JOGTUDOMÁNYI KÖZLÖNY

ALAPÍTVA: 1866

A MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA ÁLLAM- ÉS JOGTUDOMÁNYI BIZOTTSÁGÁNAK FOLYÓIRATA

LXXIII. ÉVFOLYAM
J 11 K
2018. NOVEMBER

TARTALOM

Tanulmány

SZABÓ SAROLTA:
Az új nemzetközi magánjogi törvény egyes általános részi kérdéseiről 449

VERESS EMŐD:
A szindikátusi szerződés tartalmának néhány alapkérdéséről 464

CHRONOWSKI NÓRA – VINCZE ATTILA:
Az Alkotmánybíróság az Egységes Szabadalmi Bíróságról – zavar az erőben 477

AUER ÁDÁM:
Megjegyzések a tilos szerződések polgári dogmatikájához a közbeszerzési szerződés kapcsán 486

Szemle

VARGA ZOLTÁN:
A helyi földbizottságok előképei a magyar és külföldi jogban 495

Jogirodalom, jogélet

DEÁK PÉTER:
A *ius offerendi* problematikája a római magánjogban 505

hvgorac
Lap- és Könyvkiadó Kft.

JK_11_B1.indd 1 2018.11.09. 9:57:56

CONTENTS / INHALT

Studies / Abhandlungen

SAROLTA SZABÓ:
About Some General Part Rules of the New Private International Law Act /
Über einige Bestimmungen des allgemeinen Teils des neuen IPR Gesetzes 449

EMŐD VERESS:
Remarks on the Core Elements of Shareholders' Agreements /
Über einige Grundfragen des Inhalts des Syndikatsvertrags 464

NÓRA CHRONOWSKI – ATTILA VINCZE:
Constitutional Court on the Unified Patent Court – Disturbance in the Force /
Das Verfassungsgericht über das Einheitliche Patentgericht – eine Erschütterung in der Macht 477

ADAM AUER:
Notes on the Doctrine of Illegal Contracts in Civil Law Regarding Public Procurement Contracts /
Anmerkungen zur Dogmatik der Verbotsgeschäfte anhand des Ausschreibungsverfahrens 486

Review / Rundschau

ZOLTÁN VARGA:
Prefiguration of Local Real Estate Committees in the Hungarian and Foreign Law /
Vorbilder der örtlichen Grundverkehrskommissionen im ungarischen und im ausländischen Recht 495

Legal Life, Legal Literature / Rechtsliteratur – Rechtsleben

PÉTER DEÁK:
Problematics of *ius offerendi* in the Roman Civil Law /
Die Problematik des *ius offerendi* im römischen Privatrecht 505

A KIADVÁNY
A MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA
TÁMOGATÁSÁVAL KÉSZÜLT.

JOGTUDOMÁNYI KÖZLÖNY
Az MTA Állam- és Jogtudományi Bizottságának folyóirata

A Szerkesztőbizottság vezetője:
Dr. Korinek László

A Szerkesztőbizottság tagjai:
Dr. Hamza Gábor, Dr. Lamm Vanda, Dr. Szalma József

Főszerkesztő: **Dr. Vörös Imre**

Szerkesztők: **Dr. Szalai Éva, Dr. Udvary Sándor**

A szerkesztőség címe: 1037 Budapest, Montevideo u. 14.

Kéziratot nem őrzünk meg, és nem küldünk vissza. Amennyiben szerzőnk valamelyik egyetem állam- és jogtudományi karán tevékenykedik, a Jogtudományi Közlöny szerkesztősége csak az egyetem megjelölésével közli a szerző beosztását. A kar, tanszék megjelölését csak abban az esetben közöljük, ha nem jogtudományi karon tevékenykedő szerzőről van szó. Igazgatási jellegű funkció (tanszékvezető, igazgató stb.) közlését a Szerkesztőbizottság ugyancsak mellőzi.
A publikálással kapcsolatos további kérdések a voros44@gmail.com címre küldhetők.

A Kiadó a lapban megjelenő tanulmányok szerzőinek azonos összegű honoráriumot fizet.

Kiadja a HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó Kft.

hvgorac
Lap- és Könyvkiadó Kft.

Előfizetési díja egy évre: 22 800 Ft
Egyes lapszámok külön is megvásárolhatók 1900 Ft/szám áron.

Nyomdai munkálatok: Multiszolg Bt.

HU ISSN 0021–7166

A Jogtudományi Közlöny korábbi lapszámai hamarosan kutathatóvá válnak a Jogkódexen. A 2011 és 2017 közötti lapszámok már online elérhetőek. www.jogkodex.hu

Jogkódex
Internetes jogi tudástár

Tanulmány

Szabó Sarolta egyetemi docens, Pázmány Péter Katolikus Egyetem (Budapest)

Az új nemzetközi magánjogi törvény egyes általános részi kérdéseiről*

2018. január 1-jén lépett hatályba a 2017. évi XXVIII. törvény a nemzetközi magánjogról (a továbbiakban: *Kódex*)[1], amely célja szerint a korábbi, 1979. évi 13. törvényerejű rendelet (a továbbiakban: *1979. évi kódex*)[2] szabályait modernizálja és finomítja. Jelen tanulmány a Kódex egyes megújított és innovatív általános részi kérdéseit mutatja be, és elemzi, a korábbi szabályozás és joggyakorlat, valamint a nemzetközi tendenciák tükrében.

I. Bevezetés

1. Az első, magyar nemzetközi magánjogot egy jogforrásban felölelő joganyag, az 1979. évi kódex rendelkezéseinek egységes elvek alapján történő újragondolása 2015 őszén indult.[3] A kodifikációs munkálatok a megváltozott gazdasági és társadalmi körülményekre, a jogfejlődés új tendenciáira, az új Polgári Törvénykönyvre (a továbbiakban: *Ptk.*)[4], valamint az uniós és a belső jog koherenciájának hiányára tekintettel kezdődtek.[5] Ugyan nem volt sürgős jogalkotási kényszer, a munka feszes ütemterv szerint folyt, amelynek eredményeképp hamar megszületett a Kódex Koncepciója[6], és a végső normaszöveget az Országgyűlés 2017. április 4-én fogadta el.[7]

Egy joganyag áttekinthető és ellentmondásoktól mentes kodifikációjához a jogalkotónak egyszerre kell figyelemmel lennie arra, hogy ne szabályozzon túl, megmerevítve ezáltal a jogintézményeket, a másik oldalról viszont a joggyakorlat orientálására kellően részletes és világos rendelkezéseket fogalmazzon meg, hiszen egy jogszabály kodifikálásának igazi próbakövét annak *alkalmazhatósága* jelenti. Ezek a közkeletű dilemmák merültek fel a nemzetközi magánjog általános részi kérdéseinek szabályozásakor is[8], többek között azzal kiegészülve, hogy meddig és hogyan lehet vagy célszerű megtartani a *hazai tradíciókat*, és mennyiben és hogyan célszerű bevezetni a *modern nemzetközi magánjogi megoldásokat* az új – a XXI. század kihívásainak is megfelelni kívánó – törvénybe.[9]

2. A hatályos szöveg szerkezetét tekintve a *Kódex* az Általános rendelkezések (I. fejezet) között tárgyalja – az egész joganyagra kihatóan – a törvény hatályát (1–2. §) és az értelmező rendelkezéseket (3. §), míg a következő paragrafusokban tulajdonképpen már a magyar nemzetközi kollíziós magánjog klasszikus – és szükségesnek ítélt – általános részi kérdéseit szabályozza.[10] Jelen tanulmány-

* A nemzetközi magánjogról szóló 2017. évi XXVIII. törvényt bemutató sorozat második tanulmánya (*Szerk.*)

1 Kihirdetve a Magyar Közlöny 2017. évi 17. számában.

2 Kihirdetve a Magyar Közlöny 1979. évi 33. számában. Hatályba lépett 1979. július 1-jén.

3 Az új nemzetközi magánjogi törvény vonatkozásában a munkálatok kezdetéről és a Nemzetközi Magánjogi Kodifikációs Bizottság felállításáról az 1337/2015. (V. 27.) Korm. határozat döntött.

4 2013. évi V. törvény a Polgári Törvénykönyvről.

5 Ahogy Vékás Lajos megjegyezte, a törvényhozó korábban „rögtönzésszerűen kísérelte meg megteremteni az összhangot" az uniós rendeletek és az 1979. évi kódex között. Részletesen Vékás Lajos: *Egy új nemzetközi magánjogi törvény megalkotásának néhány elvi kérdéséről.* Jogtudományi Közlöny. 2015. 6. sz. 292., 295.

6 Az új nemzetközi magánjogi törvény koncepciója (a továbbiakban: Koncepció). Elérhető: http://www.kormany.hu/download/c/cf/c0000/NMJ%20TV%20KONCEPCI%C3%93.pdf (2018. 08. 03.)

7 A megalkotás indokairól és a Kódexről átfogóan lásd még Csehi Zoltán: Über *das neue Gesetz Ungarns betreffend das internationale Privat- und Verfahrensrecht – Eine kurze* Übersicht. Praxis des Internationalen Privat- und Verfahrensrechts. 2018. 3. sz. 298–305.

8 Részletesen Burián László: *Általános részi jogintézmények szabályozása a régi és az új nemzetközi magánjogi Kódexben.* Budapest, Kézirat, 2017. 3. [A kézirat leadásakor megjelenés alatt: Közjegyzők Közlönye, 2018. júniusi szám.]

9 Tamás Ziegler – Vanda Vadász – Sarolta Szabó: *The New Hungarian Private International Law Code – A Mixture of Modern and Traditional Solutions.* Yearbook of Private International Law. 2017/2018. Sellier, 2018. 218–220. [m.a.]

10 Ez alól egy kivételt nevesít a 4. § (4) bekezdésében, amely a minősítés jogintézményének kollíziós szabályozását alkalmazni rendeli az eljá-

ban a Kódex általános részében megfogalmazott jogintézményei közül, az alábbiak kerülnek kifejtésre:

– több jogrendszerrel rendelkező államok (6. §);
– a külföldi jog alkalmazása és tartalmának megállapítása (7–8. §);
– általános kitérítő klauzula (10. §);
– általános kisegítő szabály (11. §);
– közrendi záradék (12. §);
– feltétlen alkalmazást kívánó szabályok (13. §);
– statútumváltás (14. §).[11]

Ha összevetjük az új szabályozást a korábbival, akkor azt találjuk, hogy az 1979. évi kódex általános részi szabályaihoz képest döntően új rendelkezés*ek* kerültek kodifikálásra: a személy- és területközi kollíziókról [több jogrendszerrel rendelkező államok (6. §)], az általános kitérítő klauzuláról (10. §), az általános kisegítő szabályról (11. §), a feltétlen alkalmazást kívánó szabályokról (13. §) és a statútumváltásról (14. §). *Tartalmukban módosultak* és – más külföldi, nemzetközi vagy uniós szabályokhoz, illetve joggyakorlathoz igazodva – cizellálódtak a külföldi jog alkalmazása és tartalmának megállapításáról (7–8. §) és a közrendi záradékról (12. §) szóló paragrafusok.[12]

II.
Terület- és személyközi kollíziók

3. Területközi (más néven: interterritoriális vagy interlokális) *kollízió*ra akkor kerülhet sor, ha egy adott államban területileg elhatárolhatóan különféle jogok vannak hatályban. Ez esetben tehát egy szuverén állam nem szuverén részeinek eltérő szabályai ütköznek, amely kollízió feloldására a területközi kollízós szabályok irányadók.[13] Látványosan merül fel ez a kérdés a szövetségi államok egy részében, így az Amerikai Egyesült Államokban, Kanadában vagy éppen Ausztráliában[14], azonban nem föderatív államokban is lehetségesek a területközi kollíziók, így pl. Kínai Népköztársaság[15], vagy Spanyolország. Ez utóbbi esetben a spanyol Ptk. (amely a spanyol nemzetközi magánjogi szabályokat is tartalmazza) 16. §-a rendelkezik a területközi kollíziók rendezéséről. Eszerint azon jogszabály-összeütközéseket, amelyek a Spanyolországban fennálló, különböző polgári jogalkotás (baszkföldi, katalán, Baleár-szigeteki, galíciai, aragóniai és navarrai polgári jogi szabályok) miatt merülnek fel, a spanyol Ptk. Bevezető rendelkezéseinek nemzetközi magánjogról szóló IV. fejezetében található normáknak megfelelően kell megoldani, bizonyos eltérésekkel, például a személyes jogot ezen esetekben a lakóhely[16] szerint kell meghatározni.

Személyközi (más néven: interperszonális) *kollízió*ról akkor beszélünk, ha egy adott állam területén az emberek egyes csoportjainak bizonyos jogviszonyait különböző jogok szerint kell elbírálni. A törzsi vagy vallási alapon történő különbségtétel rendszerint a személyes jog, a családjogi és az öröklési jogi területén jellemző. Így pl. az Egyiptomban, Indiában, Izraelben, Pakisztánban felmerülő személyközi kollíziók rendezésére az adott állam személyközi kollíziós szabályai az irányadók.[17]

4. A korábbi magyar törvénytervezetek között *Szászy István professzor tervezetében* a „Nem egységes jog alkalmazása" címszó alatt szerepelt a területi és személyközi kollíziók rendezése. A 13. §-ban foglalt elv szerint, amennyiben egy olyan állam jogát kell alkalmazni, amelynek területén több, egymástól eltérő, terület vagy személy szerint elhatárolt jogrend van hatályban, annak a jogrendszernek szabályai irányadók, amelyek az adott állam terület- vagy személyközi utaló normái szerint alkalmazandók.[18]

Az *1979. évi k*ódex 1970. évi tervezete szintén rendezte a kérdést, aszerint, hogyha a külföldi állam területén több jogrendszer van hatályban, akkor az alkalmazandó jogot a külföldi államban irányadó szabályok alapján kell meg-

rásjogi, konkrétan a joghatósági és elismerés-végrehajtási részre vonatkozóan is. Természetesen az általános rendelkezések között megfogalmazott közrendbe ütközés szempontjai (12. §) is nyilvánvalóan – *mutatis mutandis* – kihatnak az eljárásjogi közrend fogalmára. Értem ezalatt a magyar (eljárásjogi) alapelvek nyilvánvaló és súlyos sérelmének kritériumát.

11 A 6. § előtti jogintézményekről lásd az új nemzetközi magánjogi törvényről szóló tanulmánysorozat első darabját Vékás Lajos: *Az új nemzetközi magánjogi törvényről*. Jogtudományi Közlöny, 2018. 10.

12 A 9. §-ban szabályozott jogválasztás témájáról ld. a következő Jogtudományi Közlönyben publikálásra kerülő tanulmányt.

13 Mádl Ferenc – Vékás Lajos: *Nemzetközi magánjog és nemzetközi kapcsolatok joga*. ELTE Eötvös Kiadó, Budapest, 2012. 91.

14 Vannak viszont olyan szövetségi államok, ahol egységes a magánjogi szabályozás, így pl. Ausztria, Belgium, Német Szövetségi Köztársaság, vagy Svájc. Ld. még: Burián László – Raffai Katalin – Szabó Sarolta: *Nemzetközi magánjog*. Pázmány Press, Budapest, 2017. 119.

15 A kezdetekről: Jin Huang – Andrew Xuefeng Qian: *„One Country, Two Systems," Three Law Families, and Four Legal Religions: the Emerging Interregional Conflicts of Law in China*. Duke Journal of Comparative & International Law, 1995. 289–329. Röviden ld. Guangjian Tu: *Private International Law in China*. Springer, 2016. 14. Napjainkra a területközi kollíziók egy-egy aspektusát (főként eljárásjogiakat) a különleges közigazgatási területekkel, a portugál, kontinentális jogi gyökerekkel bíró Makaóval és az angol *common law* eredettel bíró Hongkonggal bilaterális megállapodások útján rendezik. Az alkalmazandó jog vonatkozásában mindegyik terület önálló nemzetközi magánjogi szabályokkal bír, tehát annak megítélése bonyolult, adott esetben e körben hívható fel a Kódex 6. § (3) bekezdése.

16 A *'vecindad civil'* fogalmához a legközelebb a 'lakóhely' fordítása áll. Pontos tartalmát a spanyol Ptk. Bevezető rendelkezései I. fejezetének 14. cikke részletesen meghatározza.

17 Bővebben Burián László: *Interperszonális kollíziók, kulturális identitás és vallási választottbíráskodás a 21. században*. In: (Szerk.: Szabó Sarolta). Bonas iuris margaritas quaerens: emlékkötet a 85 éve született Bánrévy Gábor tiszteletére. Budapest, Pázmány Press, 2015. 29–46.

18 „Ha oly állam jogát kell alkalmazni, amelynek területén több egymástól eltérő jogrendszer van hatályban, annak a jogrendszernek a szabályait kell alkalmazni, amely ennek az államnak területközi vagy személyközi utaló szabályai szerint irányadó." Szászy István: *A nemzetközi magánjogi törvényjavaslat – Törvénytervezet és indokolás*. Budapesti Egyetemi Nyomda, Budapest, 1948. 67.

határozni [6. § (1) bekezdés]. Végül az *1979. évi kódex* szövegébe ez a szabály már nem került bele.

5. Nemzetközi összehasonlításban megállapítható, hogy az interterritoriális és interperszonális jogösszeütközések feloldására az újabb kodifikációkban – a jogalkalmazók segítésére – kifejezett normákat adnak. A lengyel[19] és az észt nemzetközi magánjogi törvény[20] – az 1979. évi kódex 1970. évi tervezetéhez hasonlatosan – együttesen, míg a cseh[21] és a holland[22] normákban a területközi kollízió és a személyközi kollízió esetét különválasztva került a kérdés szabályozásra. Az uniós rendeletek közül a családjogi témájú Brüsszel IIa[23] és Róma III rendeletekben[24] található kifejezett szabályozás a területközi kollízió feloldására, utóbbi a két vagy több jogrendszerrel rendelkező államok címszó alatt már rendezi a személyközi kollízió esetét is.

6. A fentebbieket alapul véve a hazai kodifikációs munkálatok korai szakaszában felbukkant a szabályozás szükségességének a kérdése.[25] A *Kódex* egyik innovációja a korábbi szabályozáshoz képest, hogy a 6. §-ában, „Több jogrendszerrel rendelkező államok" címszó alatt, egy bekezdést szán a területközi, egy másikat a személyközi kollíziók feloldásának. Ezek alapján mindig az adott állam terület- és személyközi kolliziós normái döntik el, hogy pontosan melyik jog alkalmazandó.[26] Végül a jogalkotó egy előrelátó harmadik bekezdésben orientálja a jogalkalmazót arra az esetre, ha olyan állam jogát kell alkalmazni, amelyben nincsenek terület- vagy személyközi kolliziós szabályok, illetve azok tartalma nem állapítható meg, vagy ha e szabályok nem vezetnek egyetlen alkalmazandó jog kijelöléséhez.[27] Ekkor az adott államban lévő azon jogrendszert kell alkalmazni, amelyik a tényállással a legszorosabb kapcsolatot mutatja [6. § (3) bekezdés].

III.
A külföldi jog alkalmazása és tartalmának megállapítása

7. A nemzetközi magánjog kezdetektől meglévő, alapvető problematikája a *külföldi jog alkalmazásá*hoz kapcsolódik. Gondoljunk csak bele, hogy bizonyos esetekben önmagában az alkalmazandó külföldi jog „megtalálása" sem egyszerű feladat (tekintettel pl. a minősítésre, *renvoi*-ra stb.), az idegen jog alkalmazása viszont még bonyolultabb próbatételnek tűnik. Ez persze akkor jelent egyre nagyobb nehézséget, amennyiben sűrűn kell a jogvitákat külföldi jog szerint elbírálni, ami jelentősen megterheli az igazságszolgáltatást. Ugyanis a külföldi jog alkalmazásának processzusa időigényes, költséges, és bizony magában hordozza a téves döntések kockázatát.

A *külföldi jog természetét illetően* elmondható, hogy a hivatalból történő alkalmazás elve általánosan elismert és a leggyakrabban alkalmazott a kontinentális államok bírói gyakorlatában és jogirodalmában.[28] Ha a külföldi jog alkalmazása *ex officio* történik, ez esetben a fórum a külföldi jogot jogként kezeli (*iura novit curia* elv).[29] A fórum tehát kötelező jelleggel, hivatalból alkalmazza a (magyar és külföldi) kollíziós jogot és a megtalált idegen anyagi jogot. A külföldi jog ilyen természetét kifejezetten kodifikálta, vagy szabályaiból levezethető: Ausztria[30], Belgium[31], Csehország[32], Észtország[33], Görögország[34], Horvátország[35], Olaszország[36], Portugália[37], Szlovákia[38], Szlovénia[39] és bizonyos

19 Lengyel nemzetközi magánjogi tv. 9. §.

20 Észt nemzetközi magánjogi tv. 3. §.

21 Cseh nemzetközi magánjogi tv. 23. § (4) bekezdés.

22 A holland Ptk. 10:15. cikk.

23 A Tanács 2003. november 27-i, a házassági ügyekben és a szülői felelősségre vonatkozó eljárásokban a joghatóságról, valamint a határozatok elismeréséről és végrehajtásáról, illetve az 1347/2000/EK rendelet hatályon kívül helyezéséről szóló 2201/2003/EK (Brüsszel IIa) rendelet 66. cikk.

24 A Tanács 2010. december 20-i, a házasság felbontására és a különválásra alkalmazandó jog területén létrehozandó megerősített együttműködés végrehajtásáról szóló 1259/2010/EU (Róma III) rendelet 14. és 15. cikk.

25 Koncepció 92. pont.

26 6. § (1) Ha e törvény értelmében a tényállásra olyan, több területi egységből álló állam jogát kell alkalmazni, amelynek területi egységei saját jogrendszerrel rendelkeznek, akkor az adott állam területközi kolliziós szabályai határozzák meg, hogy melyik területi egység joga alkalmazandó.
(2) Ha e törvény értelmében a tényállásra olyan állam jogát kell alkalmazni, amely a személyek különböző csoportjai vonatkozásában különböző jogrendszerekkel rendelkezik, akkor az adott állam személyközi kolliziós szabályai határozzák meg, hogy melyik jog alkalmazandó.

27 Ilyen eset pl. Kínával kapcsolat merülhet fel, ld. a 15. jegyzetben.

28 Az EU-n kívüli országokat tekintve a külföldi jog hivatalból történő alkalmazása érvényesül pl. Albániában, Bosznia-Hercegovinában, Fehéroroszországban, Macedóniában, Montenegróban, Oroszországban, Szerbiában, Törökországban és Ukrajnában. A dél-amerikai kontinens államai közül: Chile, Paraguay, Peru, Uruguay és Venezuela. Ázsiában: Japán, a Koreai Köztársaság; Afrikában: Egyiptom. Ld. Burián László: *Nemzetközi magánjog – Általános rész*. Pázmány Press, Budapest, 2014. 208.

29 A külföldi jog természetét az egyes jogrendszerek háromféleképpen: jogként, tényként, vagy ún. hibrid (vegyes) megközelítéssel kezelik. Bővebben: Szabó Sarolta: *A külföldi jog alkalmazásának (tartalma megállapításának) problematikája*. In: Az új nemzetközi magánjogi törvény alapjai. (Szerk.: Berke Barna – Nemessányi Zoltán). HVG-ORAC, Budapest, 2016. 62–66.

30 IPRG 3. §.

31 Nemzetközi magánjogi kódex 15. § (1) bekezdés.

32 Nemzetközi magánjogi törvény 23. § (1)–(2) bekezdés.

33 Nemzetközi magánjogi törvény 2. §.

34 Polgári eljárásjogi kódex 337. §.

35 Nemzetközi magánjogi törvény 13. §.

36 Nemzetközi magánjogi kódex 14. §.

37 Polgári Törvénykönyv 348. § és Polgári eljárásjogi kódex 723. § (3) bekezdés.

38 Nemzetközi magánjogi törvény 53. §. (1) bekezdés.

39 Nemzetközi magánjogi és eljárásjogi törvény 12. § (1) bekezdés.

tekintetben Bulgária[40] és Románia.[41] Németországban a külföldi jog jogi természetét elismerő kifejezett rendelkezés hiányát a bíróságok és a jogtudósok egyértelmű ez irányú értelmezése adja.[42]

A *Kódex*ben a külföldi jog *ex officio* alkalmazásának deklarálása nem lehetett kétséges[43], ti. az régi tradíciókat követ, és egyben megfelel a kontinensen uralkodó többségi álláspontnak, valamint az EU kérdést rendező, jövőbeli rendeletének alapvetéseit deklaráló, ún. *Madridi Alapelvek*nek.[44]

Az 1979. évi kódex és e tekintetben „elődje", az 1952. évi III. törvény a polgári perrendtartásról is hasonlóan rendelkezett.[45] Az *1979. évi k*ódex 5. § (1) bekezdése röviden akként szólt, hogy a „bíróság vagy más hatóság az általa nem ismert külföldi jog felől hivatalból tájékozódik". Azaz *egyértelműen nem mondta ki*, hogy a hazai fórum *ex offico* kell hogy *alkalmazza* a külföldi jogot. Pontosításra szorult tehát a régi szöveg abban, miszerint – más, külföldi kodifikációkhoz hasonlóan – elhatárolja a külföldi jog alkalmazását és a külföldi jog tartalmának megállapítását, mindkettőnél megkövetelve az officialitást. Ennek megfelelően a *Kódex* 7. § (1) bekezdésében mindenekelőtt deklarálja: „[a] bíróság a külföldi jogot hivatalból alkalmazza".

8. Mindezek után figyelemmel kell lenni arra is, hogy a külföldi jogot az eljáró fórumnak *akként kell alkalmaznia, ahogy azt az a bíróság teszi, amelynek az a saját joga*. Ehhez a külföldi jogszabályt úgy is kell értelmezni, ahogy azt a külföldi bíró értelmezi. Elméletben a külföldi jog értelmezése a származási ország jogának megfelelően kell hogy történjék. Ezt kifejezetten deklarálja: a belga[46], a bolgár[47], a cseh[48], az észt[49], a horvát[50], a litván[51], az olasz[52] és a portugál[53] szabályozás. A külföldi jog helyes alkalmazásához ráadásul ismerni kell annak *jogalkalmazási gyakorlat*át is.

Az *1979. évi k*ódex nem rendezte ugyan, de annak 1970. évi tervezete például a 6. § (2) bekezdésében előírta, hogy a külföldi jogot hazai gyakorlatának megfelelően kell értelmezni. A hazai bírói gyakorlatot megvizsgálva elmondható, hogy csekély számú olyan ügy található, amelyben a magyar bíróság külföldi esetjogot is figyelembe vesz, vagy legalábbis döntésében citál. Vannak természetesen e szempontból rendkívül alapos ítéletek, így például egy ügyben a Legfelsőbb Bíróság az osztrák joggyakorlatot[54], másik esetben a Kúria és az alsóbb fokú bíróságok is a német joggyakorlatot (és kommentárokat) ismertették.[55]

Az eljáró fórum figyelmének felhívására a *Kódex* külön bekezdésben deklarálja: „A bíróság a külföldi jogot annak saját szabályai és gyakorlata szerint értelmezi" [7. § (2) bekezdés].

E helyütt érdemes kitérni rá, hogy az általános részi rendelkezések közül *a külföldi jog alkalmazása és tartalma megállapítás*ának *rendelkezései akkor is alkalmazandók, ha az alkalmazandó jog kijelölése egy uniós rendeletben vagy nemzetközi egyezményben foglalt kollíziós szabály eredménye*.[56] Ti. ezekben az utóbbi jogforrásokban a külföldi jog alkalmazása és tartalmának meghatározása – annak államok közötti eltérő megoldási módjai és szenzitív mivolta miatt – nem került egységes szabályozás alá. Ebből következően, egy öröklési rendelet[57] hatálya alá tartozó ügyre az abban szabályozott általános részi jogintézmények irányadók, így pl. a *renvoi*-ra, közrendre, imperatív szabályokra vonatkozóan, valamint a rendelet alapján történik az alkal-

40 Nemzetközi magánjogi kódex 44.2. §. Vannak kivételek, pl. 77. §. Ld. Nikolay Natov, et al.: *Bulgaria*. In: Application of Foreign Law. (Szerk.: C. Esplugues – J. L. Iglesias – Guillermo Palao). Sellier, 2011. 147–148.

41 Nemzetközi magánjogi törvény 7. §. A jogirodalomban egyesek vitatják, és a vegyes rendszerbe sorolják. Carlos Esplugues: *General Report on the Application of Foreign Law by Judicial an Non-Judicial Authorities in Europe*. In: Application of Foreign Law. (Szerk.: C. Esplugues – J. L. Iglesias – Guillermo Palao). Sellier, 2011. 11.

42 ZPO 293. §-át értelmezve ekként. Ld. Ivo Bach – Urs P. Gruber: *Austria and Germany*. In: Application of Foreign Law. (Szerk.: C. Esplugues – J. L. Iglesias – Guillermo Palao). Sellier, 2011. 102–103.

43 A Koncepció „fenntartandónak ítéli a hatályos jognak azt az elvi tételét, hogy a bíróság a külföldi jogot jogkérdésként kezeli, és hivatalból alkalmazza." Koncepció 91. pont.

44 Annak 4. alapelve kifejti, hogy egy jövőbeli EU rendeletnek elő kell írnia, hogy a tagállamok fórumainak a külföldi jogot *ex officio* kell alkalmazniuk. A jövőbeli uniós rendelet elveit lefektető jogtudományi munkáról részletesen pl. Carlos Esplugues Mota: *Application of Foreign Law. Harmonization of Private International Law in Europe and Application of Foreign Law: the „Madrid Principles" of 2010*. Yearbook of Private International Law. Sellier, 2011.

45 200. § A bíróság az általa nem ismert külföldi jog felől, valamint a külföldi állammal szemben fennálló viszonosságról hivatalból tájékozódik, de a fél által bemutatott bizonyítékot is felhasználhatja. A külföldi jogról és a viszonosságról a bíróság megkeresésére az igazságügy-miniszter ad felvilágosítást.

46 Nemzetközi magánjogi kódex 15. § (1) bekezdés.

47 Nemzetközi magánjogi kódex 44. § (1) bekezdés.

48 Nemzetközi magánjogi törvény 23. § (1) bekezdés.

49 Nemzetközi magánjogi törvény 2. §.

50 Nemzetközi magánjogi törvény 9. §.

51 Ptk. 1.12. § (1)–(2) bekezdés.

52 Nemzetközi magánjogi kódex 15. §.

53 Ptk 23. §.

54 Gfv. IX. 30.214/2006., EBH 2006.1520.

55 Pfv. II. 21.678/2012/7., BH 2014.1.26.; ez utóbbi ügy érdekessége, hogy egy utolsó közös lakóhelyükön, Németországban élő magyar és angol állampolgárságú artista házaspár Dániában kötött házassági szerződése érvényességének megítéléséhez vetette össze a magyar fórum a dán, német és magyar anyagi jog szabályait.

56 Másként fogalmazva, a Kódex 2. §-ának látszólag ellentmondva, ezek a rendelkezések akkor is irányadók, ha az alkalmazandó jog kijelölése egyébként egy uniós rendelet, vagy nemzetközi egyezmény hatálya alá tartozik.

57 Az Európai Parlament és a Tanács 2012. július 4-i, az öröklési ügyekre irányadó joghatóságról, az alkalmazandó jogról, az öröklési ügyekben hozott határozatok elismeréséről és végrehajtásáról, valamint az öröklési ügyekben kiállított közokiratok elfogadásáról és végrehajtásáról, valamint az európai öröklési bizonyítvány bevezetéséről szóló 650/2012/EU rendelete.

mazandó jog kijelölése, amennyiben azonban ez egy külföldi jog, akkor annak hivatalból történő alkalmazására és tartalmának megállapítására a Kódex szabályai szerint kerül sor a magyar fórum előtt.

9. A külföldi jog tartalmának megállapítása sajátos határterület, egyedisége abban áll, hogy a hagyományosan polgári eljárásjog körébe tartozó szabályokkal áll összefüggésben, mégis – mivel egy külföldi jogot kell bizonyítani – olyan kérdés, amelyet a nemzetközi magánjognak rendeznie kell. Vegyes természete miatt pl. a görög, lengyel és – részben a – portugál jogalkotó a Pp.-ben rendezi ezt a kérdést, az osztrák jogban pedig az IPRG fő szabályozása mellett, a ZPO is rögzíti, hogy bíróságnak kell az alkalmazandó külföldi jogról a feleket tájékoztatnia.[58] A külföldi jog tartalmának megállapítása az 1979. évi kódex hatálybalépéséig hazánkban is az eljárásjogban került szabályozásra.[59]

Tulajdonképpen azokban az országokban, ahol a külföldi jog jogi minőségét elismerik, és azt hivatalból alkalmazni rendelik, a gyakorlatban ott is *szükséges a külföldi jog tartalmának bizonyítása*, és ebben a folyamatban a bíróság aktív szerepet tölt be.[60] Ahogy az fentebb kifejtésre került, szükségesnek mutatkozott *az 1979. évi kódexszöveg* pontosítása, hogy *elhatárol*ásra kerüljön *a külföldi jog alkalmazása és a külföldi jog tartalmának megállapítása,* mindkettőnél megkövetelve az officialitást. A *Kódex* 8. § (1) bekezdésében ennek megfelelően lefekteti, hogy „[a] külföldi jog tartalmát a bíróság hivatalból állapítja meg".

Mivel a külföldi jog tartalmának „felderítése" általában az egész nemzetközi magánjog egyik legproblematikusabb része, a jogalkotónak támogatnia kell a bíróságokat és más hatóságokat ebben. A *Madridi Alapelvek* megerősíti ezen gondolatot, amikor deklarálja: „Minden lehetséges eszközt fel kell kutatni, amely segíti a tagállamok fórumait a külföldi jog tartalmának bizonyításában" (5. alapelv).

A külföldi jog tartalmának meghatározásához *egyfelől a nemzetközi szinten, másfelől a belföldi nemzetközi magánjogi szabályozásban található „eszközök"*-ről beszélhetünk.

A *nemzetközi egyezmények*et számba véve, Magyarország 26 országgal kötött olyan *bilaterális megállapodást*, amelyek kölcsönös kötelezettségeket tartalmaznak egymás jogának tájékoztatásáról. A polgári ügyekben történő tájékoztatásról szóló jogsegélyegyezmények alapján a felek igazságügyi minisztériumaikon keresztül tájékoztatást nyújtanak egymásnak a területükön hatályos jogról és az érvényben lévő gyakorlatról.[61]

Az *univerzális jogegységesítés* szintjén a már 47 ország között alkalmazandó európai egyezmény a külföldi jogról való tájékoztatásról (*londoni egyezmény*; 1968) és annak kiegészítő jegyzőkönyve (Strasbourg; 1978) említendő.[62] A szabályozás szerint a részes felek kölcsönös kötelezettséget vállalnak arra, hogy a polgári és kereskedelmi jogi rendelkezéseikről, eljárásukról, valamint igazságügyi szervezetükről egymást kölcsönösen tájékoztatják (hazánkban az Igazságügyi Minisztérium Nemzetközi Magánjogi Főosztályán keresztül). A londoni egyezmény által biztosított „csatorna" egy kétségkívül hasznos technikai eszköz az információ megszerzésére, de magában hordoz egy-két nehézséget: néha csak lassan „utaznak" rajta keresztül a várt joganyagok, vagy nem a megfelelő „szállítmány" érkezik.[63]

Az EU-ban – felismerve a nehézségeket – létrehozták az *Európai Igazságügyi Hálózat*ot, amelynek fő funkciója, hogy ha egy másik tagállam joga alkalmazandó, az ügyben eljáró fórumok a hálózaton keresztül tájékoztatást kaphatnak e jog tartalmáról.[64] Szerepét kiemelendő, a Madridi Alapelvek is leírja, „[a]z Európai Igazságügyi Hálózat és más hasonló hálózatok használatát ösztönözni kell" (5. alapelv).

A külföldi jog tartalmának igazolása tekintetében a legtöbb uniós ország *belföldi (nemzetközi magánjogi vagy polgári eljárásjogi) normatív szövegei* példálózva utalnak *az igénybe vehető bizonyítási eszközökre*, amelyek alapulhat-

58 ZPO 139. §.

59 1911-es Pp. 268. §, 1952-es Pp. 200. §. (a szöveget ld. 45. jegyzet)

60 Ez az eljárás Ausztriában, Belgiumban, Bulgáriában, Csehországban, Észtországban, Németországban, Görögországban, Olaszországban, Lengyelországban, Portugáliában, Szlovákiában, Szlovéniában. Bővebben Szabó: i. m. (29. jegyzet) 69.

61 Ukrajna: 2002. évi XVI. törvény; Egyiptomi Arab Köztársaság: 1999. évi CII. törvény; Kínai Népköztársaság: 1997. évi LXII. törvény; Török Köztársaság: 1992. évi LVII. törvény; korábbi Csehszlovák Szocialista Köztársaság (jelenleg Csehország és Szlovákia): 1991. évi LXI. törvény; Szíriai Arab Köztársaság: 1988. évi 9. tvr.; Vietnámi Szocialista Köztársaság: 1986. évi 8. tvr.; Algériai Demokratikus és Népi Köztársaság: 1985. évi 15. tvr.; Tunéziai Köztársaság: 1985. évi 2. tvr.; Belga Királyság: 64/1984. MT rendelet; Kubai Köztársaság: 1984. évi 4. tvr.; Ciprusi Köztársaság: 1983. évi 19. tvr.; Finn Köztársaság: 1982. évi 25. tvr.; Francia Köztársaság: 1982. évi 3. tvr.; Görög Köztársaság: 1981. évi 21. tvr.; Olasz Köztársaság: 1981. évi 11. tvr.; Iraki Köztársaság: 1978. évi 11. tvr.; korábbi Szovjet Szocialista Köztársaságok Szövetsége (hatályos Oroszország, Fehéroroszország és Moldávia vonatkozásában): 1972. évi 18. tvr. az 1958. évi 38. tvr. módosításáról és kiegészítéséről; Koreai Népi Demokratikus Köztársaság: 1971. évi 12. tvr.; Mongol Népköztársaság: 1969. évi 11. tvr.; korábbi Jugoszláv Szocialista Szövetségi Köztársaság (hatályos Szerbia, Macedónia és Montenegró vonatkozásában): 1969. évi 1. tvr.; Osztrák Köztársaság: 1967. évi 24. tvr.; Bolgár Népköztársaság: 1967. évi 6. tvr.; Albán Népköztársaság: 1960. évi 25. tvr.; Lengyel Népköztársaság: 1960. évi 5. tvr.; Román Népköztársaság: 1959. évi 19. tvr.

62 A londoni egyezmény legutóbb, 2017-ben, Monaco viszonylatában lépett hatályba. Hazánkban a 140/1992. (X. 20.) Korm. rendelettel került kihirdetésre. A részes államok között néhány nem európai is található (így Costa Rica, Fehéroroszország, Marokkó és Mexikó). Az Európa Tanács tagállamai közül nem csatlakozott Andorra, Írország, Örményország és San Marino.

63 Bonyolultabb ügyekben, ha pl. a megkereső hatóság nem képes megfelelően meghatározni az ügy releváns pontjait, akkor a válasz sem lehet megfelelő és ez könnyen az eljárás elhúzódását eredményezi, avagy hibás döntéshez vezethet. Ráadásul a nemzetközi megállapodás alapján történő megkeresés eredményét a fórumnak – adott esetben – még le is kell fordíttatnia.

64 A Tanács 2001. május 28-i 2001/470/EK határozata az Európai Igazságügyi Hálózat létrehozásáról polgári és kereskedelmi ügyekben.

nak: a felek közreműködésén, szakértő, vagy szakértői intézet kirendelésén, vagy a minisztérium megkeresésén.

A külföldi kodifikációkban a *felek közreműködésén*ek két megfogalmazása figyelhető meg. Az egyik szerint a bíró kérheti a felek segítségét.[65] A másik alapján a felek maguk hozhatnak bizonyítékokat a külföldi jog tartalmának igazolására.[66] A holland Ptk. vonatkozó rendelkezése mindkettőt tartalmazza, azaz a felektől elvárt a külföldi jog tartalmának bizonyítása, de a bíróság fel is kérheti az érdekelt felet erre.[67] A felek minél aktívabb szerepvállalásának ösztönzését a Madridi Alapelvek is szorgalmazza: „Annak érdekében, hogy a külföldi jog tartalmának megállapítása ésszerű időn belül és megfelelő módon történjen, bátorítani kell a más fórumokkal és/vagy felekkel való együttműködést" (5. alapelv).

A *szakértő, vagy szakértői intézet kirendelése* praktikus megfontolásokon alapul.[68] A fórum és a felek számára is hatékony eszköz. Szakvélemény kiadására felkérhető egy az adott kérdésben járatos jogtudós vagy gyakorló jogász akár egyetemekről, akár független tudományos és kutatóintézetekből (külföldi példák ilyen intézetekre: a *Swiss Institute of Comparative Law* , a német Max Planck Institute for Comparative and International Private Law vagy a *Deutsches Notarinstitut*, a francia *Centres de recherches, d'information et de documentation notariales* – CRIDON, a holland *Internationaal Juridisch Instituut*, vagy a görög *Hellenic Institute of International and Foreign Law*).

A *minisztérium megkeresésekor* a külföldi joganyagok rendszerint nevesítik az igazságügyi minisztériumot.[69]

A *hazai szabályozás*t tekintve, már *Szászy István tervezeté*ben is szerepelt – a korábbi szabályoknak megfelelően –, hogy a külföldi jog tartalmának megállapítására a fórum „az igazságügyminiszterhez fordulhat" (16. §). Szászy tervezetének haladó szemléletű újítása volt, hogy feljogosította volna az igazságügy-minisztert, hogy szakvéleményt kérjen a budapesti Pázmány Péter Tudományegyetem összehasonlító jogi intézetétől, „amely a miniszternek a nehéz feladatában kétségkívül nagy segítségére lesz".[70]

A magyar jogtudomány egyértelmű abban, hogy *a bírónak a külföldi jog tartalmának bizonyítását illetően szabad mozgástere van*. Fő szabály, hogy a bíróságnak nem kell a külföldi jog tartalma felől tájékozódnia, amennyiben azt ismeri.[71] A bíróság természetesen a fél által előterjesztett bizonyítékot is figyelembe veszi, illetve erre a lehetőségre fel is hívhatja a feleket.[72] Feltétlenül tegyük hozzá: önmagában az a helyzet, hogy az érdekelt fél az idegen jogszabályok tartalmának megállapításához segítséget nyújthat, nem jelenti azt, hogy eljárásjogi értelmében bizonyítási teherről van szó.[73] A jogszabály felkutatása nem tekinthető ténybizonyításnak.

Az *1979. évi kódex* szerint, amennyiben a bíró nem ismeri a külföldi jog tartalmát „szükség esetén szakértői véleményt is beszerez és a fél által előterjesztett bizonyítékokat is figyelembe veheti" [5. § (1) bekezdés], egy következő bekezdésben pedig azt deklarálta, hogy a fórum megkeresésére a külföldi jogról az igazságügyért felelős miniszter ad felvilágosítást [5. § (2) bekezdés]. Amennyiben a bekezdéseket sorrendiségnek vesszük, akkor a régi szöveg egyáltalán nem igényelt volna változtatást, mert azt a két eszközt helyezi előtérbe, amelyet napjaink jogtudománya és kodifikációi is hangsúlyoznak. A probléma abban állt, hogy az eljáró hatóságok sok esetben épp fordítva jártak el, és elsőként (néha kizárólagosan egyedül) az Igazságügyi Minisztériumhoz fordultak. Az új normaszöveg tartalmának finomításánál így két dologra kellett figyelemmel lenni. Egyfelől a fórum számára a felek, valamint a szakértők szerepvállalását hangsúlyozni: ezt a végső szöveg – minimalista módon – akként teszi, hogy a felsorolt eszközöket együttesen (egy szinten) jeleníti meg az igazságügyért felelős miniszter tájékoztatásával. Másfelől, a régi szövegben lévő azon megfogalmazás, miszerint a „külföldi jogról az igazságügyért felelős miniszter ad felvilágosítást" azt a képzetet kelthette, hogy a minisztérium minden körülmény között tudja a külföldi jog tartalmát. [Nyilvánvalóan ez is szerepet játszhatott abban, hogy ez az eszköz lett a külföldi jog tartalma beszerzésének legfőbb útja, valamint azt se felejtsük el, hogy a nemzetközi egyezmények alapján történő megkeresésekben a minisztérium hatékony (és fő)szerepet játszik.] Az Igazságügyi Minisztérium (normaszöveg szerint: igazságügyért felelős miniszter) tájékoztatásának Achilles-sarka, hogy bizonyos esetekben, pl. nemzetközi egyezmény és saját források hiányában nem tud információt szolgáltatni. A *Kódex* – igyekezve ezeket a problémákat orvosolni – a következő megfogalmazással él: „A külföldi jog tartalmának megállapításához a bíróság bármely eszközt igénybe vehet, így különösen a felek előterjesztéseit, szakvéleményt vagy az igazságügyért felelős miniszter (a

65 Pl. a belga, az osztrák, a svéd, a finn szabályozás és a német bírói gyakorlat.

66 Pl. az észt, a görög, a lengyel, a portugál.

67 Megjegyzendő, hogy a bíróság általi felkérés fél általi megtagadásának a felsorolt országokban nincs és nem is lehet szankciója.

68 Pl. az észt, a lengyel, az olasz és az osztrák kodifikációk.

69 Pl. cseh, lengyel, szlovén, olasz, osztrák jog, de az észt eljárásokban a törvény szerint a külügyminisztériumnak is szerepe van.

70 Szászy: i. m. 80.

71 Helyesen állapította meg ezt a Fővárosi Ítélőtábla is egy döntésében: Pf.6.20.666/2003/3.

72 Ahogy ezt a Kúria elődjeként a Legfelsőbb Bíróság ki is mondta. BH 1981.255.

73 Már a hetvenes évek közepétől a magyar jogirodalom azon a nézeten volt, hogy a bíróság legfeljebb tájékozódik vagy tudakozódik az általa nem ismert jogszabály felől, ez azonban nem bizonyítási cselekmény, mert a külföldi jog bizonyításának elmaradása nem eredményezheti az adott fél pervesztését, a külföldi jog alapján igényt támasztó felperes keresetének elutasítását (ellentétesen: LB Gfv.IX.30.045/2010/3.), hanem a kisegítő jog, a *lex fori* alkalmazásához vezet [1979. évi kódex 5. § (3) bekezdés].

továbbiakban: a miniszter) erre vonatkozó tájékoztatását" [8. § (2) bekezdés].

10. Mi történjék, ha *a külföldi jog tartalma nem megállapítható vagy nem tartalmaz rendelkezést* az ügy megoldásához? A tételes jogok többsége előírja, hogy ez esetben, *a fórum joga mint kisegítő jog* kerüljön alkalmazásra.[74] A cél, hogy a külföldi jog tartalmának megállapítása ne vezessen az eljárás aránytalan elhúzódásához, ez a megoldás tehát az igazságszolgáltatás egyszerűsítését és az eljárási idő csökkentését szolgálja. Ezt tartalmazta már *Szászy tervezete*[75] és az *1979. évi kódex* is. Utóbbi előírta, hogy ha a külföldi jog tartalmát nem lehet megállapítani, a magyar jogot kell alkalmazni [5. § (3) bekezdés]. Ezt az alapfelállást a *Kódex* sem változtatta meg, azonban *kiegészítette a korábbi szabályozást* az észszerű időn belüliség kritériumával és – bizonyos esetben – egy plusz kisegítő joggal.

Nemzetközi tendenciává vált, hogy a jogalkotók beépítik az *észszerű időn belüliség korlátját* a külföldi jog tartalma feltárásának időtartamába. Ez megjelenik pl. a belga, a cseh, az észt, a lengyel, az osztrák jogban. Másutt a bírói gyakorlat jár el a mércét alkalmazva (finn, német, svéd).[76] A Madridi Alapelvek is támogatja ennek kifejezett kodifikálását.[77] E fejleményekre és az Emberi Jogok Európai Bírósága (EJEB) joggyakorlatára (hazai viszonylatban ld. *Karalyos* és *Huber*-ügy)[78] is tekintettel, a Kódex 8. § (3) bekezdésének első mondata akként szól, hogy ha a külföldi jog tartalma észszerű időn belül nem állapítható meg, akkor kisegítő jogként a magyar jogot kell alkalmazni.

A nemzetközi magánjog tudományában megfogalmazódott régi-új javaslatok lényege, hogy a fórum a külföldi jog mellőzésének eseteiben *ne automatikusan a saját jogát, hanem az eredetileg alkalmazandó joghoz a lehető legközelebb álló jog*ot „találja meg". Ilyen alternatív megoldás, az ún. *„the next best choice"* megközelítés alapján az, ha egy másik, az üggyel legközelebbi kapcsolatban lévő jogrendszer szabályait kell alkalmazni. Adott esetben a *lex domicilii* a *lex patriae* helyett, vagy akár elvileg az ún. semleges, egységes jogot tartalmazó megoldások, pl. UNIDROIT-alapelvek is alkalmazhatók lehetnének. Ezt az ún. észszerűség tesztjének kollíziós jogi módszereként is nevezik.[79] Ennek logikája abban keresendő, hogy a fórum az alkalmazandó jogban lévő joghézagot a kollíziós jogi értelemben vett „második legjobb joggal" töltse ki. Vegyük például az olasz nemzetközi magánjogot. Amennyiben a külföldi jog tartalma nem állapítható meg, akkor a bíró az ún. lépcsőzetes vagy alternatív kapcsolóelvek esetében egy másik kapcsolóelvet kell hogy keressen egy következő alkalmazandó jog kijelölésére, ennek hiányában alkalmazza csak az olasz jogot. Avagy a portugál megoldás szerint – bizonyos ügyekben – a felek állampolgársága helyett, amennyiben annak tartalma nem megállapítható, a szokásos tartózkodási hely jogát kell alkalmazni.[80]

Egy következő alternatív megoldás, egy harmadik, az *alkalmazandó joghoz szorosan kapcsolódó (neighbour law, droit voisin)* jogrendszer helyettesítő szabályának alkalmazása lehet. Az átültetett jogi megoldások esetében a hazai jog automatikus alkalmazása helyett így akár az „eredeti" jog szabályait is figyelembe lehet venni.[81] Ezt az ún. észszerűség tesztjének anyagi jogi módszereként is nevezik.[82] Ennek logikája abban áll, hogy az eljáró fórum megpróbálja megtalálni a külföldi jog vélelmezett tartalmát. Ez a megközelítési mód tiszteletben kívánja tartani a kollíziós szabályok jelentőségét és működését azáltal, hogy az elsőként kijelölt külföldi jogot alkalmazza, ameddig lehetséges[83], és így egyben elkerüli a – mindig csábítóbb – *lex fori* használatát. Hasonló megoldások találhatók pl. Japánban, Izraelben, Svájcban.

Újítás tehát a *Kódex* 8. § (3) bekezdésének második mondata, amely akként fogalmaz: „Ha a magyar jog szabályai alapján az adott tényállás nem bírálható el, akkor az alkalmazandó joghoz legközelebb álló külföldi jogot kell alkalmazni." Ez tulajdonképpen az imént említett *szomszédos jog megoldásához hasonlít* azzal a szűkítő eltéréssel, hogy csak akkor alkalmazható, ha a *lex fori* egyáltalán nem alkalmas a tényállás elbírálására. Mindent egybevetve, a fórumnak figyelnie kell arra, hogy ez ne eredményezze az eljárások további (észszerű időn túli) elhúzódását.

Némiképp *megtévesztő a törvény indokolása*, amelyben példaként a következő szerepel: „ha egy ügyben a törvény kollíziós jogi rendelkezése alapján az algériai jogot kelle-

74 Kifejezetten szabályozza: Ausztria [IPRG 4. § (2) bekezdés.], Belgium (Nemzetközi magánjogi kódex 15.2. §), Csehország [nemzetközi magánjogi tv. 23. § (5) bekezdés], Észtország [nemzetközi magánjogi tv. 4. § (4) bekezdés], Lengyelország (nemzetközi magánjogi tv. 7. §), Lettország (Ptk. bevezető rendelkezései 22. §), Litvánia [Ptk. 1.12. (3) bekezdés.], Olaszország [nemzetközi magánjogi tv. 14. § (2) bekezdés], Portugália (Ptk. 348. §), Románia (nemzetközi magánjogról szóló rendelet 7. §), Svájc [nemzetközi magánjogi tv. 16. § (2) bekezdés] Szlovákia (nemzetközi magánjogi tv. 53. §), Szlovénia (nemzetközi magánjogi és polgári eljárásjogi tv. 7. §).

75 17. § Ha az e törvény szerint alkalmazandó külföldi jog irányadó szabálya vagy az alkalmazandó jog meghatározásához szükséges tények nem állapíthatók meg, a magyar jogot kell alkalmazni.

76 Részletesen: Szabó: i. m. (29. jegyzet) 77.

77 „Ha a fórum meglátása szerint a) a külföldi jog tartalmának megállapítása ésszerű időn belül nem lehetséges, vagy b) a külföldi jog az adott kérdés eldöntésére nem alkalmas, akkor a *lex fori* kerül alkalmazásra" (9. alapelv).

78 2004. április 6-i ítélete, *Karalyos és Huber kontra Magyarország és Görögország* ügy (75116/01.)

79 Yuko Nishitani: *Treatment of Foreign Law – Dynamics towards Convergence? – General Report.* In: Treatment of Foreign Law – Dynamics towards Convergence? (Szerk.: Y. Nishitani). Springer, 2017. 34.

80 Nishitani: i. m. 34–35.

81 Jürgen Basedow: *The Application of Foreign Law – Comparative Remarks on the Practical Side of Private International Law.* Max Planck Private Law Research Paper. No. 14/17. 95–96.

82 Nishitani: i. m. 34.

83 Nishitani: i. m. 35.

ne alkalmazni, de az algériai jog nem szerezhető be, a bíróság alkalmazhatja a tunéziai jogot (az algériai jog szomszédos jogaként)". Mindenki számára egyértelmű, hogy itt nem a szomszédos országok jogáról van szó.[84] Éppen ezért szemléletesebb lett volna például, ha mondjuk az örmény és az orosz jog kerül említésre, hiszen az örmény Polgári Törvénykönyv kötelmi jogi része szinte teljes mértékben az orosz Polgári Törvénykönyv átvételével született (és nem szomszédos országok).[85] Még plasztikusabb, ha egy speciális jogintézményt kiemelve, pl. a *trust* változatos formáira és megoldásaira gondolunk. Amennyiben az alkalmazandó új-zélandi jog tartalma nem állapítható meg, és a magyar jog alapján a tényállást nem lehet megítélni, akkor a jogintézmény „származási országának joga", azaz az angol jog felhívható. Avagy a *wakf*, mint muzulmán vallási vagy jótékonysági célra alapítható, a *trust*hoz hasonlatos, de attól mégis több ponton eltérő jogintézmény[86] előfordul pl. egyes nyugat-afrikai országokban és Indiában.

IV.
Általános kitérítő klauzula és általános kisegítő szabály

11. A modernitás és a rugalmasság biztosítása jegyében merült fel az általános kitérítő klauzula *(general escape clause, Ausweichklausel)* beépítésének igénye az új magyar nemzetközi magánjogi törvénybe. Ez a jogintézmény elsőként a svájci nemzetközi magánjogi jogszabályban jelent meg[87], majd sorra több külföldi nemzetközi magánjogi joganyagban is kodifikálásra került.[88] A jogintézmény célja, hogy korrigálja a nemzetközi magánjogi szabályok téves kapcsolását, azaz azt a helyzetet, ha a tényállás és az objektív kapcsolóelvvel kijelölt alkalmazandó jog még sincs eléggé szoros kapcsolatban egymással, ti. egy harmadik állam jogával az adott jogviszony szorosabb kapcsolatot mutat. Tehát a bíró mérlegelése alapján *kivételes esetben* lehetőséget kap *a téves kapcsolás kijavítására*, amennyiben az eset a kollíziós norma által kijelölt jog helyett egy másik joghoz lényegesen szorosabban kapcsolódik, ide nem értve természetesen a jogválasztás kérdését. A felek akarati autonómiájából fakadóan, érvényes jogválasztással szemben ez a klauzula nem használható. Ismételten hangsúlyozandó, hogy ez csak egy kivételes lehetőség – fontos a jogalkalmazói önmérséklet –, mert nem szolgálhat a hazafelé törekvés eszközeként. Megjegyzendő, hogy az általános kitérítő klauzula *eo ipso* lehetőséget ad a fórum jogától való „eltérítésre" is (azaz ha a kollíziós szabályok a magyar jogra utalnak, de egy külföldi joggal nyilvánvalóan szorosabb kapcsolatot mutat az ügy).

Bár a *Koncepció* megalkotása során vitatott volt, hogy *egy általános kitérítő klauzula* kerüljön-e a törvénybe vagy a jogszabály csak különös kitérítő klauzulákat tartalmazzon, végül a Koncepcióban már egy általános szabály kapott helyet.[89] Érdemes e ponton hozzátenni, hogy a végső törvényszövegben, ahol a jogalkotó úgy érezte, hogy külön hangsúlyozásra van szükség, ún. *speciális kitérítő klauzulák*at is megfogalmazott.[90] Az általános kitérítő klauzuláról a *Kódex* 10. § (1) bekezdése következőképpen rendelkezik: „Ha az ügy körülményei alapján nyilvánvaló, hogy az ügy az e törvény szerint irányadó jognál lényegesen szorosabban kapcsolódik egy másik joghoz, kivételesen ezt a másik jogot lehet alkalmazni." Ez a modern szabály megfelelő eszköz lehetne a fórum kezében azokra a helyzetekre, ha esetleg a Kódex kollíziós normáinak „vaksága" hibás kapcsolásra vezet.[91]

Kétségeket ébreszt viszont a Kódex 10. § (1) bekezdés *második mondat*a, amely rendkívül meglepő és nemzetközi összehasonlításban is – finoman szólva – szokatlan módon *időbeli korlátot szab a jogalkalmazónak* az általános kitérítő klauzula alkalmazására. Ezen nóvum szerint: „A bíróság erről az alperesi ellenkérelem bírósághoz érkezésétől számított legkésőbb harminc napon belül dönteni köteles." A kodifikációs bizottsági ülés anyagaiban nem szereplő határidő, amely elsőként csak a parlamentnek benyújtott törvényjavaslat szövegében bukkan fel, egy – talán az egyszerűbb megítélésű ügyek kivételével – *kivitelezhetetlennek (és érthetetlennek) tűnő határidő*t tűz a jogalkalmazónak, akitől elvárja, hogy egy nemzetközi ma-

84 Igen sok tekintetben ráadásul a tunéziai jog jelentősen eltér az algériaitól (pl. a nők jogi helyzetét tekintve; házassági jog: monogámia–poligámia; házasságkötés; stb.).

85 Alan Watson: *Legal Transplants and European Private Law*. Electronic Journal of Comparative Law. 2000. 12. sz. http://www.ejcl.org/ejcl/44/44-2.html (2018. 08. 03.)

86 Bővebben Sándor István: *A bizalmi vagyonkezelés és a trust*. HVG-ORAC, Budapest. 2014. 352–354.

87 Burián i. m. (8. jegyzet) 20–21.; Vékás Lajos: *A törvény szerkezetéről és néhány általános részi kérdésről*. In: Az új nemzetközi magánjogi törvény alapjai. (Szerk.: Berke Barna – Nemessányi Zoltán). HVG-ORAC, Budapest, 2016. 29.

88 Pl. a belga (19. cikk), holland (10:8. cikk), litván (1.11. cikk) és szlovén (2. cikk) nemzetközi magánjogi rendelkezés. Az EU-n kívüli országok közül pl. az argentin, dél-koreai, quebeci, ukrán jog. Ld. Symeon C. Symeonides: *Codifying Choice of Law around the World*. Oxford University Press, 2014. 190.

89 Koncepció 68. pont.

90 Például a gyermek érdekét emeli ki külön a családjogi rész egy általános szabálya: 34. § (2) Ha a gyermek érdeke indokolja, az eljáró bíróság kivételesen alkalmazhatja vagy figyelembe veheti annak a másik államnak a jogát, amellyel az ügy szoros kapcsolatban van.

91 Az 1979. évi kódex gyakorlatában felmerülő, ún. cirkuszi artisták esetére (Pfv. II. 21.678/2012/7., BH 2014.1.26.) az általános kitérítő klauzula megléte nyilvánvalóan megfelelő orvoslást jelenthetett volna: a dán jog szerint érvényesen megkötött házassági vagyonjogi szerződés a jogviszonyra alkalmazandó német jog szerint alakilag nem volt érvényes. Bővebben Szabó Sarolta: *A magyar „máltai eset", cirkuszi artisták, bűvészek és részvények: régi ügyek az új nemzetközi magánjogi törvény egyes általános részi szabályainak kodifikációja apropóján*. Külgazdaság Jogi Melléklet, 2018. 5–6. sz. 67.

gánjogi ügyben (amelyek általában komplikáltak) a fórum már azután harminc nappal tudja, hogy mi lesz az alkalmazandó jog és hogy az nem a legszorosabb kapcsolatot mutatja a tényállással, hogy felperes keresetlevelére az ellenkérelem beérkezett (rendszerint a perfelvételi szak előtt). Nem tudni, hogy mi volt ezzel az indokolatlan restrikcióval a cél, de a kodifikáció értékelése szempontjából az okos lány meséjét juttathatja eszünkbe. A paragrafus így – hasonlóan, mint a szitában a galambok – a népmesei „hoztam is, meg nem is, volt is, nincs is" újítást adott.[92] Sajnálatos, hogy a Kódex modern és rugalmasságot biztosító szabálya így végül tulajdonképpen *nem töltheti be* eredeti szerepkörét.[93]

Végül feltétlenül hangsúlyozni kell az *1979. évi kódexben található, ún. „felek közös mellőzési kérelme"*[94] *és a kitérítő klauzula közötti különbséget*. Ugyanis az utóbbira vonatkozó, a Kódex indokolásában lévő példa félreértésekre adhat okot: „Az általános kitérítő klauzula alkalmazására akár a felek kérelme alapján is sor kerülhet […]. A fél, illetve a felek kezdeményezése alapján például a bíróság évek óta Magyarországon élő, itt vagyonnal rendelkező külföldi állampolgárságú házasfelek házassági vagyonjogi ügyében ily módon a magyar jogot is alkalmazhatja. Ennélfogva e § alapján a felek a külföldi jog alkalmazásának a mellőzését is kérhetik." Álláspontom szerint ez azért nem szerencsés megfogalmazás, mert azt a látszatot keltheti, mintha a kitérítő klauzula magában foglalná a régi mellőzési kérelem lehetőségét – és annak igencsak problematikus gyakorlatát.[95] A jogalkotó szándéka (legalábbis a Kodifikációs Bizottság anyagai alapján) bizonyosan nem erre irányult. *Fontos distinkció* a két jogintézmény között: *a kitérítő klauzula alkalmazása nem a felek aktusán múlik, hanem egyedül a bíró mérlegelésén, aki a jogintézményt csak kivételes esetben – és nem kérelemre – alkalmazza*.

12. A Kódex egyes szabályainak megalkotásakor a nemzetközi magánjogi jogviszonyok teljes körű szabályozása volt a cél, mégis előfordulhat, hogy az adott, igen speciális esetre nincs konkrét kollíziós szabály. Ekkor lép be a Kódex új jogintézményeként, *a kollíziós jogi joghézag kitöltésére az általános kisegítő szabály*. Egy ilyen generális rendelkezés *(„stop-gap clause")*[96] megalkotása nem unikális, egyes külföldi kodifikációkban is megjelenik.[97] Így ha a törvény a hatálya alá tartozó kérdésben nem tartalmaz rendelkezést, akkor *a jogviszonnyal legszorosabb kapcsolatot mutató állam jog*át kell alkalmazni (Kódex 11. §). Fontos funkciójuk szerint *megkülönböztetni* a fentebb említett általános kitérítő klauzulát és az általános kisegítő szabályt. Ugyanis – akár ha a szavak jelentéséből indulunk ki – kitéríteni, vagy menekülni is csak valamitől vagy valami elől lehet, azaz ha a Kódex egy kollíziós szabálya alapján megtaláltuk az alkalmazandó jogot, de az a tényállással egyáltalán nem mutat szoros kapcsolatot. Míg az általános kisegítő szabály akkor használatos, ha a Kódex az adott kérdést nem rendezi, azaz nincs rá kollíziós norma.[98]

V.
Közrendi záradék és imperatív szabályok

13. Bár a kollíziós szabályok alkalmazása és a külföldi jog alkalmazása – mint fentebb láttuk – *ex officio* történik, tehát az eljáró hatóság a kijelölt jogot hivatalból kell hogy alkalmazza, a fórum mégis bizonyos esetekben, bizonyos mértékig visszautasíthatja a külföldi jog alkalmazását. Egyik eset, amennyiben az nyilvánvalóan összeegyeztethetetlen a saját államának *közrend*jével *(ordre public, public policy, öffentliche Ordnung, Vorbehalt)*. A jogrendszereknek az erkölcsi, gazdasági, politikai alapjait közvetlenül védő „kemény magját" nevezzük közrendnek.[99] Ezt az alapvető értékrendet a nemzetközi magánjogi szabályozásokban – az alkalmazandó jog tekintetében – kétféleképpen oltalmazhatják. A közrend pozitív jellegű védelme a *lex fori feltétlen alkalmazást kívánó (imperatív) norma*inak érvényre juttatásával, míg a negatív formában történő megjelenése a *közrendi záradék*kal történhet.

14. A *közrendi záradék* tehát egy olyan *generálklauzula jellegű szabály*, amely *védelmi funkciót tölt be* (defenzív funkció). Működése abban áll, hogy a *lex fori* alapvető értékrendjének megóvása érdekében megakadályozza, hogy a kapcsolás a felhívott külföldi jog alkalmazásához vezessen.[100] A jogrendszer sérthetetlen „kemény magját" részesíti védelemben, és ezt tehát negatív formában látja el, azaz az illető külföldi jogszabálynak a konkrét alkalmazását akadályozza meg. Lényeges, hogy annak mérlegelése során, hogy a külföldi jog alkalmazása esetén a közrend sérelme megvalósul-e, figyelemmel kell lenni arra, hogy mennyire szoros az a kapcsolat, amely a nem-

92 Ráadásként az indokolás maga a kitérítő klauzulát tekinti „bevethetőnek" a csalárd kapcsolás ellen, valamint a későbbi paragrafusoknál (családjog, élettársak, bejegyzett élettársak részekben: 27. §, 31–32. §, 35–36. §) is megemlíti, mint amely korrigálhatja a téves kapcsolást, ha – tegyük hozzá – a szűk határidőben ez egyáltalán lehetséges.

93 Hasonló megállapításra jut Burián: i. m. (8. jegyzet) 20.; Nagy Csongor István: *Nemzetközi magánjog*. Budapest, HVG-ORAC, 2017. 44.; Ziegler–Vadász–Szabó: i. m. 230.

94 1979. évi kódex 9. § Ha a felek az e törvényerejű rendelet szerint irányadó külföldi jog mellőzését közösen kérik, helyette a magyar jogot – illetve a jogválasztás lehetősége esetében a választott jogot – kell alkalmazni.

95 Vékás: i. m. (11. jegyzet).

96 Ziegler–Vadász–Szabó: i. m. 230.

97 Pl. osztrák, bolgár, kínai, cseh kodifikáció.

98 Tulajdonképpen a működés megfeleltethető pl. az Európai Parlament és a Tanács 2008. június 17-i, a szerződéses kötelezettségekre alkalmazandó jogról szóló 593/2008/EK rendeletben (Róma I) a jogválasztás hiányában alkalmazandó jognál már megismertekkel [4. cikk (3) és (4) bekezdés].

99 Mádl–Vékás: i. m. 145.

100 Burián–Raffai–Szabó: i. m. 220.

zetközi magánjogi tényállást a fórum jogához fűzi *(Inlandsbeziehung)*. Előfordulhat, hogy a kapcsolat csak véletlenszerű vagy gyenge, ez esetben ez a „biztonsági szelep"[101], mint amúgy is csak *kivételesen használható* jogintézmény, nem vehető igénybe. Az *uniós rendeletek* is tartalmaznak általános közrendi klauzulát (amelyeket a rendeletek hatálya alá tartozó ügyekben alkalmazni kell)[102], az öröklési rendelet preambulumbekezdésében kiemeli azt a lényeges gondolatot, hogy „[a] bíróságok vagy más illetékes hatóságok a közrendre *(»ordre public«)* vonatkozó kivételt azonban nem alkalmazhatják másik állam jogának figyelmen kívül hagyására".[103]

A közrendi záradék a külföldi kodifikációknak is úgymond kötelező eleme.[104] A magyar jog tekintetében az *1979. évi kódex* és a *Kódex* szabályozása között *négy főbb* különbség érhető tetten. A régi joganyag nem határolta el a közrend pozitív és negatív szerepét, azaz a közrendi záradékot az imperatív szabályoktól (utóbbi felől nem rendelkezett); pusztán a külföldi jog alkalmazása mellőzésének egyik eseteként szabályozta a közrendbe ütközést; nem határozta meg konkrétabban a közrend fogalmát; végül a régi rendelkezés szerint a közrendi záradék aktiválása automatikusan a magyar jog alkalmazását vonta maga után, míg az új szabály szerint a *lex fori* kisegítő jogként abban az esetben hívható fel, ha a sérelem más módon nem hárítható el.

Bővebben kitérve a fentebbiekre, az 1979. évi kódex csupán annyit rögzített, hogy „[m]ellőzni kell a külföldi jog alkalmazását, amennyiben az a magyar közrendbe ütköznék" [7. § (1) bekezdés]. A *Kódex* önállóan (nem a külföldi jog mellőzésének eseteként) és részletesebben szabályozza a közrendi záradék intézményét. *Szükségesnek látszott a fogalom bővebb – de mértéktartó – kifejtése*, hiszen a csekély számú jogeset[105] a jogintézmény bizonytalan alkalmazására mutatott rá. Összhangban a magyar tradíciókkal[106] és az uniós rendeletekkel, a Kódex 12. § (1) bekezdésében deklarálja: „[a] magyar közrendbe ütközik és ezért mellőzni kell az e törvény értelmében irányadó külföldi jog alkalmazását, ha annak eredménye az adott ügyben nyilvánvalóan és súlyosan sértené a magyar jogrendszer alapvető értékeit és alkotmányos elveit". A közrend *változó tartalmá*nak megítélésénél elsősorban az Alaptörvény és az abban foglalt jogok egy egzakt mércével adják meg a jogalkalmazó számára a magyar társadalmi-jogi értékrendet, de taxatív felsorolása ezeknek az értékeknek és elveknek nem lehetséges, mert a „klauzula olyannyira függ az idő és körülmények változásától, hogy megrögzítése alkalmazhatatlanságát vonná maga után".[107] Ezért a jogalkotó csak némi zsinórmértéket adhat, így e nyitott norma konkrét tartalommal való kitöltése a bíróságok mérlegelésétől függ.[108] Ez a művelet pedig a fórumtól „finom megkülönböztetéseket, az erkölcsi rend körébe eső értékítéletet, a törvény célját és alkalmazásának jogi hatását ismerő ténykedést igényel".[109]

A közrendi fenntartás egy *kivételszabály*. Felhívásához önmagában a fórum jogától való *tartalmi eltérés* tehát *nem elegendő*, mert a *magyar jog alapvető elvei nyilvánvaló és súlyos sérelmének kell fennállnia.* A diszkrimináció tilalmából kiindulva a magyar fórumnak tehát nem a külföldi jog szabályait kell megítélnie, hanem az adott ügy tényállására vonatkozó *külföldi szabályok alkalmazásának eredményét* (ti. a *lex causae* az alkalmazása esetén kiváltandó effektív hatása[110] okozza a súlyos sérelmet). Egyértelmű pl., hogy önmagában a többnejűség miatt nem lesz közrendbe ütköző a külföldi jog[111], amennyiben annak a fórum jogához való belső kapcsolódása nem számottevő. A jogirodalomban divatos gondolat, hogy a közrendi záradék felhívása – elsősorban a családjog terén – akár egy harci eszköznek is tekinthető a „civilizációk összecsapásában" *(Huntington)*.[112] Valójában viszont a közrendi klauzula indokolatlan aktiválása könnyen igazságtalan eredményre vezethet.[113] Izgalmas és egyre dominánsabb trend, hogy egyes országok rendes bírósága előtt más

101 Szászy: i. m. 76. Másutt „biztosító szelep": Mádl–Vékás: i. m. 149.

102 Ld. pl. Róma I rendelet 21. cikk, az Európai Parlament és a Tanács 2007. július 11-i, a szerződésen kívüli kötelmi viszonyokra alkalmazandó jogról szóló 864/2007/EK rendelet (Róma II) 26. cikk, öröklési rendelet 35. cikk.

103 Öröklési rendelet (58) preambulumbekezdés.

104 Bővebben a belga, cseh, holland, német, osztrák és román rendelkezésekről Raffai Katalin: *A közrendi klauzula a nemzetközi magánjogi törvényerejű rendeletben és javaslatok a hatályos szabályok átalakítására.* In: Az új nemzetközi magánjogi törvény alapjai II. (Szerk.: Berke Barna – Nemessányi Zoltán). HVG-ORAC, Budapest, 2016. 24–25.

105 Az eseteket ld. Raffai: i. m. 26.

106 Burián–Raffai–Szabó: i. m. 228–234.

107 Szászy: i. m. 77.

108 Vékás: i. m. (5. jegyzet) 298.; Bővebben Burián László: Gondolatok a közrend szerepéről. In: Magister Artis Boni et Aequi. Studia in Honorem Németh János. (Szerk.: Kiss Daisy – Varga István). Budapest, 2003. 99–122.

109 Szászy: i. m. 77.

110 Uo.

111 *Szászy* példája szerint a poligámia kérdésében, ha az egyiptomi muzulmán első házassága alatt kötött második házassága Egyiptomban történik, az nem ütközik közrendbe, mert „az ilyen házasság effektív hatását […] hazai jogrendszerünk szelleme nem ítéli el". Szászy: i. m. 78.

112 Michael G. Martinek: *Look back before you leap? – Fatefull tendencies of materialization and of parallelism in modern private international law theory.* Journal of South African Law. 2007. 277–292. Más eredményre jut: nevezetesen a „közrendek összecsapására", alapos elemzéssel Karl Kreuzer: *Clash of Civilizations and Conflict of Laws.* Revue. Hellénique de Droit International. 2009. 629–694.; A *huntingtoni* eszme párhuzamának kritikája Yuko Nishitani: *Global Citizens and Family Relations.* Erasmus Law Review. 2014. 3. sz. 134.

113 *Vischer* példája egy svájci döntésről szól, ahol a bíróság közrendbe ütközőnek tekintette a svájci feleség azon igényét, hogy az egyiptomi férje által a moszkvai egyiptomi konzul előtt tett *'talak'* elismerésével a házasságát felbontottnak tekintse. Ennek eredménye, hogy a férj az egyiptomi jog szerint elvált lett, a feleség pedig a svájci jog szerint házas maradt, és Svájcban a házasság felbontására irányuló keresetet kellett hogy benyújtson. Frank Vischer: *General Cours on Private International Law.* Recueil des Cours. 1992-I. 101–102.

alapjogok védelme az, amelynek biztosítására a poligámiából származó bizonyos igények, így pl. az özvegyi nyugdíj összegének feleségek közötti megosztása megítélést nyerhetett.[114] Összegezve, napjaink tendenciái: a közrend tartalmának szűkítő értelmezése, alkalmazásának kivételessége, védelmi funkciójának felhívásához pedig az szükséges, hogy a külföldi jog alkalmazásának eredménye a magyar jog alapvető elveinek nyilvánvaló és súlyos sérelmére vezessen.[115] Feltétlenül kiemelendő, hogy az Európai Bíróság gyakorlatában egyre markánsabban körvonalazódó uniós közrendet is figyelembe kell vennie a magyar bíróságnak.[116]

15. A *közrendi záradék alkalmazásának következménye*t a 12. § (2) bekezdése rögzíti. Eszerint a mellőzött külföldi jog helyett *kisegítő jogként a magyar jog alkalmazásá*t rendeli. Az 1979. évi kódexhez képest azonban *lényeges változás*, hogy a hazai jog alkalmazására csak abban az esetben kerülhet sor, *ha a közrend sérelme másként nem hárítható el*.[117] Ezzel kívánta a jogalkotó felhívni a figyelmet arra, hogy előfordulhatnak olyan esetek, amikor a közrendbe ütközés önmagában azzal elhárítható, hogy a külföldi jog közrendbe ütköző szabályát a bíró nem alkalmazza.[118] Ha viszont a magyar joggal tölti ki, akkor egy *dépeçage* merülhet fel, amennyiben a bíróság az ügy megítéléséhez részben a külföldi, részben a saját államának jogát alkalmazza.

Az 1979. évi kódex még kifejezetten deklarálta a *közrendi záradék diszkriminatív alkalmazásának tilalmát,* azazhogy a külföldi jog alkalmazása nem mellőzhető önmagában azért, mert a külföldi állam társadalmi gazdasági rendszere a magyartól eltér [7. § (2) bekezdés]. Ez a megalkotásakor még hangsúlyos szabály mára már nem igényel külön kiemelést, ezért a *Kódex* azt *elhagyta*.

A közrendi záradékot *el kell határolni a kitérítő klauzulától*, utóbbit „»a kapcsolat megfelelőségének«, adekvát voltának generálklauzula-jellegű záróbizosítékaként, a kollíziós jogi kapcsolás – szükséghez képest igénybe vehető – helyesbítőjeként, vagyis – ha tetszik – a »nemzetközi magánjogi igazságosság« garanciájaként", míg előbbit „a fórum érdekrendjének ultima ratio-jellegű kollíziós jogi őrzője"-ként kell felfogni.[119] Nem szabad tehát összekeverni a két jogintézményt, nemcsak céljuk és funkciójuk más, hanem – bár közös vonásuk, hogy a Kódex kollíziós normája által kijelölt jog tulajdonképpeni mellőzéséhez vezetnek – alkalmazásuk következményeiben is eltérnek.[120]

16. Az *imperatív vagy más néven feltétlen alkalmazást kívánó normák (overriding mandatory provisions, lois de police, règles d'application immédiate, Eingriffsnormen)* olyan anyagi jogi rendelkezések, amelyeknek tartalmából és céljából nyilvánvaló, hogy azokat a jogalkotó minden körülmények között érvényre kívánja juttatni. Az imperatív szabályok tehát nem az általános kollíziós szabályrendszer valamely kapcsoló szabálya révén, hanem attól függetlenül kerülnek alkalmazásra. Az imperatív szabályokban megjelenő érdekek ugyanis túl fontosak ahhoz, hogy azt a hagyományos kollíziós jogi jogtalálás „veszélyeinek" tegyék ki. A kógens rendelkezésektől eltérően az imperatív szabályok alapvető politikai, gazdasági és szociálpolitikai érdekeket szolgálnak, ezért nemcsak az adott állam jogrendszerén belül, hanem *nemzetközi relációban is kötelező az alkalmazásuk*, azok hatálya alól a felek jogválasztással sem térhetnek ki. Ezek a szabályok tehát mind belföldi, mind nemzetközi szinten kiváltságos státust élveznek (offenzív funkció).

Az „unilateralizmus győzedelmessége" *(„unilateralism triumphant")* – ahogy Nygh nevezi[121] – célja szerint számos különböző érdek védelmére hivatott. Az ilyen típusú normák nemcsak a gazdaságpolitikát szabályozó közjog területéről származhatnak (adószabályok, versenyjog stb.), hanem például a társadalompolitikát rendező munkajog, vagy a bizonyos erkölcsi vagy vallási szabályokra reflektáló családjog területéről is.[122] Gyakran találkozhatunk továbbá a kulturális javak védelme, környezetvédelem, vagy a fogyasztóvédelem területén. Felismerésükben segítség, hogy megszegésük gyakran büntetőjogi szankciókat, vagy a szerződés semmisségét eredményezi.[123] Ilyenek például az export- és importkorlátozások, a kártalanítás nélküli kisajátítás tilalma, jogképességet korlátozó szerződés vagy egyoldalú nyilatkozat semmissége stb.

Maguk a nemzetközi magánjogi szabályok is utat mutathatnak az imperatív szabályok megtalálásához az ún.

114 Begiumban: Cass. 2013. 03. 18. Több jogeset és elemzésük: Sara Tonolo: *Religious Values and Conflict of Laws*. Stato, Chiese e pluralismo confessionale. 2016. 7. sz.

115 Bővebben Császár Mátyás: *A nemzetközi magánjogi közrend megjelenési formái és értelmezése a közrendbe ütközést megállapító bírósági ítéletekben*. Miskolci Jogi Szemle, 2012. 1. sz. 89.

116 Jogesetek: Burián–Raffai–Szabó: i. m. 227–228.; Mádl–Vékás: i. m. 147.; Nagy: i. m. 51–55. A belföldi, nemzetközi, uniós közrend értelmezéséhez, változataihoz, a nemzetközi magánjog és alapjogok viszonyához kiváló és alapos elemzést ad Csehi Zoltán: *Alapjogok és nemzetközi magánjog – a német fejlődés*. Gondolat Kiadó, Budapest, 2013.

117 12. § (2) Ha a közrend sérelme másképp nem hárítható el, a külföldi jog mellőzött rendelkezése helyett a magyar jog rendelkezéseit kell alkalmazni.

118 Több külföldi kodifikációban is megjelenik, hogy csak akkor alkalmazandó a hazai jog szabálya, „ha szükséges". Részletesen: Symeonides: i. m. 100.

119 Vékás Lajos: *A nemzetközi magánjog elméleti alapjai*. Tankönyvkiadó, Budapest, 1986. 108.

120 Az általános kitérítő klauzula alkalmazásakor egy másik jogrendszer kerül kijelölésre, míg a közrendbe ütközésnél egy adott jogszabályhelyről beszélünk. Előbbi bármely, utóbbi legfeljebb a magyar jog alkalmazását eredményezheti.

121 *Nygh* magyarázatában: az adott állam ugyanis a saját jogának alkalmazását kívánja, anélkül hogy elismerné, hogy egy másik állam is hasonlóan ekként cselekszik. Ld. Peter Edward Nygh: *Autonomy in International Contracts*. Clarendon Preess, Oxford, 1999. 202.

122 Symeonides: i. m. 302.

123 Nygh: i. m. 204.

különös közrendi szabályokkal. A *Kódex* szerint a házasságot Magyarországon nem lehet megkötni, ha a házasságkötésnek a magyar jog szerint elháríthatatlan akadálya van [26. § (4) bekezdés]. Tehát a Ptk.-ban meghatározott házasságkötési korhatár, rokoni kapcsolat, vagy fennálló házasság[124] akkor is gátját képezi a magyar fórum előtti házasságkötésnek, ha a házasulandó személyek személyes joga szerint annak nem lenne akadálya, ezek tehát feltétlen érvényesülést kívánnak maguknak.

Nemzetközi vonatkozásban az első jogeset a híres holland *Alnati*-ügy (1966)[125], amelyben egy hajófuvarozási szerződésre választott holland jog helyett alkalmazta a holland fórum a belga jog kényszerítő rendelkezéseit.[126] Ez alapján született a Benelux Egységes Jog nemzetközi magánjogról szóló tervezetének 13. cikke, amely az első kodifikációnak tekinthető kifejezetten az imperatív szabályokra (bár ekkor még a szabály tulajdonképp csak a jogválasztás korlátozására szolgált). Ezt követően a római egyezmény (1980)[127] 7. cikkében, a kereskedelmi képviseletre vonatkozó hágai egyezményben (1978) és a svájci nemzetközi magánjogi törvény tervezetének (1982) 18. cikkében tűnt fel a közvetlenül alkalmazandó kényszerítő rendelkezések fogalma.[128]

Az imperatív szabályokra vonatkozó nemzetközi magánjogi rendelkezések többnyire a *külföldi államok kodifikációiban* is kifejezetten megjelennek, így pl. Csehországban, Észtországban, Hollandiában, Lengyelországban, Kínában, Németországban, Québecben, Olaszországban, Svájcban, Törökországban, Tunéziában, Venezuelában, Ukrajnában. Más országokban külön törvényekben, vagy a bírói gyakorlatban bukkannak fel az imperatív szabályok.[129]

Különbözőképpen szabályoz a Róma I, Róma II és az öröklési rendelet. Az *uniós jogban* a *Róma I rendelet* 9. cikke az első kifejezett megfogalmazása az imperatív szabályoknak. Az elfogadott definíció megegyezik az Európai Bíróságnak az *Arblade*-ügyben[130] adott meghatározásával, amelyet *Francescakis* fogalommeghatározása inspirált.[131] A 9. cikk (1) bekezdése tehát egyértelműen meghatározza az imperatív szabályok körét: „[…] olyan rendelkezések, amelyek betartását valamely ország a közérdek – mint például politikai, társadalmi vagy gazdasági rendjének megőrzése – szempontjából döntő fontosságúnak ítéli, és megköveteli a hatálya alá eső valamennyi tényállásra történő alkalmazását, függetlenül attól, hogy a kollíziós szabályok a jogviszonyra mely jog alkalmazását írják elő".

A *Kódex* egyik *példaértékű és lényeges innovációja*, hogy rendezi a feltétlen alkalmazást kívánó normák helyzetét, ugyanis elődje, az 1979. évi kódex nem tartalmazott az imperatív normákra előírást. A definíció megalkotásakor a Róma I rendelet 9. cikk (1) bekezdésének rendelkezése szolgált mintául azzal, hogy a szövegezésnél a nemzetközi jogirodalomban is vitatott „közérdek"-re való hivatkozást mellőzte a normaszöveg.[132] Mindezek alapján a Kódex *precízen és elegendő mélységgel mondja ki*: „Az e törvény értelmében irányadó jogra tekintet nélkül alkalmazni kell a magyar jognak azokat a rendelkezéseit, amelyek tartalmából és céljából egyértelműen megállapítható, hogy azok az e törvény hatálya alá tartozó jogviszonyokban is feltétlen érvényesülést kívánnak (imperatív szabályok)" [13. § (1) bekezdés].

17. A *lex fori* imperatív szabályait az eljáró hatóságnak alkalmaznia kell. Kérdéses azonban, hogy vajon figyelembe kell-e venni a *harmadik államok* (azaz sem a *lex fori*ba sem pedig a *lex causae*ba nem tartozó) *feltétlen alkalmazást kívánó rendelkezései*t. A Róma I rendelet 9. cikk (3) bekezdése a nemzetközi szerződések körében ezt lehetővé teszi, amennyiben ez azon ország joga, amelyikben a szerződésből eredő kötelezettségeket teljesíteni kell vagy teljesítették, ha ezek az imperatív rendelkezések a szerződés teljesítését jogszerűtlenné teszik. A jogalkalmazó mérlegeléséhez mintegy „mankóul" pedig hozzátesszi, hogy „[a]nnak mérlegelése során, hogy érvényre kell-e juttatni e rendelkezéseket, figyelembe kell venni természetüket és céljukat, és alkalmazásuk vagy nem alkalmazásuk következményeit". Fontos hozzátenni, hogy az EUB gyakorlatában megállapítást nyert, hogy a har-

124 Ptk. 4:9–4:13. §.

125 *Hoge Raad*, 1966. 05. 13.

126 Részletesen az esetről Burián László: *A jogrendszerek versenye és a nemzetközi magánjog*. Iustum Aequum Salutare, 2016. 3. sz. 57.

127 Egyezmény a szerződéses kötelezettségekre alkalmazandó jogról. Kihirdette: 2006. évi XXVIII. törvény.

128 Ole Lando – Peter Hay – Ronald D. Rotunda: *Conflict of Laws as a Technique for Legal Integration*. In: Integration Through Law: Europe and the American Federal Experience. (Szerk.: M. Cappelletti – M. Seccombe – J. Weiler). Walter de Gruyter, Berlin, 1986. 254.

129 Részletes táblázat Symeonides: i. m. 305–306.

130 C-369/96. sz. és C-376/96. sz. egyesített ügyek.

131 Luís de Lima Pinheiro: *Rome I Regulation: Some Controversial Issues*. In: Festschrift für Bernd von Hoffmann zum 70. Geburtstag. Gieseking Verlag, 2011. 16. Vassiliki Marazopoulou: *Overriding Mandatory Principles of Article 9 § 3 of the Rome I Regulatioin*. Revue. Hellénique de Droit International. 2011. 781.

132 Pl. *Nygh* művében hivatkozza *Loussouarn* és *Mayer* gondolatát. *Loussouarn* rámutatott, hogy az az imperatívszabály-definíció, amely a közérdek védelmét helyezi a középpontba, túlságosan tág, mert – nézete szerint – gyakorlatilag minden jogot ilyennek lehet tekinteni. Ezzel szemben áll *Mayer* érvelése, aki szerint viszont túl szűkítő lehet, ha úgy tekintjük, mintha ezzel kizárná a magánérdeket, például a fogyasztók érdekvédelmét. Végső soron azért nem adható precíz fogalom, mert ez mérték és nem köz- vagy magánérdek minőségének a kérdése. Nygh: i. m. 204. Az imperatív szabályok nagy része ráadásul a köz- és magánjog között helyezkedik el.
A „közérdek" fogalmi elem az *Arblade*-ügyből származik ugyan, de a Római I rendelet a nemzetközi szerződési jogra vonatkozik, ahol épp a magánérdek védelme a hangsúlyos, teszi hozzá Lima Pinheiro: i. m. 17. Másutt pl. Andrea Bonomi: *Overriding Mandatory Provisions in the Rome I Regulation on the Law Applicable to Contracts*. Yearbook of Private International Law. Sellier, 2008. 285., 291. Avagy Symeonides szerint: „Napjaink kodifikációi nem olyan szűkítően fogalmaznak, mint a Róma I rendelet, a legtöbben pusztán a szabály célját veszik figyelembe." Symeonides: i. m. 310–311.

madik állam imperatív szabályai csak kivételesen, a rendelet által szabott körben, és azt is szigorúan értelmezve vehetők csak figyelembe.[133]

A harmadik államok imperatív szabályainak alkalmazhatósága *külföldi kodifikációkban* is létjogosultságot nyert, ekként tett pl. Belgium, Bulgária, Lengyelország, Litvánia, Hollandia, Svájc, Törökország, Ukrajna.[134]

A *hazai jogalkotás*t tekintve, a *Koncepció* akként foglalt állást, hogy ezen szabályok alkalmazására vonatkozó törvényi rendelkezés megalkotása – az uniós rendeletekben biztosított lehetőségek elégséges volta miatt – nem szükséges.[135] Végül azonban a *Kódex beemelt egy szabályt*, amely deklarálja, hogy más állam jogának feltétlen érvényesülést kívánó rendelkezései akkor vehetők figyelembe, ha azok a tényállással szoros kapcsolatban vannak és annak megítélése szempontjából meghatározó jelentőségűek [13. § (2) bekezdés]. A megalkotásának indoka abban állt, hogy a jogalkotó szerint a magyar bíróságok előtt felmerülhetnek olyan tényállások, amelyek a harmadik államok imperatív szabályai figyelembevételét lehetővé tevő uniós rendeletek alkalmazási körén kívül esnek, és egyben felvetik a tényállással szoros kapcsolatban lévő harmadik állam imperatív szabályai figyelembevételének szükségességét. A harmadik állam imperatív szabálya alkalmazásának megítélésénél a *bírói mérlegelésnek fokozott jelentősége van*.

Érdemes megjegyezni, hogy a Kódex nem ad választ arra a kérdésre, hogy *mi történjék, ha az alkalmazandó jog és fórum jogának imperatív szabálya ütközik*. Ez esetben a *lex fori* imperatív szabályainak alkalmazására kerül sor.[136] Ez alól kivétel, ha két uniós tagállam irányelvi eredetű átültetett imperatív szabályai ütköznek egymással, mert ez esetben a fórum kizárólag akkor tekinthet el az irányelvi szabályokat átültető *lex causae* imperatív szabályainak alkalmazásától az irányelvi szabályokat ugyancsak átültető *lex fori* javára, ha az utóbbi az irányelv által megkövetelt védelmen túlmenő védelmet nyújt.[137]

Végül fontos, hogy *elhatároljuk a közrendi záradékot az imperatív szabályoktól*. A közrendi záradék védelmező mechanizmusa olyan, mint egy „pajzs" a külföldi joggal szemben, és leggyakrabban a fórum jogának alkalmazására vezet. Ezzel szemben az imperatív szabályok támadólag, mint „az adott állam (fórum vagy külföldi) kardjaként vívja ki a tisztelet a közrendnek".[138] A két jogintézmény közti további különbség, hogy amíg a közrendi záradék kizárólag a fórum jogának alapvető értékrendjét védi, addig az imperatív szabályoknál lehetőség van akár harmadik állam jogszabályhelyeinek alkalmazására is.

VI. Külföldi jog mellőzésének esetei

18. Leo Raape híres gondolatában – amelyet a közrend kapcsán fejtett ki – a külföldi jogra utalás „ugrás a sötétbe" *(„[d]ie Verweisung auf das ausländische Recht ist ein Sprung ins Dunkle"; „leap into the dark")*.[139] Ezzel tulajdonképpen arra utalt, hogy a fórum fő szabályként elfogadja a kollíziós kapcsolást, annak anyagi jogi kimenetelétől függetlenül. Azonban – mint már fentebb láthattuk – az eljáró hatóságnak lehetősége van a felhívott idegen jog alkalmazásától eltérni. *Raape – Rodolfo De Nova* által – továbbfejlesztett mottójával: *„look before you leap"*.[140] Melyek is lehetnek ezek a helyzetek? *A* külföldi jog mellőzésének esetei az 1979. évi kódex és a Kódex alapján *jelentősen eltérnek, azok száma csökkent*.[141]

A *Kódex* szabályai szerint mellőzni kell a kijelölt külföldi jogot, amennyiben:

- a külföldi jog tartalma nem ismert, vagy nem tartalmaz rendelkezést [8. § (3) bekezdés];
- a külföldi jog alkalmazása a magyar közrendbe ütközik (közrendi záradék és imperatív szabály: 12–13. §);
- általános kitérítő klauzula (10. §).

Ez azonban nem jelenti automatikusan a fórum jogának alkalmazását. A külföldi jog mellőzésének eredménye, hogy kisegítő jogként a *lex fori*t kell alkalmazni, amennyiben:

133 A *Nikiforidis*-ítéletben (C-135/15. sz.) az EUB a Róma I rendelet 9. cikk (3) bekezdését elemezve nem találta alkalmazhatónak németországi (de görögországi fenntartású intézménnyel fennálló) munkajogviszonyra a görög imperatív szabályokat. Tehát az eljáró bíróság nem alkalmazhat olyan imperatív rendelkezéseket, amelyek nem a fórum államának vagy azon államnak rendelkezései, amelyben a szerződésből eredő kötelezettségeket teljesíteni kell vagy azokat teljesítették. A görög feltétlen alkalmazást kívánó rendelkezések ráadásul ellentétesek voltak a német jog előírásával. Végül a Szövetségi Munkaügyi Bíróság – az EUB ítéletnek megfelelően – döntött, és nem alkalmazta a fizetéscsökkentést elrendelő görög imperatív szabályokat. Ld. http://juris.bundesarbeitsgericht.de/cgi-bin/rechtsprechung/document.py?Gericht=bag&Art=pm&Datum=2017&anz=22&pos=0&nr=19412&linked=urt

134 Bővebb lista: Symeonides: i. m. 305–306.

135 Koncepció 82. pont. Az uniós rendeletek közül konkrétan a Róma I rendelet 9. cikke és az öröklési rendelet 30. cikke tartalmaz lehetőséget a *lex fori*n túl, más állam imperatív normájának figyelembevételére. Továbbá – bár időbeli hatálya okán egyre kevéssé kerül alkalmazásra, de a római egyezmény 7. cikke is lehetővé teszi ezt.

136 Burián megállapítását ld. Burián–Raffai–Szabó: i. m. 238–239.

137 *C184/12. sz. United Antwerp Maritime Agencies (Unamar) NV v Navigation Maritime Bulgare (NMB)* ügy. Részletesen elemzi Burián: i. m. (126. jegyzet) 54–58.

138 Symeonides: i. m. 312–313.

139 Leo Raape: *Internationales Privatrecht*. Vahlen, 1961. 90. Hivatkozza: Christa Roodt: *Reflection on Theory, Doctrine and Method in Choice of Law*. Comparative and International Law Journal of Southern Africa. 2007. 1. sz. 85.

140 Rodolfo De Nova: *Historical and Comparative Introduction to Conflict of Laws*. In: Recueil des Cours, Vol. 118., 1966-II. 599.

141 Az 1979. évi kódex esetei: külföldi jog tartalma nem ismert, vagy nem tartalmaz rendelkezést; megkívánt viszonosság megsértése vagy hiánya; közrendbe ütközés; csalárd kapcsolás; felek közös mellőzési kérelme.

– a külföldi jog tartalma nem ismert, vagy nem tartalmaz rendelkezést és a magyar jog alkalmazható [8. § (3) bekezdés][142];
– a külföldi jog alkalmazása a magyar közrendbe ütközik [közrendi záradék: 12. §[143]; és a fórum imperatív szabálya: 13. § (1) bekezdés[144]];
– az általános kitérítő klauzula a magyar jog alkalmazásához vezet (10. §).

VII. Statútumváltás

19. Statútumváltásról akkor beszélünk, amikor *az alkalmazandó jog egy jogviszony fennállása alatt valamilyen, a kapcsolás szempontjából releváns körülmény módosulása miatt megváltozik*. Példának okáért az ember állampolgársága, szokásos tartózkodási helye, vagy a dolog fekvési helye megváltozik, és ennek következtében más lesz a jogviszonyra alkalmazandó jog. A nemzetközi magánjogi kodifikációk rendszerint tartalmaznak arra rendelkezést, hogy az alkalmazandó jog megváltozása mennyiben érinti a korábbi statútum alatt érvényesen létrejött jogviszonyokat, illetve joghatásokat. Az *1979. évi kódex* különös részében több helyen tartalmazott statútumváltással kapcsolatos speciális rendelkezéseket, így a természetes személy személyes joga[145], a házastársak névviselése és vagyoni viszonyai[146] tekintetében.

20. A *Kódex* megalkotásának folyamatában felmerült, hogy a *különös részben több helyütt*, vagy *az általános részben egy passzusban* legyen-e kiemelve statútumváltás kérdése. Végül a Kódex – hasonlatosan az osztrák törvényhez[147] – az egyszerűsítés jegyében az általános szabályok között rendelkezik a *visszaható hatály fő szabályának tilalmáról*. A 14. § a következőképpen fogalmaz: „Az alkalmazandó jogot meghatározó körülmények megváltozásának a változást megelőzően alkalmazandó jog szerint érvényesen létrejött jogviszonyokra csak akkor van hatása, ha e törvény kifejezetten így rendelkezik." *Fő szabály* szerint tehát a statútumváltásnak *nincs visszaható hatály*a, *kivéve*, ha a törvény *különös rész*ben máshogy nem rendelkezik. Ez utóbbi speciális rendelkezés *a Kódex 41.* §-ában, a dologi jogi rész általános szabályai között érhető tetten. A szabályok szerint *a dologi jogokra és a jogszerzésre* hatással lehet és van a statútumváltás, amennyiben *az ingó dolog tartósan* egy másik államba kerül. Ezen esetekben az új fekvési hely államának joga alkalmazandó.[148] E rendelkezések mögöttes indoka az, hogy a dologi jogok zárt rendszere miatt az új fekvési hely államának jogához kell hozzáigazítani korábbi fekvési hely dologi jogi rendszerét.[149] Tehát ezek az új rendelkezések a dologi jogi joghatások beálltának időbeli elhúzódására tekintettel, az ingóság helyének változását követik.[150]

VIII. Zárógondolatok

A nemzetközi magánjog korábban periferikus és többnyire elméletinek tekintett jogága napjaink valóságában meghatározó szerepet játszik.[151] A modern kor kihívásai miatt a nemzetközi magánjognak gondolatvilágában és eszköztárában is meg kellett újulnia, hiszen azok a megfontolások, amelyek az alkalmazandó jog meghatározásának alátámasztására szolgáltak, mára sokkal komplexebbek lettek. Ennek „leképezésére" a kodifikációkban újabb trendek érhetők tetten, így pl. a felek akarati autonómiájának növekedése (progresszív liberalizáció), a kapcsolóelvek differenciációja (részletes és változatos kollíziós szabályok), a részletesebb kollíziós normák viszont óhatatlanul maguk után vonták az ügyek jobb megítéléséhez szükséges rugalmasság biztosításának igényét (flexibilizáció), továbbá nagyobb súllyal esik latba a nemzetközi magánjog alkalmazásának anyagi jogi végeredménye (materializáció).[152]

Közhelyszerű, hogy minden kodifikáció „saját korának anyagi jogi értékítéletét is tükrözi"[153]. Így a Kódexben a jogalkotó értékrendje is tükröződik. Ahogy *Mádl Ferenc* megfogalmazta, a jogalkotó elsősorban jogbiztonságra és előreláthatóságra törekszik, a nemzetközi magánjogban pedig a jogbiztonságot a nagyon egyértelmű és számottevően részletező szabályok fémjelzik. Ez azon-

142 Amennyiben nem alkalmazható, akkor a szomszédos jog kerülhet felhívásra.

143 Amennyiben a közrend sérelme másként nem hárítható el.

144 Azonban a harmadik állam imperatív szabálya esetén a külföldi jog alkalmazandó [13. § (2) bekezdés].

145 Az állampolgárság megváltozása nem érinti a korábbi személyi állapotot és az annak alapján létrejött jogokat és kötelezettségeket [1979. évi kódex 11. § (1) bekezdés 2. mondat]. Ugyanez vonatkozott a Magyarországon menedékjogot élvező személy személyi állapotára alkalmazandó jog tekintetében (1979. évi kódex 13. §).

146 A házastársak személyes jogának megváltozása nem érinti a korábbi jog alapján megállapított névviselést, továbbá az érvényesen létrejött vagyonjogi hatásokat, ideértve a házassági vagyonjogi megállapodást is [1979. évi kódex 39. § (4) bekezdés].

147 IPRG 7. §.

148 41. § (1) Ha a dologi jogi jogváltozást követően az ingó dolog tartósan egy másik állam területére kerül, a korábban szerzett jogok a dolog új fekvési helyének joga szerint ismerhetők el.
(2) Ha a dologi jogi jogszerzés joghatása a dolog korábbi fekvési helyén nem állt be és az ingó dolog tartósan egy másik államba kerül, a jogszerzésre ez utóbbi állam joga alkalmazandó.

149 Burián megállapítását ld. Burián–Raffai–Szabó: i. m. 139.

150 Csehi Zoltán: *Indoklás – tervezet*. [Dologi jog] Kézirat, 2016. 03. 20.

151 Jürgen Basedow: *The Law of Open Societies: Private Ordering and Public Regulation in the Conflict of Laws*. Brill, 2015. 4.

152 Bővebben Basedow: i. m. (151. jegyzet) 7.

153 Max Keller – Kurt Siehr: *Einführung in die Eigenart des internationalen Privatrechts*. Schulthess polygraphischer Verlag, Zürich, 1984. 124.

ban – a rugalmasságot biztosító szabályok nélkül – a kollíziós jog „dogmatikus vírusának elburjánzásá”-ra, „üres kibernetikai játékra”, „kapcsolóelvek káprázatos variálására” vezet.[154] Mindez pedig nem valósítja meg „az anyagi jogi értékrend és a jogbiztonság között teremtő együtthatást (konjunkciót)”.[155] Míg a rugalmasság a különös részben a flexibilis kapcsolóelvekkel érhető el, pl. szokásos tartózkodási hely, legszorosabb kapcsolat elve; alternatív kapcsolóelvek rendszere, addig az általános részben erre szolgál az általános kitérítő klauzula, ahol „a fejlődés kihívásának a jogbiztonság és igazságosság korszerű megfogalmazásával” egyebekben megfelelő Kódex „törést” szenvedett.[156] Indokolt lenne tehát, hogy a klauzula visszanyerje működőképességét, és ezáltal a Kódex nemcsak modernebbé válna, de a XXI. század kihívásainak is könnyebben meg tudna felelni. *Mádl Ferenc* az 1979. évi kódex flexibilitását hiányoló tanulmányát 1985-ben azzal zárta: „a jelzett bátor továbblépéssel csak a koronát tehettük volna fel a műre”. Ahogy állítólag *Mark Twain* egyszer megjegyezte: *„History doesn't repeat itself, but it often rhymes.”*

Konrad Zweigert 1948-ban a nemzetközi magánjog elméletét a jogtudományok atomfizikájának *(„die Atomphysik der Jurisprudenz”)* nevezte[157], amely hasonlatot a fizika nyelvén *Mádl Ferenc* akként egészítette ki – *ad futuram memoriam* –, hogy ez esetben „akkor az igazságosság feszítő ereje volt az az atommag, amely a robbanást és láncreakcióját elindította”.[158]

154 Mádl Ferenc: Érték vagy jogbiztonság a nemzetközi magánjogban. Állam- és Jogtudomány, 1985. 3. sz. 414.

155 Mádl: i. m. 414.

156 Mádl: i. m. 432.

157 *Die dritte Schule im internationalen Privatrecht - zur neueren Wissenschaftsgeschichte des Kollisionsrechts.* In: Festschrift für Leo Raape zu seinem siebzigstein Geburtstag. Hamburg, 1948. 35. Idézi: Lajos Vékás: Über *die Ergebnisse der IPR-Wissenschaft im 20. Jahrhundert.* In: Festschrift für Peter Schlechtriem zum 70. Geburtstag. Mohr Siebeck, 2003. 423.

158 Mádl: i. m. 430.

NEMZETKÖZI MAGÁNJOG
Harmadik kiadás

A nemzetközi magánjogról szóló 2017. évi XXVIII. törvény alapján

SZERZŐ: **Nagy Csongor István**

LEKTOROK: **Szabados Tamás, Vékás Lajos**

Ára: 4400 Ft

A közelmúltban fogadta el a magyar Országgyűlés az új Nemzetközi Magánjogi Kódexet, amely hazánkban teljesen új alapokra helyezte a joghatóság, az alkalmazandó jog és a külföldi határozatok elismerése és végrehajtása kérdéseit. Ez a kötet az első és megjelenése pillanatában az egyetlen olyan kézikönyv, amely kommentár jelleggel feldolgozza az új törvényi szabályozást. Nagy Csongor István Nemzetközi magánjog című kézikönyvének harmadik kiadása egységes szerkezetben, kölcsönhatásukban, valamint tankönyvi alapvetéssel mutatja be az EU-s és a magyar szabályokat, ismerteti azok joggyakorlatát (az új Nemzetközi Magánjogi Kódex esetén a korábbi joggyakorlat és annak lehetséges továbbélését), mindezt közérthetően, lényegre törően és az értelmezési problémákra fókuszáltan. A szerző egyetemi tanárként a nemzetközi magánjog belföldön és nemzetközileg egyaránt elismert tudósa, a Szegedi Tudományegyetem Nemzetközi Magánjogi Tanszékének vezetője, a nemzetközi magánjogi kodifikációs bizottság tagja.

WEBES VÁSÁRLÁS –5%

HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó Kft., 1037 Budapest, Montevideo utca 14. **FAX:** (36-1) 349-7600 **TELEFON:** (36-1) 340-2304 • info@hvgorac.hu **www.hvgorac.hu**

Veress Emőd egyetemi tanár, Sapientia Erdélyi Magyar Tudományegyetem Jogtudományi Intézete (Kolozsvár, Románia)

A szindikátusi szerződés tartalmának néhány alapkérdéséről

A hatályos polgári törvénykönyv által megvalósított társasági jogi koncepcióváltásnak — a diszpozitív szabályozás minden eddiginél szélesebb körű bevezetésének — nyilvánvaló célja volt, hogy a szindikátusi szerződéseket akár a megszűnésig visszaszorítsa, feleslegessé tegye. A gyakorlatban mégsem ez történt: a szindikátusi szerződések nem vesztették el jelentőségüket. Az a tény, hogy a cégnyilvánosság elvének alávetett társasági szerződéssel (létesítő okirattal) szemben a szindikátusi szerződés bizalmas jellegű, önmagában nem képes megmagyarázni a szindikátusi szerződés továbbélését. A szindikátusi szerződés valójában a gazdasági érdekek egyeztetésének a társasági jogot kiegészítő, de attól eltérő természetű, kötelmi jogi eszköze. Ezért nem szünteti meg a társasági jog reformja a szindikátusi szerződések elterjedését: a szindikátusi szerződés kötelmi jogi eszközökkel árnyalja tovább a társasági jogot.

I. Áttekintés

A szindikátusi szerződés a hatályos magyar jog által nem szabályozott, de a társasági jogi gyakorlatban rendszeresen előforduló, a szerződéses szabadság elve alapján megkötött szerződéstípus.[1] Szindikátusi szerződés alatt *a társasági szerződéstől elkülönült, de azzal szoros (mellérendeltségi, „szerződéscsoporti") kapcsolatban álló, a szerződési szabadság elve alapján gazdasági társaság minden tagja, egyes tagjai vagy bizonyos esetekben akár harmadik személyek részvételével létrehozott kooperációs jogviszonyt* értünk, amelyek keretében a felek a társaság alapításával, működtetésével, megszüntetésével kapcsolatban vállalnak a társasági szerződés keretein *túlmutató* kötelezettségeket.[2] A szindikátusi szerződés – a szabályozás hiányának következtében is – tartalmi szempontból rendkívül változatos képet mutat, mindegyik konkrét ilyen szerződés sajátos helyzetet rendez, ezért teljességre nem lehet törekedni, amikor a szindikátusi szerződés joghatásait vizsgáljuk.

Helyesen állapították meg a szakirodalomban, hogy „a szindikátusi szerződés kapcsán meg kell különböztetnünk a társasági jogi jogviszonyra (és annak al-jogviszonyaira: az alapjogviszonyra, a tulajdonosi jogviszonyra, a gazdaságszervező jogviszonyra, a szervezeti és képviseleti jogviszonyra) vonatkozó, és a társasági jogi jogviszonyokhoz kapcsolódó, azonban nem társasági jogi jellegű (például a tag és társaság közötti kölcsönszerződés) megállapodásbeli rendelkezéseket."[3] A szakirodalomban azt is leszögezték: „a szindikátusi szerződés minden, az abban részes felek által szükségesnek tartott kérdést rendezhet…"[4], vagyis a szindikátusi szerződések tartalma a gyakorlatban rendkívül színes képet mutathat.

Ennek ellenére a szindikátusi szerződésnek vannak *tipikus*, a szindikátusi szerződés sajátos jellegét megadó tartalmi elemei, és vannak olyan kérdések is, amelyeket a szindikátusi szerződés cím alatt rendeznek a felek, de valójában más szerződéstípushoz sorolhatók. A szindikátusi szerződés számos olyan elemet tartalmazhat, amelyek kötelmi viszonyt létesítenek a részvényesek/tagok között, illetve akár a társasággal szemben, amely részes fél is lehet a szindikátusi szerződésben. A harmadik személy javára szóló szerződés technikáját alkalmazva szintén gyakori a szindikátusi szerződésben a társaság javára jogok alapítása (általában a társaság finanszírozásának biztosítására). A szindikátusi szerződés ilyen elemei egyébként nevesített szerződések révén szabályozottak. Ilyen esetben az adott szerződéstípusra (adásvétel, kölcsön, bérlet stb.) vonatkozó előírásokat is alkalmazni kell a szindikátusi szerződés vonatkozásában. Ezért a joggyakorlatban helyesen állapították meg, hogy a szindikátusi szerződés *többféle jogviszonyt* tartalmazhat. Lehetnek olyan elemei, amelyek kifejezetten a társasági jog körébe tartoznak, de lehetnek pol-

1 A tanulmány a Nemzeti Közszolgálati Egyetem KÖFOP-2.1.2.-VE-KOP-15-2016-00001 azonosítószámú, a „Jó kormányzást megalapozó közszolgálat fejlesztés" című projekt keretében megvalósuló Tudományos Kiválósági Program – Lőrincz Lajos Professzori Program keretében készült.

2 A szindikátusi szerződés történeti fejlődéséről a magyar jogban lásd Veress Emőd: *Szindikátusi szerződés, kultúrtörténeti környezetben.* Jogtörténeti Szemle, 2018. 1. sz. (megjelenés alatt).

3 Papp Tekla: *Atipikus szerződések.* Szeged, Lectum, 2009. 29.

4 Lukács Mónika – Sándor István – Szűcs Brigitta: *Új típusú szerződések és azok gyakorlata a gazdasági életben.* Budapest, HVG-ORAC, 2003. 26.

gári jogi, munkajogi, versenyjogi és egyéb vonatkozásai is, amelyek meghatározzák a jogviszony megítélését, a jogkövetkezmények alkalmazását.[5]

A következőkben *három* olyan kérdéskört vizsgálok, amelyek a szindikátusi szerződés alapvető jelentőségű, saját arculatot adó tartalmi elemei közé tartoznak: először az osztalékpolitikára vonatkozó szerződéses rendelkezéseket, másodszor a szavazati megállapodásokat, harmadszor pedig a részvények és üzletrészek forgalmára vonatkozó lehetséges záradékokat.

II. Az osztalékpolitika (kötelező) rögzítése a szindikátusi szerződésben

1. Az osztalékról

Az osztalék a befektetés után élvezett jövedelem, a vállalkozói nyereség, a társaság adózott eredményének a tagok részére kiosztott hányada. „Lényegében tehát az osztalék a társaságba befektetett tőke hozadéka, amely a társaságnál keletkezik, és a társaság általi felosztás formájában realizálódik a tagoknál."[6] Ideális esetben a jól működő gazdasági társaság eredményt („nyereséget") termel, és az eredmény sorsát sok esetben a szindikátusi szerződés előre meghatározza. A nyereséges társaságnak sem kötelessége viszont osztalékot fizetni, eltérően a kötvények után járó kamattól, amelyet kötelező módon meg kell fizetni. A társaság az eredményét a saját piaci pozícióinak a javítására is fordíthatja. Így például a részvények utáni osztalékfizetés a Ptk. szerint a társaság legfőbb szervének a döntésére van bízva.

Az osztalékfizetés vonatkozásában a szindikátusi szerződés számos megoldást lefektethet, jogi kereteket és így kiszámíthatóságot biztosítva az osztalékpolitikának. Bizonyos esetben a szindikátusi szerződésben részes felek érdeke azt kívánja meg, hogy egyáltalán ne kerüljön osztalék kifizetésre, más esetben ezzel ellentétben pontosan az a szerződéses cél, hogy biztosítsák meghatározott osztalék kötelező kifizetését. A harmadik út pedig a tagok és a társaság közötti nyereségmegosztás, vagyis a szindikátusi szerződést egyfelől a tagi (részvényesi), az osztalékfizetéshez kapcsolódó érdek, másfelől a társaság finanszírozási érdekének összehangolására, összebékítésére is használhatják.

2. Szabályozás

Az osztalékra vonatkozó törvényi szabályozás adja meg a *kereteit* a szindikátusi szerződés osztalékra vonatkozó rendelkezéseinek. A korlátolt felelősségű társaság esetében a Ptk. 3:185. § (1) szerint „a tagot a társaságnak a tag javára történő kifizetések céljából feloszthető és a taggyűlés által felosztani rendelt saját tőkéjéből a törzsbetétek arányában meghatározott összeg (a továbbiakban: osztalék) illeti meg. Osztalékra az a tag jogosult, aki az osztalékfizetésről szóló döntés meghozatalának időpontjában a társasággal szemben a tagsági jogok gyakorlására jogosult. A tag osztalékra a már teljesített vagyoni hozzájárulása arányában jogosult."[7]

Következésképpen korlátolt felelősségű társaság esetén az osztalékfizetés *törvényi feltételei* a következők[8]:

– létezzen a tag javára történő kifizetések céljából felosztható saját tőke (tárgyévi adózott eredmény vagy szabad eredménytartalékkal kiegészített tárgyévi adózott eredmény);

– nem kerülhet sor kifizetésre, ha a társaság helyesbített saját tőkéje nem éri el vagy a kifizetés következtében nem érné el a társaság törzstőkéjét;

– nem kerülhet sor kifizetésre, ha a kifizetés veszélyeztetné a társaság fizetőképességét (a szankció, hogy az osztalékot, amely a társaság fizetőképességét veszélyeztette, vissza kell fizetni);

– az osztaléknak arányosnak kell lennie a törzsbetétekkel;

– az eredmény kerüljön megállapításra az éves beszámoló révén, ezért a kft. taggyűlése az osztalékfizetésről a beszámoló elfogadásával egyidejűleg határoz (két beszámoló közti időszak alatt a taggyűlés csak osztalékelőleg fizetéséről határozhat, azzal a feltétellel, hogy ha az éves beszámoló szerint osztalékfizetésre nincs lehetőség, az osztalékelőleget a tagok kötelesek visszafizetni)[9];

– a taggyűlés jóváhagyólag rendelkezzen e saját tőke tagok közötti felosztásáról (osztalékfizetésről).

A joggyakorlatban megállapították, hogy ha a korlátolt felelősségű társaság taggyűlése az éves beszámoló elfogadása mellett az osztalék kifizetéséről nem hoz határozatot, a bíróság a felek ráutaló magatartása alapján nem állapíthatja meg, hogy a mérleg elfogadásával az osztalék kifizetéséről is döntés született.[10]

5 Legfelsőbb Bíróság, Gf. VII 30.058/1997. sz. döntés, BH 1998.89.

6 Kisfaludi András. In: Vékás Lajos – Gárdos Péter (szerk.): *Kommentár a Polgári törvénykönyvhöz*, 1. kötet. Budapest, Wolters Kluwer, 2014. 396.

7 Korlátolt felelősségű társaság esetében lehetséges, hogy „ha a társasági szerződés úgy rendelkezik, hogy a nyilvántartásba vételi kérelem benyújtásáig valamelyik tag a pénzbetétének felénél kisebb összeget köteles befizetni, vagy a társasági szerződés a nyilvántartásba vételi kérelem benyújtásáig be nem fizetett pénzbeli vagyoni hozzájárulás szolgáltatására a társaság nyilvántartásba vételétől számított egy évnél hosszabb határidőt állapít meg, a társaság mindaddig nem fizethet osztalékot a tagoknak, amíg a ki nem fizetett és a tagok törzsbetétére az osztalékfizetés szabályai szerint elszámolt nyereség a tagok által teljesített pénzbeli vagyoni hozzájárulással együtt el nem éri a törzstőke mértékét". Ebben az esetben a tagok a még nem teljesített pénzbeli vagyoni hozzájárulásuk összegének erejéig kötelesek helytállni a társaság tartozásaiért. Lásd Ptk. 3:162. §.

8 Lásd a Ptk. 3:184. § rendelkezéseit is.

9 Részletekről lásd a Ptk. 3:186. § rendelkezéseit.

10 BH 2007.305.

A Ptk. 3:187. § szerint „semmis a társasági szerződés olyan kikötése, amely a társaság által teljesített kifizetésekre az e fejezetben foglaltaknál a tagokra nézve kedvezőbb szabályokat állapít meg".[11] E hitelezővédelmi jellegű rendelkezést a szindikátusi szerződésre is alkalmazni kell. Viszont a Ptk. hivatkozott előírása nem írja felül annak a normának a diszpozitív jellegét, amely szerint az osztaléknak arányosnak kell lennie a törzsbetétekkel. Amennyiben az osztalékfizetés hitelezővédelmi szempontból előírt kógens feltételei teljesülnek, az arányosságtól a felek eltérhetnek, akár a társasági szerződésben, akár a szindikátusi szerződésben.

Részvénytársaság esetében a Ptk. 3:262. § alapján „a részvénytársaságnak a felosztható és a közgyűlés által felosztani rendelt eredményéből a részvényest részvénye névértékével arányos osztalék illeti meg. Osztalékra az a részvényes jogosult, aki az osztalékfizetésről döntő közgyűlés időpontjában a részvénykönyvben szerepel. Az osztalék akkor teljesíthető nem pénzbeli juttatás formájában, ha erre az alapszabály lehetőséget ad. A részvényes az osztalékra a már teljesített vagyoni hozzájárulása alapján jogosult."

A részvényesek javára történő osztalékfizetés *feltételrendszere* tehát a következő:

– létezzen a részvényes javára történő kifizetések céljából felosztható saját tőke (tárgyévi adózott eredmény vagy szabad eredménytartalékkal kiegészített tárgyévi adózott eredmény);

– nem kerülhet sor kifizetésre, ha a részvénytársaság saját tőkéje nem éri el vagy a kifizetés következtében nem érné el a részvénytársaság alaptőkéjét;

– nem kerülhet sor kifizetésre, ha a kifizetés veszélyeztetné a részvénytársaság fizetőképességét;

– az osztaléknak arányosnak kell lennie minden részvényes részvényeinek névértékével (és ez a szabály szintén diszpozitív jellegű, eltérést a felek létesítő okiratba vagy szindikátusi szerződésbe foglalt megállapodásán kívül az osztalékelsőbbségi részvény[12] is biztosíthat);

– a vállalt, de még nem teljesített vagyoni hozzájárulás nem jogosít osztalékra;

– az eredmény kerüljön megállapításra az éves beszámoló révén, ezért a részvénytársaság közgyűlése az osztalékfizetésről a beszámoló elfogadásával egyidejűleg határoz (két beszámoló közti időszak alatt a közgyűlés vagy az alapszabály felhatalmazása alapján az igazgatóság csak osztalékelőleg fizetéséről határozhat, azzal a feltétellel, hogy ha az éves beszámoló szerint osztalékfizetésre nincs lehetőség, az osztalékelőleget a részvényesek kötelesek visszafizetni)[13];

– a közgyűlés jóváhagyólag rendelkezzen e saját tőke felosztásáról (osztalékfizetésről).

A közgyűlés nem köteles osztalékfizetés mellett dönteni. E kérdés kapcsán leszögezték, hogy ez a döntés „konfliktust szülhet, ezt a konfliktust azonban – mint általában a tagok közötti véleménykülönbségeket – a többségi szavazás oldja meg. Ha a részvénytársaság a nyereség visszatartásáról dönt, ez nem lehet oka a határozat bírósági felülvizsgálatának, hiszen az ilyen döntés nem sért jogszabályt."[14]

A bírói gyakorlatban azt is megállapították, hogy a részvénytársaság közgyűlése az osztalék kifizetéséről szóló határozatát utólag módosíthatja, az osztalék kifizetésére vonatkozó határidőt megváltoztathatja.[15]

3. A szindikátusi szerződés jelentősége az osztalékpolitika meghatározásában

Az adott jogszabályi környezetben a szindikátusi szerződés különösen fontos szerepet játszik az osztalékpolitika hosszú távú rögzítésében, ugyanis a szindikátusi szerződést megkötő feleknek nem mindig az a céljuk, hogy a taggyűlés/közgyűlés évente határozza meg az osztalék sorsát, hanem vagy a társaság, vagy a tagok/részvényesek érdekében szerződéses úton *hosszabb távra* rögzíteni kívánja az osztalékfizetésre vonatkozó megállapodásokat.

Így „a társaság hosszú távú működése indokolttá teheti, hogy bizonyos időn keresztül osztalék ne kerüljön kifizetésre, hanem azt a társaság más célra fordítsa".[16] A felek a szindikátusi szerződésben kötelezettséget vállalhatnak a nyereség bizonyos hányadának befektetésére, *a társaság tevékenységének indirekt (osztalékról történő lemondás révén történő) finanszírozására*. Például a felek vállalhatják, hogy öt évig nem vesznek fel osztalékot, hanem a társaság eredményét a társaság fejlesztésére, piaci pozícióinak erősítésére fordítja és ezt az álláspontot képviselik és támogatják a taggyűlésen/közgyűlésen. Ellenkező esetben kötbérfizetési kötelezettséget vállalnak, azaz a kötbér preventív szerepe kényszeríti a feleket a szindikátusi szerződés tiszteletben tartására.

Helyesen állapították meg, hogy „nem biztos tehát, hogy a befektetés sikerének egyetlen mércéje az osztalék. Ha például a társaság előtt álló komoly üzleti lehetőségek kiaknázása érdekében a tagok a nyereséget a társaságban hagyják, ez nem jelenti azt, hogy a tőke nem hasznosult, hiszen – ha a valós üzleti lehetőségekről van szó – a piac az ilyen lépésre az üzletrész piaci értékének a növelésével reagálhat."[17] Ugyanez a megállapítás igaz a részvények, részvénytársaságok esetében is.

11 Ez a jogállása a Ptk. 3:186. § által szabályozott osztalékelőlegnek is.

12 Az osztalékelsőbbségi részvényről lásd Veress Emőd: *A részvény, mint értékpapír*. Kolozsvár, Forum Iuris, 2018. 131–133.

13 Részletekről lásd a Ptk. 3:263. § rendelkezéseit.

14 Kisfaludi: i. m. 471.

15 EBH 2009. 1971.

16 Lukács–Sándor–Szűcs: i. m. 31.

17 Kisfaludi: i. m. 396. A hivatkozott szerző szerint „a különbség csupán az, hogy az osztalék formájában realizált nyereség mellett a tagnak megmaradnak a tagsági jogai, az üzletrész értéknövekedésében megje-

Ugyanígy lehetséges, hogy a szindikátusi szerződés *családeltartásra irányuló célt* adjon a befektetésnek és ennek érdekében minimális kifizetendő osztalékot állapítson meg. A szakirodalom szerint „bár a mindenkori taggyűlés joga minden évben arról dönteni, vajon deklarál-e és fizet-e a cég osztalékot", a szindikátusi szerződés tagjai megállapodhatnak arról, hogy „ha a bevételek nem csökkennek a meghatározott minimum alá, osztalékot mindig fizetni kell".[18] A kötelező osztaléknak az összegét is meg lehet határozni, mint „a család tisztes megélhetéséhez elegendő összeget".[19] Az Amerikai Egyesült Államokban perben (*Galler v. Galler*, 1964[20]) kifogásolták a családeltartásra irányuló szerződéses célt, azzal az indokkal, hogy „a gazdasági társaságokat profitszerzés és nem családfenntartás céljából hozzák létre… Ennek ellenére a bíróság nem találta eleve semmisnek a szerződést az ilyetén megfogalmazott cél miatt. Tette ezt különösképp arra is tekintettel, hogy sem kisebbségi üzletrésszel rendelkező tagok, sem a hitelezők, illetve közérdek nem sérült ezáltal."[21]

Az osztalékpolitikai tervezésnek fontos eszköze a szindikátusi szerződés. Mivel a nyereség változó, az osztalék is változik. Viszont lehet, hogy a felek befektetői érdeke bizonyos állandóság kialakítását igényli. Ehhez viszont tervszerű irányítás szükséges, amely az osztalék nagy ingadozásainak mérséklését szolgálja. „Az osztalékpolitika oka az, hogy az osztalékok erős ingadozása a részvények árfolyamingadozásaihoz vezethet és ez az, amit a részvénytársaság elkerülni kíván. A jobb évek nyereségeinek tartalékolásával az osztalékok nagyobb ingadozásainak elkerülése keresztülvihető."[22]

Az osztalék kapcsán a szindikátusi szerződésekben előforduló másik gyakori klauzula az általános (minden tag javára szóló) vagy kizárólag egyes tagok javára szóló *minimális osztalékfizetési ráta* megállapítása. Ez a mutatószám jelzi, hogy az adózott nyereség mekkora százalékát köteles a társaság osztalékként kifizetni. Például ha a szindikátusi szerződés 50%-os minimális osztalékfizetési rátát ír elő, akkor az adózott nyereség felét kötelező osztalékként kifizetni, a taggyűlés/közgyűlés csak a fennmaradó 50% sorsáról dönthet szabadon.

Az osztalékpolitika szindikátusi szerződésben történő jogi rögzítésének számtalan egyéb lehetősége van. Idesorolhatjuk azon szerződéses klauzulákat, amelyek a pénzbeli osztalék helyett *„részvényosztalék"* kifizetését írják elő. Ennek a megoldásnak az az előnye, hogy a megvalósított nyereség a társaságon belül marad és a társaság céljaira felhasználható, mert a nyereséget tőkeemelésre fordítják. A tőkeemelés ellentételezéseként viszont új részvényeket bocsátanak ki, amelyeket arányosan szétosztanak a részvényesek között.[23] Az a részvényes pedig, akinek pénzre van szüksége, eladhatja (az új) részvényeit. Nyilván, az új részvények révén a részvényesek megőrzik a társaságban fennálló (korábbi) arányaikat, mert minden részvényes korábbi részesedésével arányosan kap új részvényeket. Például ha az egyik részvényesnek 1000 részvénye volt és a másiknak 500, 10%-os részvényosztalék fizetés esetén az első részvényesnek 1100 részvénye, a másodiknak 550 részvénye lesz, anélkül hogy a társaságon belül a szavazati jogaik csökkentek volna. Viszont ha valamely részvényes az új részvényeit eladja, a tőkenövelés eredményeképpen viszont ez az aránya csökkenni fog. Így ha az előbbi példában az első részvényesnek pénzre van szüksége és értékesíti a 100 új részvényét, szavazati aránya nem marad állandó, hanem csökken.

A részvényosztalékhoz hasonló megoldás az *osztalék-újrabefektetési klauzula*. Ilyen esetben a tagok lehetőséget nyernek az osztalék újrabefektetésére, amennyiben szeretnék befektetésüket növelni a társaságban és az osztalékkal vagy az osztalék bizonyos hányadával egyenértékű befektetést a többi, befektetést tenni nem kívánó szindikátusi tagnak a szindikátusi szerződés alapján kötelessége elfogadni és a megfelelő tőkenövelést megszavazni a taggyűlésen/közgyűlésen.

III. A szavazati szindikátusok

1. A szavazati szindikátus jelentősége

A szindikátusi szerződés jellegzetes, visszatérő rendelkezései közé tartoznak a szavazati megállapodások, a szavazati szindikátusok.[24] A szindikátusi szerződésekről már 1933-ban megállapították, hogy „majdnem mindig az egyes részvényeseket megillető szavazati jognak egymás javára való korlátozását tartalmazzák"[25]. Még korábban, 1926-ban pedig leszögezték, hogy „a KT. fennállása óta mindinkább fokozó módon váltak szokásossá hasonló megállapodások, különösen az ún. financirozásoknál, mert pénzintézetek vagy egyes nagyobb vállalkozók csak

lenő haszon realizálásához viszont az üzletrész értékesítésére lenne szükség, ami a jövőbeni hasonló hasznok megszerzését már kizárja".

18 Tajti Tibor: *Vagyonvédelem, hagyatéki tervezés és a szindikátusi szerződések*. In: A hagyatéki vagyontervezés – Estate Plannig. Studia Notarialia Hungarica, tom. XVII. Budapest, Közjegyzői Akadémia Kiadó, 2015. 88.

19 Tajti: i. m. 88.

20 Illinois Supreme Court, 203 N.E.2d 577 (1964).

21 Tajti: i. m. 88.

22 Heller Farkas: *Közgazdasági lexikon*. Budapest, Grill Károly Könyvkiadóvállalata, 1937. 351.

23 A Ptk. 3:298. § (3) szerint „az alaptőke felemelésével forgalomba hozott új részvény első ízben az alaptőke-emelés bejegyzésének üzleti éve után járó osztalékra jogosít".

24 A kérdésről lásd még Veress Emőd: *Megjegyzések a szavazati szindikátusról, különös tekintettel a szerződésszegés következményeire*. Polgári Jog, 2018. 5. sz.

25 Lásd König Endre: *Joghatályos-e az érvénytelen szerződéssel kapcsolatos választottbírósági kikötés?* Jogtudományi Közlöny, 1933. 31. sz. 179.

az esetben hajlandók részvénytársaság alapításában résztvenni vagy nagyobb részvénypaketteket átvenni, ha egyes nagyobb részvényesekkel való megállapodás útján az üzem vezetésére maguknak megfelelő befolyást biztosítani képesek; de nemcsak pénzintézetek, hanem közhatóságok is, a részvételükkel keletkező ún. vegyes természetű részvénytársaságok alakításánál maguknak hasonló befolyást biztosítani igyekeznek, illetőleg biztosítani kötelesek."[26]

A szavazati megállapodások fontosságát a közgyűlési (taggyűlési) akaratképzés mechanizmusai adják: *a döntési folyamat stabilitását és kiszámíthatóságát biztosítja*, így végső soron a társaság irányításának fontos eszközévé válik a szindikátusi szerződés.

A vezető szervekben, általában a taggyűlésben (közgyűlésben) történő szavazás a szindikátusi szerződések kiemelt részét képezi, egyes esetekben a szindikátusi szerződés tárgya kizárólag a szavazati szindikátus létrehozása.

Például a társaság bizonyos, külön-külön nem, de együttesen szavazattöbbséggel rendelkező tagjai a szavazati többség kialakítása és stabilizálása érdekében létrehozhatják a szavazati szindikátust, így a közgyűlés döntéseit ők fogják meghatározni, ezúton biztosítják a társaság felett az ellenőrzésüket vagy akár a társaság irányíthatóságát vagy irányítását. Egyes kisebbségi tagok (részvényesek) számára is értékes lehet a szavazati szindikátus, mert a szindikátus tagjaként alkupozícióba kerülhetnek és hatékonyabban képviselhetik az érdekeiket. A szerződő felek a szindikátusi szerződésben kötelezettséget szoktak vállalni arra, hogy az adott kérdésben történő határozathozatal során úgy fognak szavazni, hogy biztosítsák a szindikátusi szerződésbe foglaltak érvényesülését.

2. A szavazati szindikátusok típusai

A szavazati szindikátusnak számos formája ismert. Jellegét tekintve a szavazati szindikátus egyfelől lehet *tartós* szindikátus, amely folyamatos (időben meghatározott, de hosszú távú, vagy akár időben meghatározatlan) együttműködést feltételez, másfelől pedig *ad hoc (alkalmi)* szindikátus, amely adott közgyűlésre (taggyűlésre) vonatkozó együttműködési kötelezettséget szab meg és így időbeli hatálya kizárólag az abban meghatározott közgyűlésre (taggyűlésre) terjed ki. Tárgyát tekintve a szindikátus lehet egyfelől általános szavazati szindikátus, amikor bármely, a közgyűlés hatáskörébe tartozó kérdésben vállalják a tagok, hogy egyformán szavaznak, másfelől *speciális* szavazati szindikátus, amely kizárólag meghatározott kérdésekben, például csak az osztalékról történő szavazásnál vagy csak az operatív irányító szervek megválasztásánál írja elő a szindikátusi döntésnek megfelelő szavazási kötelezettséget. Célját vagy meghatározottsági fokát tekintve egyfelől a szindikátus lehet *zárt végű*, amikor a szerződés a szavazás módját is meghatározza (például a szindikátus irányítója által megjelölt személy megválasztása adott társasági tisztségbe), vagy *nyílt végű* szindikátus, amelynél csak az egységes szavazás kötelezettségét írják elő, és a szavazás mikéntje (valamely javaslat ellen vagy mellett történő szavazás) csak később kerül meghatározásra. Tartalma alapján lehet az *egyformán* történő szavazási kötelezettséget előíró szindikátus vagy a szavazati többséget *minősítő* szindikátus. A többség minősítése vagy egyhangúság bevezetése olyan esetekben, amikor a jogszabály vagy a létesítő okirat ilyent nem ír elő, „főleg akkor lehet indokolt, ha a tagok egy része tart attól, hogy egyedül, kisebbségi pozícióban ki volna szolgáltatva a többiek kénye-kedvének".[27] A szakirodalom praktikus tanácsot is megfogalmaz: „nem célszerű e tekintetben túlzásba esni, ha például úgy szólna a társasági szerződés, hogy minden határozathoz egyhangú döntés szükséges, az könnyen a vállalati tevékenység megbénításához vezethetne".[28]

3. A szavazati megállapodás érvényessége

A szavazati szindikátussal kapcsolatban felmerülő probléma a szavazati szindikátus érvényessége vagy érvénytelensége: lehetséges-e a szavazásra vonatkozó előzetes önkorlátozás?[29] A klasszikus kereskedelmi jogban a szavazati megkötéseket a „jó kereskedő tisztességébe" ütközőnek, erkölcstelenség miatt semmisnek tekintette.[30] Ilyen értelemben döntött például a Kúria 1925-ben.[31] A szavazati szindikátus valóban értelmezhető úgy, hogy az megátolja a szabad társasági akarat kialakítását, az adott társasági szerv szabad működését.

A Kúria álláspontját a szavazati megállapodások érvénytelenségéről a szakirodalomban nem fogadták el egyhangúlag már a két világháború közötti Magyarországon sem. Megállapították, hogy „…ez a döntés, mely szerint a részvényeseknek olyan megállapodása, mely őket szavazó joguk szabad gyakorlásában korlátozza, törvény-

26 Sichermann Bernát: *Két kúriai ítéletről*. Jogtudományi Közlöny, 1926. 16. sz. 130.

27 Kolben György: *A szindikátusi szerződés*. Budapest, Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, 1996. 42.

28 Kolben: i. m. 42.

29 Lukács–Sándor–Szűcs: i. m. 44.

30 Sárközy Tamás: *A szindikátusi szerződésről*. In: Eörsi Gyula emlékkönyv. Budapest, HVG-ORAC, 2002. 190.

31 P. IV. 3478/1925. sz. döntés. Lásd *Hiteljogi döntvénytár*, XIX. kötet, 54. A hivatkozott döntés szerint hogy „a részvényeseknek olyan megállapodása, amely őket jogutódaikra nézve is kötelezné, tehát mindenkor korlátozza abban, hogy szavazójogukat az üzletmenet átváltozó esélyei között vagyoni érdekeltségeiknek megfelelően szabadon gyakorolhassák, a részvényest a társasági ügyek intézésében közreműködésre irányuló és a törvényben (a KT. 157. §. 9. pont) is biztosított fontos tagsági jogától fosztja meg és így a részvénytársaság fogalmába ütközik". A KT hivatkozott szöveghelye azonban csak annyit mond ki, hogy az alapszabályban a részvényes szavazati jogát és ennek mikénti gyakorlását is kell szabályozni, azaz e rendelkezésből valójában nem volt levezethető a szavazati megállapodások tilalma.

be ütközik, helytelen, mert a részvényesek érvényesen köthetnek szerződést és érvényesen kötelezhetik magukat ebben arra, hogy részvényeik alapján őket megillető szavazó jogot a szerződésben kikötött módon fogják gyakorolni. Ez nem ütközik sem a részvénytársaság fogalmába, sem a törvénybe, sem a jó erkölcsökbe. Az, hogy a Kúria határozatának az a megokolása, hogy a részvényesek említett, ún. szindikátusi megállapodása a részvénytársaság fogalmába, illetve a törvénybe ütközik, nem helytálló, kevésbé fontos, mint az, hogy a Kúria a részvényesek azon megállapodását egyáltalában – bár helyt nem álló megokolás alapján – érvénytelennek jelenti ki. Ezek a részvényesi megállapodások gazdasági értelemben ugyanis sokkal inkább érdemlik meg a társasági szerződés elnevezését, mint az alapszabály, amelyet a német jogi nomenclatura ezzel az elnevezéssel illet. A részvényesek szindikátusi megállapodása megelőzi vagy kíséri a részvénytársaság alapítását. Enélkül a legtöbb részvénytársaságalapítás elmaradna. De a részvénytársaság megalakulásával sem szűnik meg a szindikátusi szerződések nagy üzleti jelentősége. Aki ismeri a gyakorlatot, tudja, hogy mindenrendű részvénytársaság részvényesei között, tehát nemcsak a társaság alakulásakor a részvényjegyzők között, ilyen szerződések kötése a legkülönbözőbb gazdasági célokkal igen sűrűn fordulnak elő. Ezek a szerződések biztosítják a többi között, nemcsak a részvényesek többségének együttmaradását, hanem a részvények elhelyezhetését is, mert alig akad részvényes, aki jelentékenyebb, de magábanvéve mégis kisebbséget tévő részvénymennyiséget hajlandó volna átvenni anélkül, hogy a többségbe bekapcsolódjék; viszont az eladónak is érdeke, hogy a részvények átvevője ne rendelkezhessék az átvett részvényekkel korlátlanul, mert ebben az esetben nem kívánatos (pl. ellenkező érdekű személyek, sőt versenycégek) elemek nyugtalaníthatnák, gátolhatnák a társaság működését. Mindezek a célok legitimek és a részvényesek szuverén belátása szerint az általuk gyakorolható szavazójogra korlátozva, szerződések kötése által megvalósíthatók. Nem szorul magyarázatra, hogy minden részvénytársaságra egyébként is csak károkkal járna, ha működésének iránya, eredménye a közgyűléseken véletlenül kialakuló többség akaratától függne. De a részvényeseknek a saját védelmükre is szükségük van szindikátusi szerződések kötésére. Ezek a szindikátusi szerződések teszik tehát a részvényesek organizációját. Ezt lehetetlenné tenni a szindikátusi szerződéseknek érvénytelenné nyilvánításával annyi volna, mint a részvénytársaságot is desorganizálni."[32]

A Kúria kritizált, P. IV. 3478/1925. sz. döntéséről azt is megállapították, hogy „az elvi határozatok hiteles gyűjteményébe nem volna felvehető, hanem ellenkezőleg ezeket a téves határozatok külön gyűjteményébe kellene felvenni, amely gyűjtemény arra intené a bíróságokat, hogy messze kiható kérdésekben kettős óvatossággal járjanak el, mert tévedni emberi dolog".[33] A kor véleménye és a kereskedelmi jogi közfelfogás szerint ez a határozat túllőtt a célon, mert szabad elhatározáson alapuló és gazdaságilag szükséges tranzakciók sérelmére szolgálhat. A hivatkozott szerző helyesen állapította meg, hogy bárki vállalhat arra érvényes kötelezettséget, hogy a részvénybirtokán alapuló szavazati jogával miképp fog élni.[34]

Jelenleg a szerződéses szabadság elve alapján megkötött szavazati megállapodásokat a jogtudomány és a joggyakorlat is érvényesnek tekinti. A magyar választottbírósági gyakorlat szintén elismeri a szavazati megállapodások érvényességét.[35]

Az olasz jogban is az volt a hagyományos megközelítés, hogy a szavazati jog gyakorlása nem képezheti jogügylet tárgyát. A szavazati jog e felfogásban a részvény eltérést nem engedő sajátossága, és a tagok nem szerződhetnek előre a szavazati jog gyakorlásának a módjáról, mert logikai és jogi érvek alapján a szavazatnak nem a személyes, hanem a társasági érdeket kell szolgálnia, a szavazás a tag kötelessége is, illetve a tag döntésének, hogy miképpen is szavaz, a taggyűlés/közgyűlés keretében, megfelelő viták eredményeképpen kell kialakulnia.[36] A szavazati jog szabadságát a gazdasági közrend részének tekintették.[37]

Az olasz jogban a Codice civile 1942-es hatálybalépése viszont fordulópontot jelent: ennek oka egyfelől a szavazati jog jellegéről vallott felfogás megváltozása, másfelől az a tény, hogy a szindikátusi szerződést a részvényes állam is elkezdte használni, a társaság belső egyensúlyának és az állami tulajdonosi érdekek megvalósításának sajátos eszközeként. A részvényes státusának egyfajta emancipációja játszódott le. Így a részvényesnek jóval nagyobb függetlenséget és szabadságot ismertek el a szavazati jog gyakorlásában, mint korábban, és a szavazati megállapodás törvényességét csak akkor kérdőjelezik meg, ha nyilvánvalóan ütközik a társasági jogrenddel.[38] A szavazati jog ezért jogügylet tárgyát képezheti.[39]

A román jog kizárja, vagy legalábbis jelentősen korlátozza a szavazati megállapodásokat. A társaságokról szóló 1990. évi 31. törvény 128. cikke szerint a szavazati jog nem átruházható, és bármely megállapodás, amelyben a

32 Sebestyén Samu: *Resonanciák*. Jogtudományi Közlöny, 1926. 14. sz. 113–114. Beck Salamon hasonló álláspontra helyezkedett. Vö. Pester Lloyd. 1926. július 11.

33 Sichermann: i. m. 130.

34 Liebmann Ernő: *A közüzemi részvénytársaságok kormányi ellenőrzése a kereskedelmi törvény szempontjából*. Jogtudományi Közlöny, 1927. 20. sz. 181.

35 Vö. Lukács–Sándor–Szűcs: i. m. 45.

36 Dario Scarpa: *I patti parasociali nelle s.p.a. e nelle s.r.l.* Milano, Giuffrè Editore, 2011. 11–12.

37 Scarpa: i. m. 31.

38 Scarpa: i. m. 12.

39 Scarpa: i. m. 30.

részvényes vállalja, hogy szavazati jogát a társaság vagy képviseleti joggal rendelkező személyek által adott utasítások vagy javaslatok alapján fogja gyakorolni, érvénytelen. Ennek ellenére a szavazati megállapodásokat a gyakorlatban igenis alkalmazzák.

4. Szindikátusi szervezet?

A magyar szakirodalomban létezik olyan álláspont, amely szerint a szindikátusi szerződés nem tartalmazhat a társasági jogtól idegen jogintézményeket, nem szabályozhat például intézőbizottságot vagy elnökséget.[40] Valóban felmerül, hogy lehetnek-e egy kötelmi, kooperációs jogviszonynak szervei.

A választ álláspontom szerint árnyalni kell. Általában a kötelmi jogviszony valóban nem alapít szervezetet, de ez nem képezi a kötelmi viszony lényegi ismérvét, mert kötelmi viszonyban szervezeti struktúra is létrehozható. Nyilván, az a kérdés, hogy mit értünk szervezet alatt. A szervezet a jogi személyek esetén pontosan strukturált szerveket jelent, amely a szervezettség magas fokú megnyilvánulása. Azonban a szervezet fogalma nemcsak a törvény által létrehozott szerveket, hanem e szervekhez képest egyszerűbb koordinációs struktúrákat is jelenthet.

Ilyen értelemben semmi akadálya nincsen annak, hogy a szindikátusi szerződés *sajátos szindikátusi szervezetet* is létrehozzon. Például ilyen a közgyűlést vagy a taggyűlést megelőző kötelező szindikátusi gyűlés (a szindikátusban részt vevő felek kötelező ülésezése), amelynek keretében a szindikátusi szerződésben részt vevő felek egyeztetik, hogy a közgyűlésen vagy a taggyűlésen milyen álláspontot fognak képviselni. „Ezen a szindikátusi ülésen a társaság tulajdonosai sokszor fontosabb döntéseket hoznak a társaság működésére nézve, mint a köz(tag)gyűlések, illetve a szindikátusi döntések meghatározzák a köz(tag)gyűlések határozatait."[41]

Nyilván a szindikátusi szervek nem minősülnek társasági szerveknek, és a szindikátusi szervek döntéseit a társaság szerveiben is el kell formálisan fogadni. Amennyiben a szindikátusi ülésen elfogadott döntéseket a taggyűlés vagy közgyűlés formalizálja, úgy a szindikátusi keretek között kialakított akarat a társaság akaratává válik.

A szindikátus szervezetalkotó jellege *a működés rendjének rögzítéséből fakad*: szabályozni lehet, hogy ki kezdeményezheti a szindikátusi ülés összehívását, milyen formában történik az összehívás, mikor kerül sor az ülésezésre, lehet fakultatív és kötelező ülésezést megállapítani, lehet kötelezni és a szindikátusi szerződés szankciórendszerével sújtani azt a szindikátusi tagot, aki nem tartja be a szindikátusi ülésen elfogadottakat, rögzíteni lehet, hogyan történik a szindikátus irányítása stb.

A szindikátusi szervezet kérdése a szavazati szindikátus esetén is felmerül. Ugyanis az egyszerű szavazati szindikátus arra vonatkozik, hogy a szindikátus tagjai egyformán fognak szavazni adott kérdésben. Így a szindikátusi szerződésben szabályozni lehet a szindikátusi álláspont kialakításának a módszereit, eljárását. Például meg lehet határozni, hogy a szindikátus minden tagja úgy szavaz, mint a szindikátus meghatározott tagja, vezetője (például a társaságban a legnagyobb részesedéssel rendelkező tag). A szavazati szindikátusnak sajátos, szigorú technikája, amikor a szindikátus tagjai *egyetlen megbízotton* (általában a szindikátus vezetőjén) keresztül gyakorolják szavazati jogukat, így minimalizálva annak az esélyét, hogy az egyes szindikátusi tagok megszegik a szindikátusi megállapodást és a szabad akaratuk, saját érdekeik alapján másképp, a szindikátusi érdekkel ellentétesen szavazzanak. Még szigorúbb technika, hogy a közgyűlés idejére a részvényesek vagy tagok társasági részesedésük (részvényeik, üzletrészük) átruházását *vállalják* a szindikátus vezetőjére, aki így a közgyűlésen saját nevében szavaz. Ezekben az esetekben valóban nem jön létre szindikátusi szervezet. A harmadik módszer a szavazati szindikátus alapítására *bizalmi vagyonkezelési szerződés alapján* történhet, amikor a részvényeket a szindikátus vezetőjére mint vagyonkezelőre ruházzák és így a szavazati jogokat ő gyakorolja (*„voting trust"),* a részvényesek pedig megőrzik például az osztalékjogosultságukat. A vagyonkezelő a vagyonkezelői megbízatásának megszűnésével köteles a kezelt vagyont a vagyonrendelő által kijelölt további vagy új vagyonkezelőnek, ilyen hiányában a vagyonrendelőnek kiadni.

A szindikátus álláspontját lehetséges adott kérdésben tartott előzetes, vagyis a taggyűlést/közgyűlést megelőző *szindikátusi gyűlésben*, többségi szavazattal kialakítani.[42] Ha a szindikátusi álláspont kialakítására a társasági taggyűlést/közgyűlést megelőző szindikátusi gyűlésben a nemmel szavazó tagokat is kötelező többségi szavazattal kerül sor, akkor egyértelmű, hogy a szindikátusnak is sajátos, a társasági szervektől eltérő saját szervezete alakul ki. A szindikátusi szerződés kooperációs jogviszony jellege nagyon könnyen maga után vonja, hogy a szindikátusi akaratképzés ilyen sajátos szervezeti keretekben történjen.

5. A szavazati szindikátus és szerződésszegés

Rendkívül érdekes problémaként a szavazati szindikátusra vonatkozó szerződésszegést kell elemezni. Felmerül, hogy milyen következményekkel járhat, ha valamelyik tag a szindikátusi szerződésben foglalt vállalása ellenére nem az abban foglaltakkal egyezően szavaz. A szakirodalomban megfogalmazott kategorikus álláspont szerint „a szerződésellenes szavazás következménye többféle lehet

40 Papp: i. m. 33.

41 Sárközy: i. m. 178.

42 Scarpa: i. m. 7.

(kötbér, kártérítés) egyvalami azonban nem, mégpedig a szerződésszegően leadott szavazat nem fogja érvénytelenné tenni az adott határozatot".[43] A bírósági gyakorlat ugyanezt az álláspontot fogadja el, így megállapították, hogy a gazdasági társaság taggyűlésén hozott határozat a szindikátusi szerződésbe ütközés folytán nem lehet jogsértő, miután a szindikátusi szerződés nem irányadó a társasági jogi jogviszonyokban, és *megsértése nem alapozhatja meg a határozat jogsértő jellegét*.[44] A választottbírósági gyakorlatban is uralkodó álláspont, hogy „a szindikátusi szerződés többletelőírásai megszegésének nem lehetnek társasági jogi konzekvenciái. Ha tehát például a zártkörű részvénytársasággal kapcsolatos szindikátusi szerződésben a többségi magyar tag arra kötelezi magát, hogy a kisebbségi külföldi tag által javasolt személyekre szavaz a közgyűlésen a felügyelőbizottság tagjainak megválasztása során, és ennek ellenére többségével élve leszavazza a közgyűlésen a külföldi által javasolt személyeket, a közgyűlési határozat társasági jogilag érvényes, és csak a szindikátusi szerződés megszegése miatt lehet a polgári jog szabályai szerinti szankciókat igénybe venni."[45]

Az olasz bírósági gyakorlatban állapították meg, hogy semmi sem akadályozza meg a tagot, hogy megszegje a szavazati szindikátusi megállapodást, abban az esetben, ha a szavazás általa elvárt eredményéhez erősebb érdeke fűződik, mint az a kockázat, hogy a szindikátusi megállapodás megszegéséért felelősségre fogják vonni.[46] Ugyanígy, az olasz joggyakorlat szerint a társaság tagját nem akadályozza meg abban a szindikátusi szerződés, hogy az általa kívánt módon szavazzon, ha a szavazat eredménye iránti érdeke legyőzi azt a kockázatot, hogy a szindikátusi szerződés megszegéséért felelősségre vonják.[47]

A lényeg, hogy az olasz jog különbséget tesz a társasági és a „para-társasági" (*„parasociale"*, társaság „mögötti") szerződések között. A szindikátusi szerződés „para-társasági" jellegű, azaz a társaság működését jogi szempontból közvetlen módon nem határozza meg. Ezért van az, hogy a tag/részvényes szavazati szabadsága a társaság szempontjából nem korlátozott, a tag/részvényes bármilyen módon érvényesen szavazhat. Amennyiben a szindikátusi szerződés megsértésével szavaz, akkor a szavazata és a társaság határozata érvényes. Viszont viselnie kell a szindikátusi szerződés megszegésének kötelmi jogi következményeit[48] (általában kötbér fizetésére lesz kötelezve). Ezért az olasz jogtudomány álláspontja szerint a társasági jogrend és a szindikátusi jogrend egymástól független, elkülönült rendszerek, amelyek egymást nem befolyásolják. A társasági jogrend keretében a tag szabad akaratnyilvánítását nem lehet megkérdőjelezni, ezért van az, hogy a szindikátusi szerződés megsértésével leadott szavazat semmiképpen nem okozhatja a szavazat vagy a taggyűlés/közgyűlés határozatának érvénytelenségét, és a szavazati szindikátus nem kikényszeríthető. A társaság akarata a taggyűlésben/közgyűlésben szabadon és feltétlenül alakul ki.[49] A társasági jogrend és a szindikátusi jogrend elkülönítése a feltétele annak, hogy a szavazati szindikátus érvényességét el lehessen ismerni.

Az olasz jogtudomány által megfogalmazott álláspont szerintem a magyar jogban is meghatározó.

A szavazati megállapodás tipikus szankciója a *kötbér*, azaz a szerződésszegés esetére a szindikátusi szerződésben részt vevő többi fél, kivételesen a társaság javára vállalt pénzfizetési kötelezettség. Kötbér írásban köthető ki. A magyar jogban a jogosult kötbérigényét attól függetlenül érvényesítheti, hogy a kötelezett szerződésszegéséből kára származott-e.[50] Ez azt jelenti, hogy ha valamely szindikátusi fél a szindikátusi álláspont ellen szavazott, és ennek ellenére a közgyűlési (taggyűlési) szavazáson a szindikátusi álláspont győzött (vagyis nincs „kár"), akkor is köteles a kötbért megfizetni, mert a kötbért a Ptk. a kártól függetleníti [6:186. § (3) bek.]. A jogosult viszont a kötbér mellett érvényesítheti a kötbért meghaladó kárát [Ptk. 6:187. § (3) bek.]. A szindikátusi szerződést megszegő fél csak a kötbér mérséklését kérheti a bíróságtól, azonban ez csak akkor lehetséges, ha a bíróság megállapítja a kötbér túlzó mértékét (Ptk. 6:188. §).[51]

IV. Részvény és üzletrész forgalmára vonatkozó előírások

1. Az üzletrész forgalmára vonatkozó szabályok és a szindikátusi szerződés

Korlátolt felelősségű társaság esetében a Ptk. szabályozza az üzletrész tagok közötti és kívülálló személyekre történő

43 Lukács–Sándor–Szűcs: i. m. 45.

44 ÍH 2014.156. Szegedi Ítélőtábla Gf.III.30.059/2013.

45 Szakál Róbert: *Társasági szerződés és szindikátusi szerződés ütközése*. Gazdaság és Jog, 2014. 10. sz.

46 Cass. civ., sez. I, 5 marzo 2008, n. 5963. Scarpa: i. m. 2–3.

47 Cass. civ., sez. I, 23 novembre 2001, n. 14865. Scarpa: i. m. 10.

48 Trib. Milano, 6 marzo 2006. Scarpa: i. m. 13.

49 Scarpa: i. m. 31.

50 A román jogban a Legfőbb Semmítő- és Ítélőszék álláspontja szerint a kötbérkikötés csak a kár mértékének a bizonyítása alól mentesít, önmagában a kár tényét bizonyítani kell. A jogeset tényállása, amelynek keretében a Legfőbb Semmítő- és Ítélőszék ezt az álláspontot kifejtette a következő: adott szerződés olyan kikötést tartalmazott, amely szerint a kötelezett kötbér fizetését vállalta bármely szerződésszegés esetére. A jogosult pert indított a kötbérkikötés érvényesítésére, mert a kötelezett nem közölte vele a szerződés szerint székhelyének változását, amelyről a felek értesítési kötelezettséget vállaltak a szerződésben. A jogosult azonban nem tudta semmilyen valós kár fennállását bizonyítani (Legfőbb Semmítő- és Ítélőszék, II. polgári jogi részleg, 824/2016. április 20-i döntés). Részletekről lásd Veress Emőd: *Drept civil. Teoria generală a obligațiilor*, ed. 3. Bukarest, C.H. Beck, 2018. 194.

51 Ahhoz a kérdéshez kapcsolódó vitákról, hogy a szindikátusi szerződés megszegésével elfogadott közgyűlési/taggyűlési határozatot a bíróság érvénytelenítheti-e, lásd még Veress: i. m. (24. jegyzet).

nő átruházását.[52] Az üzletrész a *társaság tagjai között* szabadon átruházható. Ha a tagok a társasági szerződésben egymás javára az üzletrész pénzszolgáltatás ellenében történő átruházása esetére az üzletrész másokat megelőző megszerzésére irányuló jogot biztosítanak, arra az elővásárlási jogra vonatkozó rendelkezéseket megfelelően alkalmazni kell. A bonyolult fogalmazás oka, hogy az üzletrész nem dolog, ezért a magyar jog felfogása szerint nem lehet tulajdonjog tárgya, ezért valódi elővásárlási jogot sem lehet alapítani rá. Mivel az üzletrész másokat megelőző megszerzésére irányuló jog e sajátosság figyelembevételével tulajdonképpen az elővásárlási jog sajátos változata, ezért a továbbiakban az elővásárlási jog elnevezést használom. E jog a tagokat üzletrészeik egymáshoz viszonyított mértéke szerint, arányosan illeti meg (Ptk. 3:166. §).

A Ptk. hivatkozott szöveghelye kifejezetten a „társasági szerződésben" biztosított elővásárlási jogról szól. Ez azonban egyáltalán nem jelenti azt, hogy üzletrész-elővásárlási jogot kizárólag a társasági szerződésben lehetne alapítani, az elővásárlási jognak érvényes jogalapot biztosítanak a Ptk. elővásárlási jogra vonatkozó rendelkezései és az azok alapján megkötött szindikátusi szerződés is. Valamely tag kifejezetten és külön szerződhet elővásárlási jog alapítására. Az elővásárlási jog általános szabályai az irányadók a szindikátusi szerződésben alapított ilyen jogra is (Ptk. 6:221–6:223. §).

Az üzletrészt *kívülálló (harmadik, tagi minőséggel nem rendelkező) személyre* akkor lehet átruházni, ha a tag a törzsbetétét teljes mértékben szolgáltatta, kivéve, ha az átruházásra azért kerül sor, mert a vagyoni hozzájárulás, illetve a pótbefizetés teljesítésének elmulasztása vagy kizárás miatt a tag tagsági viszonya megszűnt. A pénzszolgáltatás ellenében átruházni kívánt üzletrész megszerzésére a többi tag, a társaság vagy a társaság által kijelölt személy – ebben a sorrendben – az elővásárlási jogra vonatkozó rendelkezések megfelelő alkalmazásával másokat megelőzően jogosult[53], vagyis a Ptk. törvényi, jogszabályon alapuló elővásárlási joggal védi a kft. tagsági szerkezetének fenntartásához kapcsolódó tagi érdekeket. Ezen elővásárlási jog átruházása semmis. Az üzletrész másokat megelőző megszerzésére irányuló jog a tagokat üzletrészeik egymáshoz viszonyított mértéke szerint, arányosan illeti meg (Ptk. 3:167. §).

Az üzletrész másokat megelőző megszerzésére irányuló jog megsértésével kötött szerződés hatálytalanságának megállapítása iránt a szerződéskötéstől számított egyéves jogvesztő határidőn belül lehet pert indítani. Az elővásárlási jogra vonatkozó általános szabályok szerint a jogosult a szerződéskötésről való tudomásszerzéstől számított harminc napon belül érvényesítheti azzal a feltétellel, hogy az igényérvényesítéssel egyidejűleg az ajánlatot elfogadó nyilatkozatot tesz, és igazolja teljesítőképességét (Ptk. 6:223. §). A hivatkozott általános szabályok is alkalmazandók: a tudomásulvétel szubjektív lehetőségét egyéves objektív, jogvesztő határidő zárja le.

A társasági szerződésben az üzletrész pénzszolgáltatás ellenében, kívülálló személyre történő átruházása érvényesen nem zárható ki. Szindikátusi szerződésben a korlátolt felelősségű társaság üzletrészforgalmának a rendje viszont szigorítható. Például lehetséges, hogy elővásárlási jogot alapítsanak az üzletrész tagok közötti átruházásának esetére is. Itt felmerül, hogy az ilyen rendelkezésnek a társasági vagy a szindikátusi szerződésben van az ideális helye.

Az elővásárlási jog a következő *jogosultságokat* biztosítja:

a) az üzletrészt elidegeníteni kívánó tag fel kell hogy kínálja eladás előtt megvételre az üzletrészt a jogosultnak, az általa elfogadni kívánt feltételek szerint;

b) az elővásárlásra jogosult azonos feltételek mellett a harmadik személyt megelőzően megkötheti a szerződést;

c) az elővásárlásra jogosult a jogának sérelmével elidegenített üzletrészt a kifizetett ár megtérítésével a harmadik személytől visszaválthatja, mert az elővásárlási jog megszegésével megkötött szerződés hatálytalan.

A harmadik jogosultság feltételezi az *elővásárlási jog abszolút („dologi") hatályát*, azaz harmadik személyekkel szemben történő érvényesíthetőségét, amelyet csak a cégnyilvánosság biztosíthat. Ezért, ha a szindikátusi szerződésszegés kártérítési szankcióján kívül az elővásárlási jog jogosultja a visszaváltás lehetőségét is biztosítani akarja, akkor a szindikátusi szerződésbe foglalt elővásárlási jogot is be kell a cégjegyzékbe vezetni. Erre a magyarázat a közhiteles nyilvántartásban nyilvántartott ingóságra alapított elővásárlási jog dologi hatályát rögzítő szabály, azaz a Ptk. 6:226. § (2) bekezdésének analógia útján történő alkalmazása. Ellenkező esetben az elővásárlási jog „csupán" kötelmi hatályú: az elővásárlási jog megsértésével megkötött átruházás hatályos, az elővásárlás jogosultja csak a szerződésszegésért járó kártérítést kérheti a kötelezettől.

Egyébként szindikátusi szerződés bizalmas jellege az elővásárlási jog szempontjából is előnyökkel bír, még akkor is ha ez az érvényesíthetőséget korlátozza (kötelmi, relatív hatályúvá teszi az elővásárlási jogot). E korlátokat a szindikátusi szerződésben alapított elővásárlási jognak a cégnyilvántartásban való, az alapítást időben akár ké-

52 Lásd a társasági jogban érvényesülő elővásárlási jog egyes kérdéseiről szóló 3/2009. (VI. 24.) PK véleményt is.

53 Az üzletrész másokat megelőző megszerzésére irányuló jognak a társaság általi gyakorlásáról és e jog gyakorlására harmadik személy kijelöléséről a társaság taggyűlése dönt.
Ha a tag az ajánlat közlésétől számított tizenöt napon belül, a társaság vagy a társaság által kijelölt személy az ajánlat közlésétől számított harminc napon belül nem nyilatkozik, úgy kell tekinteni, hogy jogával nem kívánt élni.
Ha a társaság az átruházási szándék bejelentésétől számított harminc napon belül nem nyilatkozik, a beleegyezést megadottnak kell tekinteni. Semmis a társasági szerződés azon rendelkezése, amely ennél hosszabb határidőt biztosít.

sőbb követő rögzítésével meg lehet szüntetni. Például lehetséges, hogy csak a társaság egyes tagjainak javára alapítanak elővásárlási jogot, mert így kívánják elérni, hogy ne minden tag tudja az adott pillanatban fennálló részesedését növelni, míg mások számára ez a lehetőség fennálljon. A társasági szerződés leginkább a valamennyi tag javára egyszerre alapított elővásárlási jog ideális foglalata.

Ideális esetben az elővásárlási jog jogosultjainak az eladó a harmadik személy részéről érkezett ajánlatot eljuttatja és lehetőséget biztosít az elővásárlási jog gyakorlására, azaz felajánlja, hogy azonos feltételekkel az elővásárlásra jogosultakkal köt szerződést. Amennyiben a jogosult nem él elővásárlási jogával, ezáltal lehetővé teszi, hogy az eladó az ajánlattevő harmadik személlyel kössön szerződést.

A harmadik személy érdekeit erőteljesebben védi az a megoldás, amikor az eladó *bontó feltétel* alatt köt szerződést a harmadik személlyel. A bontó feltétel nem más, mint az elővásárlási jog gyakorlása. Ez a harmadik személy szempontjából azért előnyösebb megoldás, mert garantálja számára azt, hogy az eladó értékesítési szándékát és a szerződés feltételeit vele szemben nem változtathatja meg, amennyiben az elővásárlási jogot nem gyakorolják. Olyan megállapodás is létezik a gyakorlatban, amelyben az eladó kötbér fizetését vállalja arra az esetre, ha a többi tag elővásárlási jogát gyakorolja, azaz nem tudja meggyőzni a többi tagot, hogy ne éljen elővásárlási jogával.

2. A részvények forgalmára vonatkozó szabályok és a szindikátusi szerződés

A részvények forgalma alaphelyzetben nem korlátozott, és a jogalkotó nem tett különbséget a részvényesek közötti elidegenítési ügyletek, valamint a harmadik (társaságon kívüli, részvényesi minőséggel nem rendelkező) személyekkel megkötött ügyletek között. Ezt a megközelítést a részvénytársaság *tőkeegyesítő jellege* igazolja. Az esetleges korlátozások rendjét a részvények esetében viszont a Ptk. szabályozza.

Elsősorban jogalkotói elvárás akár az alapszabályban, akár a szerződésben létrehozott korlátozások *nyilvánosságra hozatala*. Ha a részvénytársaság a részvény átruházását az alapszabályban korlátozza vagy az átruházást a társaság beleegyezéséhez köti[54], e korlátozások harmadik személyekkel szemben akkor hatályosak, ha a korlátozás és annak tartalma a részvényből, dematerializált részvény esetén az értékpapírszámla adataiból kitűnik.[55] Ha a részvényre szerződéssel elővásárlási jogot, visszavásárlási jogot, eladási vagy vételi jogot kötöttek ki[56], az a részvénytársasággal, illetve harmadik személyekkel szemben akkor hatályos, ha az a részvényből, dematerializált részvény esetén az értékpapírszámla adataiból kitűnik.

A szindikátusi szerződéssel alapított elővásárlási jogot (illetve, visszavásárlási, eladási vagy vételi jogot) a részvénypapíron vagy az értékpapírszámla adatai között fel kell tüntetni, ellenkező esetben az e jogok megszegésével megkötött szerződéssel szemben a hatálytalanság szankciója nem érvényesíthető. A kötbérnek mint relatív, kötelmi hatályból fakadó szankciónak ezzel szemben érvényt lehet szerezni.

A részvénytársaság, de a korlátolt felelősségű társaság vonatkozásában is helyesen szögezték le, hogy „szindikátusi szerződésben annak a kikötése is gyakori, hogy harmadik személy részesedés-szerzésének a feltétele az, miszerint a szindikátusi szerződés feltételeit magára nézve kötelezően elfogadja és az eladó szerződéses kötelezettségeit vállalja".[57]

3. Elidegenítési tilalom

A szindikátusi szerződések jellegzetes rendelkezése az elidegenítési tilalom (*„lock up"* paktum vagy az olasz jogban *„sindacato di blocco"*). Az elidegenítési tilalom a tulajdonnal való rendelkezés jogának erőteljes *korlátozása*, amelyet analógia alapján alkalmazunk a dolognak nem minősülő társasági részesedésekre. E paktum esetén a szindikátusi szerződésben a felek kölcsönösen vállalják, hogy meghatározott határidőn belül nem idegenítik el részesedésüket (részvényeiket, üzletrészüket). Ez *megakadályozza adott tag/részvényes kilépését* a társaságból, és biztosítja, hogy adott hatalmi viszonyok a társaságon belül fennmaradjanak: „olyan hatalmi és irányítási rendszert hoz létre a társaságban, amelynek rendeltetése, hogy hosszú ideig fennálljon".[58] Ennek egyéb gazdasági haszna is lehet. Például a tagi minőséggel is rendelkező operatív vezetésben részt vevő menedzserek esetén meg lehet tiltani, hogy részesedésüket meghatározott ideig elidegenítsék, így biztosítva a társaság iránti elkötelezettségüket.[59] Ugyanígy, a társaságban a tagi minőségét kötelező módon stabilizálni annak a személynek az esetében, aki a társaság működtetése kapcsán későbbi finanszírozásra vagy tőkeemelésre vállalt kötelezettséget.

Az elidegenítési tilalomnak speciális formája az, amikor az elidegenítéshez a *szindikátusi tagok beleegyezését* kéri a szindikátusi szerződés, és az e beleegyezés hiányában történő elidegenítést kötbérrel szankcionálja.

54 A Ptk. 3:220. § szerint: *„(1) Ha a társaság alapszabálya a részvények átruházásához a részvénytársaság beleegyezését írja elő, az alapszabályban meg kell határozni azokat az okokat is, amelyek a beleegyezés megtagadásához vezethetnek. A beleegyezésről való döntés az igazgatóság hatáskörébe tartozik.*
(2) Ha az igazgatóság a részvényre vonatkozó átruházási szándék bejelentésétől számított harminc napon belül nem nyilatkozik, a beleegyezés megadottnak tekintendő."

55 A Ptk. 3:230. §-a szerint elővásárlási jogot biztosító elsőbbségi részvény is kibocsátható. Lásd Veress: i. m. (12. jegyzet). 143–146.

56 Részletesen a részvények forgalmáról és a részvényforgalom szerződés útján történő korlátozásáról lásd Veress: i. m. (12. jegyzet). 177–236.

57 Lukács–Sándor–Szűcs: i. m. 43.

58 Scarpa: i. m. 10.

59 John Cadman: *Shareholders' Agreements.* Fourth Edition. London, Thomson – Sweet & Maxwell, 2004. 32.

Az elidegenítési tilalom gyakorlatilag a társaság tagjai által a társaság kereteiben történő együttműködésre vállalt minimális elkötelezettségi időnek a biztosítására szolgál.[60]

Az elidegenítési tilalomnak összhangban kell lennie a törvényes rendelkezésekkel. Olaszországban például a Codice civile szerint a részvények vonatkozásában legtöbb ötéves időtartamú elidegenítési tilalmat lehet bevezetni.[61]

4. Arányrögzítő klauzula

A vételi szabályozások körében elterjedt, amikor a szindikátusi felek rögzítik, hogy csak úgy vásárolhatnak új részvényeket vagy üzletrészt, hogy a feleknek a szindikátusi szerződés megkötésének pillanatában egymással szemben fennálló arányaik ne változzanak. Például ha két szindikátusi szerződő fél 10-10%-os részesedéssel rendelkezik adott társaságban, ez 50-50%-os arányt jelent egymással szemben. Amennyiben egyik fél részvényeket szeretne vásárolni, ezt csak akkor teheti meg, ha a másik fél is ugyanannyi részvényt vásárol, vagy ha csak az egyik fél vásárol, akkor adott határidőn belül köteles az így megvásárolt részvények felét eladni a másik félnek, hogy az egymáshoz viszonyított eredeti arányok fennmaradjanak.

5. Buy-out megállapodások (put és call opciók)

Szintén sajátos érdekek védelmét szolgálják a „buy-out" megállapodások (a „put" és „call" opciók), illetve a „buy-sell" megállapodások (orosz rulett, texasi párbaj, holland aukció), amelyeket az alábbiakban részletesen elemzek. Általában ezek a megállapodások a társaságon belüli, *tagok közötti konfliktusok kivásárlás útján történő feloldásának az eszközei*, de ettől eltérő üzleti érdekek megvalósítását is elősegíthetik. Ilyen potenciális célokat is vizsgálok példa jelleggel a következőkben.

A „put" és „call" opciók is előfordulnak a részvények/üzletrészek forgalmának szindikátusi szabályozása során.

A *„put" opció* lényege, hogy Primus tag kérheti Secundus tagtól, hogy vásárolja meg a társasági részesedését adott társaságban, és Secundus köteles megvásárolni. A „put" opció tehát *eladási jog*, amellyel szemben áll a megfelelő vételi kötelezettség az opció gyakorlása esetén. Ez a kisebbségi részesedéssel rendelkező tagot védő mechanizmus.[62] Ugyanakkor a többségi részesedéssel rendelkező tagot is védhet ilyen záradék, például egy pénzügyi befektetőt, aki – mivel a tervezett üzleti célok nem valósultak meg – ki szeretne lépni a társaságból.

A *„call" opció* tulajdonképpen ennek a fordítottja, vagyis A kérheti B tagtól, hogy az adja el a társasági részesedését adott társaságban, és B köteles eladni. A „call" opció tehát *vételi jog*, amellyel szemben áll a megfelelő eladási kötelezettség az opció gyakorlása esetén.

Érdekes, hogy a „call" opció megjelenhet úgy is, mint a szindikátusi szerződés sajátos *szankciója*. Tegyük fel, hogy Secundus megszegi a szindikátusi szerződést, például azzal ellentétesen szavaz a taggyűlésen/közgyűlésen. Ilyen esetben a szindikátusi szerződés elismerheti Primus mint szindikátusi partner jogát arra, hogy a „call" opciójával éljen és gyakorlatilag megszüntesse Secundus tagi státusát.

„Put" és „call" opciók esetén elképzelhető az ár tárgyalásos úton történő kialakítása, szakértői vélemény alapján történő ármeghatározás, de sokkal valószínűbb és biztosabb az ár előzetes meghatározásának a kritériumait lefektetni. E mechanizmusok kombinációja is elképzelhető: például amennyiben a felek nem tudnak az opció gyakorlását követő 15 munkanapon belül megállapodni az árban, akkor az árat vállalatértékelési képlet alapján határozzák meg.

6. Eladási-vételi opció („orosz rulett")

A szakirodalom *„orosz rulett"* alatt azt a megállapodást érti, amely szerint egyik tag felszólíthatja a másik tagot, hogy adott áron vegye meg a felszólító részesedését, vagy azonos áron adja el a felszólítónak a saját részesedését.[63] Vagyis a kezdeményező tag *egyidejűleg* két ajánlattal él: eladási és vételi ajánlattal. A felszólított tag a megállapodás értelmében köteles valamelyik ajánlatot elfogadni, döntési szabadsága abban nyilvánul meg, hogy eladni vagy vásárolni fog.

A megállapodás célszerű technika annak érdekében, hogy adott társasági formában történő együttműködést lezárjanak, amikor a társaság működését megnehezítő, akadályozó nézeteltérések merülnek fel a felek között.

Mivel egyszerre eladási és vételi ajánlatot kell megfogalmaznia, a kezdeményező kénytelen *korrekt* ajánlatot tenni, mert ha a felszólított tag a vételi ajánlatot fogadja el, akkor a kezdeményező tagnak ki kell fizetnie a társasági részesedés (üzletrész, részvények) árát.

Például Primus felszólítja Secundust, hogy 100 forint/részvény áron megveszi Secundus részvényeit. Secundusnak azonban az orosz rulett klauzula alapján döntési joga van, hogy elad, vagy ő maga veszi meg a Primus által ajánlott áron Primus részvényeit. Primus soha nem lehet biztos abban, hogy sikerülhet-e eladási vagy vételi szándékát megvalósítania, mivel minden esetben Secundus hozza meg a tényleges döntést.

Ha Primus túl alacsony vételárat kínált Secundusnak, akkor Secundus nyilván abban lesz érdekelt, hogy a vételi opciójával éljen, és az alacsony áron inkább ő vegye át Primus részesedését. Ha Primus túl magas árat kínál Se-

60 Cadman: i. m. 32.

61 C.c. art. 2355-bis. A tilalmi periódust a társaság alapításától vagy az elidegenítési tilalom későbbi bevezetésétől számítják.

62 Ian Hewitt: *Joint ventures*. Third Edition. London, Thomson – Sweet & Maxwell, 2001. 283.

63 Cadman: i. m. 297.

cundusnak, azt Secundusnak nyilván érdekében áll elfogadni és eladási jogával fog élni.

Abban az esetben, amikor az egyik fél eladni, a másik pedig vásárolni szeretne, az *„orosz rulett"* mechanizmusa alapján az ajánlatot kapó fél (a példában Secundus) pozíciója a kedvezőbb. Primus nem ismeri Secundus szándékát, hogy az eladni vagy inkább vásárolni szeretne.

Amennyiben Primus eladni szeretne, alacsonyabb árat fog meghatározni, hogy biztos legyen a dolgában. Amennyiben Primus vásárolni szeretne, magasabb vételárat fog felkínálni, hogy biztos legyen abban, hogy Secundus az eladási lehetőséggel fog élni és nem ő vásárolja meg Primus részesedését. Tehát az árképzés pszichológiai mechanizmusa Secundusnak kedvez. „Amennyiben a kezdeményező megvalósítaná a szándékát (tehát a társaságban maradna, vagy onnan távozna), ezt a legtöbb esetben a piaci árnál kedvezőtlenebb (magasabb, vagy alacsonyabb) áron tehetné meg."[64]

7. „Texasi párbaj"

A *„texasi párbaj"* (*„Texas Shoot-out"* vagy *„sealed first-price auction"*) lényege, hogy a tagok mindegyike *zárt vételi ajánlatot* tesz a másik félnek az illető személy részesedésének megvételére. Az ajánlatokat felbontják, és az a fél lesz jogosult a másik részesedését megvásárolni, aki a *magasabb* ajánlatot tette.[65]

A texasi párbaj „inkább azoknak kedvez, akik szeretnének megválni a részesedésüktől. Ha mindkét fél szeretné kivásárolni a másik felet, úgy mindketten magas ajánlatot kell, hogy tegyenek. Aki alacsonyabb ajánlatot tett, az jóllehet, hogy elveszíti a társasági részesedését, azonban a piaci áron felül értékesítheti azt. Ha mindkét fél szeretne megválni a társaságtól, úgy a feleknek minél alacsonyabb ajánlatot kell tenniük. A vesztes fél távozik a társaságból, azonban a saját ajánlatánál kedvezőbb áron értékesítheti a részesedését. Ha valamelyik fél maradni, a másik fél pedig távozni szeretne a társaságból, úgy a vevőnek ismételten magas árat kellene ajánlania, míg az eladó az alacsony összegű ajánlata révén veszítene, és magas összegen értékesíteni a részesedését."[66]

8. Holland aukció

A *„holland auckió"* (Dutch Auction) a texasi párbajhoz hasonlít, de attól mechanizmusában és eredményében is eltér. A tagok a minimumárat közlik a zárt borítékban. „A borítékok felbontását követően az a fél, amelyik a magasabb minimum árat határozta meg, jogosult lesz kivásárolni a másik tagot, azonban – a Texas Shoot-out-tól eltérően – nem a nyertes fél által javasolt áron, hanem azon a minimum áron, amit a vesztes fél kikötött."[67] A holland aukció *kiegyensúlyozott* konstrukció, ugyanis a magasabb minimumárat meghatározó fél a másik által meghatározott, alacsonyabb minimumárat kell hogy ténylegesen kifizesse, viszont az alacsonyabb minimálárat meghatározó fél is megkapja a saját ajánlatában szereplő összeget.

9. Control flip over jog és a „svájci konstrukció"

A *„control flip over"* jog a szindikátusi szerződés megszegésének sajátos szankciója, ugyanis azt biztosítja, hogy a szindikátusi szerződésben részes fél szerződésszegés esetén *köteles* legyen eladni a részesedését a jogosultnak (vagy részesedésének egy részét, amely a jogosultnak biztosítja a szavazattöbbséget). Például, ha a szavazati szindikátusi megállapodást megszegve egyes tagok nem szavazták meg az elvárt határozatot, akkor a szindikátusi szerződést tiszteletben tartó tag (tagok) átvehetik a határozat meghozatalához szükséges társasági részesedést (üzletrészt, részvényeket) a szerződésszegő szindikátusi tagoktól és így elfogadhatják a szükséges határozatot. A szerződésszegő tagokat a megfelelő határozat elfogadása után visszavásárlási jog illeti meg a részesedésük vonatkozásában. A „control flip over" jog nyilvánvalóan *preventív* hatással is bír.

A *svájci konstrukció* is hasonló mechanizmus, amelynek lényege, hogy „a tagok letétbe helyezik meghatározott mennyiségű részvényüket, és amennyiben nem teljesítik a szindikátusi szerződésbe foglalt kötelezettségüket, úgy a jogosult felveheti a letétkezelőtől a részvényeket, szavazhat velük, ezt követően pedig köteles visszahelyezni azokat a letétbe".[68]

Ugyanígy, a taggyűlés/közgyűlés előtt el lehet adni a részvényeket a szindikátus vezetőjének, aki szavaz, majd a gyűlést követően visszaruházza a részvényeket az eredeti eladóknak, a szindikátusi szerződés többi tagjának.

10. A „drag along" és a „tag along" záradékok

A „drag along" és a „tag along" záradékok a társaságból való *kilépés* rendjét határozzák meg, de kétségtelenül a társasági részesedések forgalmához is szorosan kapcsolódnak.

A *„drag along"* („carry along" vagy „come along") klauzula értelmében, amennyiben valamely tag el kívánja adni a társasági részesedését, akkor a klauzula értelmében a *többi tagot* is kötelezheti, hogy általában azonos vagy a záradék szerint meghatározott áron ők is értékesítsék a saját részesedésüket.[69]

Gyakori, hogy a vevő a társaság összes üzletrészét vagy kontrollt biztosító részvénycsomagját szeretné megven-

64 Szabó Gergely: *Texas Shoot-out, avagy biztosítéki konstrukciók a szindikátusi kötelemben*. Debreceni Jogi Műhely. 2012. 3. sz. 121.

65 Joseph A. McCahery – Erik P. M. Vermeulen: *Corporate Governance of Non-Listed Companies*. Oxford University Press, 2010. 149.

66 Szabó: i. m. 121.

67 Szabó: i. m. 120.

68 Szabó: i. m. 118–129.

69 Cadman: i. m. 32.

ni. „Drag along" záradék alapján az a tag/részvényes, akivel a vevő megállapodott, és aki egyedül nem tudná a teljes elvárt „csomagot" értékesíteni a vevőnek, egy vagy több más tagot is eladásra kötelezhet. Ellenkező esetben a vevő nem lenne érdekelt az üzletben (kisebbségi részesedést nem vásárolna) vagy a kontrollt nem biztosító kisebbségi részesedés vételára jelentősen kisebb lehet, mint a „drag along" klauzula következében, több eladó által értékesített, kontrollt biztosító participáció együttes ára.

A klauzula általában, a kötelezettek védelme érdekében, direkt vagy indirekt módon meghatározza azt az árat, amely esetén aktiválódik, annak érdekében, hogy túl alacsony áron ne lehessen egyetlen tagot sem részesedésének eladására kötelezni.

A „drag along" klauzula kedvezményezettje általában a többségi részesedéssel rendelkező tag, aki a (potenciálisan kellemetlenkedő) kisebbségi participációval rendelkező tagot eladásra kötelezheti, amennyiben értékesíteni szeretné üzletrészét vagy részvényeit, a vevő pedig nem elégszik meg a többségi tag részesedésének megszerzésével.

A „drag along" sajátos, érdekegyensúlyra törekvő változata, amikor a klauzula kötelezettje *opciós jogot* kap arra, hogy válasszon két lehetőség között: vagy a harmadik személy által ajánlott áron ő vásárolja meg az eladó tag részesedését, vagy ő is együttértékesít az eladó taggal.

A *„tag along"* klauzula alapján valamely tag kötelezheti az eladni kívánó másik tagot, hogy az ő társasági részesedése is kerüljön általában azonos áron értékesítésre, ellenkező esetben az eladást tervező tag sem léphet szerződéses viszonyba.[70] Vagyis amennyiben a társaság egyik tagja értékesíteni kívánja a részesedését, akkor a klauzula jogosultja kötelezni tudja az értékesítő tagot, hogy az ő részesedését is értékesítsék a vevő részére.

A „tag along" a szakirodalom szerint „kvázi eladási jog harmadik személyek irányába".[71] Ez a minősítés nem a legpontosabb, mert a „tag along" kötelezettje semmiképpen nem a harmadik személy, hanem a szindikátusi szerződésben félként szereplő, részesedését értékesíteni kívánó másik tag. A „tag along" valójában *együttértékesítési, együtteladási jog*, amelynek kötelezettje a másik tag, így a „tag along" megsértésének jogkövetkezményei is a záradékot megszegő társasági és szindikátusi tag ellen irányulnak.

A „tag along" jogosultság általában a kisebbségi részesedéssel rendelkező tagot védi, ugyanis gyakran előfordul, hogy a többségi participációval rendelkező tag megállapodik üzletrészének/részvényeinek értékesítéséről harmadik személlyel, aki így kontrollt biztosító részesedéssel belép a társaságba, és egyébként a kisebbségi részesedések megvásárlásában nem érdekelt (ez számára anyagi többletterhet képviselne). A „tag along" klauzula azonban biztosítja a kisebbségi participációval rendelkező tag számára a megfelelő kilépés lehetőségét, tehát a kisebbségvédelem potenciális eszköze.

A „tag along" változata, amikor az értékesítő tag nem adja el a teljes participációját, hanem annak csak egy részét, mely esetben a „tag along" kedvezményezettje a saját részesedését hasonló arányban (pro rata) értékesítheti.

A „drag along" és a „tag along" záradékok egyszerre szerepelhetnek a szindikátusi szerződésben. Annak érdekében, hogy a kisebbségi részesedéssel rendelkező tag elfogadja a „drag along" klauzulát, általában kéri, hogy a szerződésbe az ő javára viszont „tag along" jogosultságot alapítsanak. E két klauzula *együttes jelenléte* a többségi és a kisebbségi részesedéssel rendelkező tag érdekeit is szem előtt tartja, sajátos érdekegyensúlyt hozva létre.

V. Összegzés

A fenti elemzés alapján több *következtetést* le lehet vonni. *Egyfelől* egyértelműen látszik, hogy az alapvetően diszpozitív jellegű társasági jogi szabályozás sem számolja fel a szindikátusi szerződések jelentőségét, mert a szindikátusi szerződés *a társasági jogot árnyalja*, sajátos érdekekhez hangolja. A szindikátusi szerződés a társaságok működtetésének a társasági joghoz képest *elkülönült*, sajátos érdekeket érvényesítő és összeegyeztető, a társasági jogot kiegészítő jellegű eszköze.

Másfelől a szindikátusi szerződéseket jellemző tartalmi változatosság ellenére léteznek *ismétlődő*, a szindikátusi szerződésnek koherenciát biztosító, tudományosan is elemezhető, állandónak tekinthető elemek. Az osztalékpolitikára, a szavazati jog gyakorlására és a részvények vagy üzletrészek forgalmára vonatkozó szindikátusi szerződéses tartalmak például ebbe a kategóriába tartoznak.

Összességében pedig a szindikátusi szerződés gyakorlati haszna és az általa felvetett kérdések összetettsége, érdekessége és a felmerülő komoly szakmai viták mind szükségessé teszik, hogy a tudomány újra és újra elemezze és kritikusan értékelje a szindikátusi szerződés intézményét.

70 Cadman: i. m. 32.

71 Gergely: i. m. 122.

Tanulmány

Chronowski Nóra habilitált egyetemi docens, NKE RTK Közjogi és Rendészettani Intézet (Budapest), külső munkatárs, MTA TK Jogtudományi Intézet (Budapest)
Vincze Attila egyetemi magántanár, Wirtschaftsuniversität Wien (Bécs), egyetemi docens, Andrássy Egyetem (Budapest)

Az Alkotmánybíróság az Egységes Szabadalmi Bíróságról – zavar az erőben*

„Uralkodó: Hatalmas zavar támadt az Erőben.
Darth Vader: Érzem, felség."
A Birodalom visszavág

Az idei év egyik legfontosabb alkotmánybírósági határozata – a *9/2018. (VII. 9.) AB határozat* – az alkotmányjogtól általában igen távol eső területen, a szabadalmi jog kapcsán született. Az Egységes Szabadalmi Bíróság létrehozásáról szóló megállapodás alkotmányossága ugyanis szétfeszítette azokat az értelmezési kereteket, amelyek mindeddig a hatáskörök nemzetközi szervezetekre, illetve az EU szerveire történő átruházását szabályozták. Az Alkotmánybíróság a kormánynak az Alaptörvény értelmezésére irányuló indítványa alapján megállapította azt, hogy a megállapodás nem ratifikálható, amivel számos jövőbeni problémát okozott.

I. Bevezetés – szabadalmi bíráskodás az Európai Unióban

Az *egységes piac* megköveteli az *egységes szabadalmi jogot*, ezért a szabadalmi jogegységesítés már hosszú ideje napirenden van az Európai Unióban, amely az anyagi szabadalmi jogot és az annak érvényesítésére szolgáló eljárásjogot is érinti. Anélkül, hogy ezt a folyamatot részletesen ismertetnénk, csupán utalunk *Ficsor Mihálynak* e témában 2017 januárjában megjelent kitűnő tanulmányára[1], amely az Egységes Szabadalmi Bíróságról szóló megállapodás ratifikációjával összefüggésben felmerülő alkotmányossági dilemmák érzékeltetése érdekében megtette ezt helyettünk. Itt csupán a 9/2018. (VII. 9.) AB határozat értékeléséhez feltétlenül szükséges mértékben, röviden foglaljuk össze a főbb etapokat.

A szabadalmi jogegységesítés egyik első állomása az *európai szabadalomról* szóló, 1973. október 5-én Münchenben aláírt *egyezmény* (a továbbiakban: ESZE).[2] Ez olyan *nemzetközi szerződés,* amelynek az Európai Unió valamennyi tagállama és ezen kívül további harmadik államok is tagjai. Ez a nemzetközi szerződés hozta létre az európai szabadalmat és az ahhoz kapcsolódó hatásköröket. Az ESZE lehetővé teszi a részes államok számára, hogy külön megállapodás keretében közös bíróságot hozzanak létre.[3] Elő is készítettek egy a tagállamok, az Európai Unió és az ESZE-ben részes harmadik államok által megkötendő nemzetközi megállapodástervezetet is, amely az európai és közösségi szabadalmakkal összefüggő jogvitákra illetékes bíróságot hozott volna létre. Ezzel kapcsolatban az Európai Bíróság a 2011. március 8-i, 1/09. sz. véleményében kimondta, hogy ez a vegyes megállapodás nem összeegyeztethető az Európai Unióról szóló szerződés *(EUSZ)* és az Európai Unió működéséről szóló szerződés *(EUMSZ)* rendelkezéseivel.[4] Az Európai

* *A szerzők 2017-ben készítettek szakvéleményt az Igazságügyi Minisztérium felkérésére az Egységes Szabadalmi Bíróságról szóló megállapodás ratifikálásának jogalapjáról, amiben arra a következtetésre jutottak, hogy az Alaptörvény E) cikke alapján ratifikálható a megállapodás.*

1 Ficsor Mihály: *Az Egységes Szabadalmi Bíróságról szóló megállapodás – alkotmányossági nézetben*. Jogtudományi Közlöny, 2017. 1. sz. 1–15., különösen 1–4.

2 Magyarországon kihirdette a 2002. évi L. törvény, majd az ESZE 2000-ben felülvizsgált szövegét a 2007. évi CXXX. törvény.

3 ESZE 149a. cikk (1) bek. a) pont: „Ebben az Egyezményben semmi sem értelmezhető úgy, hogy az korlátozná az egyes Szerződő Államok vagy akár mindegyikük jogát arra, hogy az európai szabadalmi bejelentéseket vagy az európai szabadalmakat érintő, az Egyezmény értelmében a nemzeti jog hatálya alá tartozó tárgyban egymással különmegállapodást kössenek, így különösen megállapodást az abban részes Szerződő Államok számára közös európai szabadalmi bíróság létrehozásáról; […].

4 A Bíróság 1/09. sz. véleménye (teljes ülés), 2011. március 8. ECLI:EU:C:2011:123. Ld. ehhez Jens Gaster: *Das Gutachten des EuGH zum Entwurf eines Übereinkommens zur Schaffung eines Europäischen Patentgerichts*. Europäische Zeitschrift für Wirtschaftsrecht 2011. 394. skk.; Matthias Müller: *Begrenzte Möglichkeit der Gründung eines Europäischen Patantgerichts – Anmerkung zum Gutachten 1/09 des EuGH vom 8.3.2011*. Europarecht 2011. 575. skk.

Bíróság ugyanakkor ebben a véleményében nem zárta ki, hogy a szabadalmi jogviták elbírálására több tagállam közös bíróságaként olyan fórumot hozzanak létre, amely az uniós bírósági rendszeren belül helyezkedik el, és határozatai olyan mechanizmusoknak vannak alávetve, amelyek biztosítják az unió normáinak teljes érvényesülését.[5] Ezt a modellt szándékozott megvalósítani az Egységes Szabadalmi Bíróság létrehozásáról szóló megállapodás (a továbbiakban: *ESZBM* vagy *megállapodás*)[6], amely a – megerősített együttműködés keretében létrejött – uniós szabadalmi anyagi jogot[7] egészítette ki egy közös bírósággal, és amelyet kizárólag az EU tagállamai hoztak volna létre nemzetközi megállapodás révén. Az egységes szabadalmi oltalom körében megalkotott uniós rendeletek hatálybalépése is a 2013-ban aláírt ESZBM hatálybalépéséhez kötődik[8], mivel ezek nem tartalmaznak a jogviták elbírálására vonatkozó szabályozást.

II.
A kormány indítványa

A magyar kormány – nagyon leegyszerűsítve az indítvány lényegét – abban a kérdésben kérte az *Alaptörvény értelmezését,* hogy a megállapodás ratifikációja az Alaptörvény E) cikke alapján lehetséges-e, és ha nem, akkor a Q) cikk alapján mik lennének a feltételei a kihirdetésnek

A megállapodás természetét is figyelembe véve az alkotmányjogi problémát a következőképpen lehetne konkretizálni: lehetséges-e a magyar Alaptörvény alapján olyan *hibrid megállapodást megkötni, amely valamely uniós politika megvalósítását szolgálja, de formálisan nemzetközi megállapodásról* van szó, azzal a nem elhanyagolható körülménnyel, hogy ebben a nemzetközi szerződésben *csak uniós tagállamok lehetnek részes felek,* és az anyagi jogi alapja uniós megerősített együttműködés. Voltaképpen nagyon hasonló szituációról van szó, mint az Európai Stabilitási Mechanizmus[9] vagy a fiskális paktum esetén, annyi eltéréssel, hogy nem a monetáris unió körében, hanem a közös piac területén kerül sor közös hatáskörgyakorlásra, és ennek következtében más jellegű felségjogok érintettek. A kormány ehhez képest a kérdést egészen más alkotmányos dimenzióban tette fel, és arra várt választ, hogy az ESZBM-ben kialakított *megoldás sérti-e Magyarország alkotmányos önazonosságát.* A kormány részletes indokolással ellátott álláspontja szerint a megállapodás egyrészt nem uniós jog, másrészt pedig az ESZBM az Alaptörvénynek a bírói hatalomról szóló rendelkezését érintheti, mivel olyan változást idézne elő a magyar bírósági struktúrában, amely nem az Alaptörvényben, és nem sarkalatos törvényekben foglalt szabályozásra vezethető vissza. Lényegében a magyar bíróságok igazságszolgáltatási monopóliumában következne be változás: a megállapodás ugyanis az Egységes Szabadalmi Bíróság létrehozásával kivenne egy jelentős ügycsoportot – az európai és az egységes szabadalom körében felmerülő jogvitákat – a magyar bíróságok joghatósága alól.

III.
Az Alkotmánybíróság határozata

Az Alkotmánybíróság szerint „[a]z indítvány tartalma alapján az első alkotmányjogi kérdés az, *hogy az Alkotmánybíróság az Európai Unió jogában szereplő ún. »megerősített együttműködést« az uniós jog részének tekinti-e* […], vagy pedig nemzetközi jog alapján kötött szerződésként kezeli […]. A második eldöntendő kérdés ennek folyományaként az, hogy az aláírt nemzetközi szerződés (megerősített együttműködés) ratifikációjához milyen érvényességi kellékek társulnak."

Az első kérdésre, hogy a megerősített együttműködés végrehajtása érdekében létrejött nemzetközi szerződés az uniós jog része-e, a legtöbb, az európai jogot ismerő szakember igenlő választ adna, de a magyar Alkotmánybíróság ezt mégis *másképp látta.*

5 1/09. sz. vélemény, 82. msz.

6 HL 2013/C 175/01. Ld. hozzá Christian Osterreith: *Patentrecht* (München: Beck, 2015) msz. 224–234.

7 Ld. az Európai Parlament és a Tanács 1257/2012/EU rendelete (2012. december 17.) az egységes szabadalmi oltalom létrehozásának területén megvalósítandó megerősített együttműködés végrehajtásáról és a Tanács 1260/2012/EU rendelete (2012. december 17.) az egységes szabadalmi oltalom létrehozásának területén megvalósítandó megerősített együttműködésnek az alkalmazandó fordítási szabályok tekintetében történő végrehajtásáról. Ld. még Ficsor: i. m. 2–3.

8 Az ESZBM hatálybalépéséhez tizenhárom tagállam ratifikációja szükséges azzal, hogy a szerződő tagállamok között szerepelnie kell annak a három államnak, amelyben a megállapodás aláírásának évét megelőző évben (2012) a legtöbb európai szabadalom volt hatályban. Ld. az ESZBM utolsó preambulumbekezdését. A három kulcsfontosságú tagállam Németország, Franciaország és most még – a brexitig – az Egyesült Királyság (a brexitet követően pedig Olaszország). 2018 szeptemberéig tizenhat tagállam ratifikálta a megállapodást: Ausztria, Belgium, Bulgária, Dánia, Észtország, Franciaország, az Egyesült Királyság, Olaszország, Litvánia, Luxemburg, Lettország, Málta, Hollandia, Portugália, Svédország, Finnország. Érdekesség, hogy az Egyesült Királyság a kilépési folyamat ellenére ragaszkodik az ESZBM-hez, ami viszont az unióból való távozását követően újabb problémákat vet fel, mivel a megállapodásnak csak uniós tagállamok lehetnek a részesei.

9 Ennek kapcsán az Európai Bíróság kifejtette, hogy „a tagállamok, azokon a területeken, amelyek nem tartoznak az Unió kizárólagos hatáskörébe, jogosultak az Unió keretein kívül feladatokat ruházni az intézményekre, mint például a tagállamok által történő kollektív cselekvés összehangolása vagy a pénzügyi segítségnyújtás irányítása […], amennyiben e feladatok nem változtatják meg aránytalanul azokat a hatásköröket, amelyeket az EU és az EUM Szerződés ezen intézményekre ruház" (C-370/12. sz., Pringle-ügyben hozott 2012. november 27-i ítélet, 158. pont). Ebben az összefüggésben ld. Claudio Franzius: *EUV Art 48. msz. 53.,* In: Pechstein–Nowak–Häde: *Frankfurter Kommentar EUV/AEUV/GRC.* Tübingen: 2017). Ehhez ld. szintén Stefan Griller: *Die Wirtschafts- und Währungsunion vor, in und nach der Krise.* In: Griller–Kahl–Kneihs–Obwexer (Hrsg.): *20 Jahre EU-Mitgliedschaft Österreichs.* Wien: Österreich, 2015. 791., 838–842.

1. Kiindulópont: a fenntartott szuverenitás vélelme

Az Alkotmánybíróság kiindulópontja a következő volt: „A megerősített együttműködésre vonatkozó szabályokat az Európai Unióról szóló szerződés 20. cikke és az EUMSZ 326–334. cikkei tartalmazzák. […] E rugalmas keret lehetővé teszi, hogy az azt aláíró tagállamok eltérő ütemben működjenek együtt azokhoz képest, akik nem részesei a megerősített együttműködésnek, azzal a megszorítással, hogy a megerősített együttműködésnek összeegyeztethetőnek kell lennie az alapító szerződésekkel és az Európai Unió jogával. A 22/2016. (XII. 5.) AB határozatban […] az Alkotmánybíróság megállapította, hogy az Alaptörvény E) cikk (2) bekezdése lehetővé teszi, hogy Magyarország az Európai Unió tagállamaként, az Európai Unió intézményei útján gyakorolja egyes hatásköreit. E közös hatáskörgyakorlás azonban nem korlátlan, […]. Magyarország az Európai Unióhoz történt csatlakozásával nem szuverenitásáról mondott le, hanem csak egyes hatáskörök közös gyakorlását tette lehetővé […] (fenntartott szuverenitás vélelme)."[10]

Az Alkotmánybíróság érvelésében lényegében ebből a vélelemből vagy toposzból vezeti le azt, hogy a megerősített együttműködés miért esik sajátos elbírálás alá, azt azonban nem árulja el, hogy ez a toposz *miként vezethető le* az Alaptörvény E) cikkében megfogalmazott parancsból, amely szerint Magyarország közreműködik az európai egység megteremtésében. És bár igaz az a kijelentés, hogy a fenntartott szuverenitás vélelme megszorító értelmezést igényel[11], az Alaptörvény ilyet nem tartalmaz[12], hanem pontosan az ellenkezőjét: azt a parancsot, hogy Magyarország az integrációs folyamatban közreműködik, amely az Alkotmánybíróság által posztulálttal éppen ellentétes tartalmú vélelmet indukálna. Miután az Alkotmánybíróság rögzítette a számára kedvező kiinduló vélelmet, *kizárta* a megerősített együttműködést az Alaptörvény E) cikkének köréből:

„E tekintetben hangsúlyozni szükséges, *hogy a megerősített együttműködési forma közjogi értelemben sajátos megítélés alá tartozik*. […] Absztrakt szinten megállapítható azonban az, hogy bár minden, az Európai Unió tagállamaként megkötendő nemzetközi szerződés – így a megerősített együttműködés keretében kötendő nemzetközi szerződés is – az integráció folyamatának megerősítésére irányul, de különbséget kell tenni az alapító szerződésben már nevesített hatáskörök puszta végrehajtását célzó együttműködési formák, valamint az ezen – intézményesülési fokozatát tekintve – túlmutató államközi együttműködési formák között: amennyiben olyan nemzetközi szerződés megerősítésére kerül sor, amely olyan intézmény felállítását célozza, amely nem része az uniós intézményi struktúrának, de amely közhatalmat gyakorol és ekként a tagállamokra kötelező döntéseket hozhat, a nemzetközi szerződés kihirdetésére irányuló törvényjavaslatot előterjesztő Kormánynak azt kell vizsgálnia, hogy az Európai Unió alapító szerződéseiben az intézmény létrehozására vonatkozó hatáskör már meghatározásra került-e. Amennyiben igen, úgy az alapító szerződést végrehajtó nemzetközi szerződés kihirdetésének jogalapja az Alaptörvény E) cikke […], egyéb esetben pedig az Alaptörvény Q) cikke. Magyarország tehát köthet olyan nemzetközi szerződést, amelynek csak uniós tagállamok a részesei, és amelynek keretében a létrehozott intézmény uniós jogot alkalmaz, mindez azonban akkor válik az Alaptörvény E) cikke szerinti uniós jog részévé, amennyiben ennek jogalapja az alapító szerződésekben megtalálható."[13]

Az Alkotmánybíróság szerint tehát elképzelhető olyan nemzetközi szerv, amelyet nemzetközi szerződésben az EU tagállamai hoznak létre, a szerv uniós jogot alkalmaz, de ennek a szervnek a jogalapja *nem* található meg az alapító szerződésekben, és erre így nem is lehet alkalmazni az Alaptörvény E) cikkét. A gondolatmenetet látva elkerülhetetlen felidézni az Európai Stabilitási Mechanizmust, vagy az ezzel szoros összefüggésben megkötött fiskális paktumot[14], amelyre azonban az Alkotmánybíróság azt mondta, hogy az az Alaptörvény E) cikke alapján köthető meg, holott *erre sincsen közvetlen jogalap* az EU alapító szerződéseiben, és ez is az uniós jog továbbfejlesztését szolgáló nemzetközi szerződés.[15]

Hasonló asszociációs irány lehetne olyan megállapodás megkötése, ami továbbfejleszti az uniós jogot, de arra

10 9/2018. (VII. 9.) AB határozat, Indokolás [29–30].

11 9/2018. (VII. 9.) AB határozat, Indokolás [31].

12 Maga a „szuverenitás" is – amely kifejezés egyébként az Alaptörvényben nem is szerepel, hanem különféle aspektusait kifejező jogi normákkal írható körül – rendkívül sokarcú, változó tartalmú alkotmányjogi jelenség és probléma. Ezt a hazai alkotmányjogi szakirodalom is alaposan feldolgozta, ld. kiindulásként pl. Petrétei József: *Szuverenitás és hatalomgyakorlás*. In: Uő.: *Az alkotmányos demokrácia alapintézményei*. Budapest–Pécs: Dialóg Campus, 2009. 175–193., Takács Péter (szerk.): *Az állam szuverenitása. Eszmény és/vagy valóság: Interdiszciplináris megközelítések*. Budapest–Győr: Gondolat – MTA TK JTI, 2015.; Chronowski Nóra (szerk.): *Szuverenitás és államiság az Európai Unióban: Kortárs kérdések és kihívások*. Budapest: ELTE Eötvös Kiadó, 2017).

13 9/2018. (VII. 9.) AB határozat, Indokolás [32].

14 Ld. hozzá Vörös Imre: *Lépések a szorosabb fiskális koordináció irányába az EU-ban*. Jogtudományi Közlöny, 2012. 308–312., Vörös Imre: *Csoportkép Laokoónnal*. Budapest: MTA TK JTI, 2012) 111–120., Várnay Ernő: *Rabok vagyunk vagy szabadok? A tagállamok költségvetési és monetáris mozgástere az Európai Unióban*. Közjogi Szemle, 2012. 4. sz. 1–9., Blutman László: *A Költségvetési Paktum alkotmányos helye: kérdések és kétségek*. In: Blutman László (szerk.): Ünnepi kötet Dr. Bodnár László egyetemi tanár 70. születésnapjára. Szeged: SZTE ÁJTK, 2014. 32–42.

15 A kiterjedt irodalomból ld. csupán Christian Calliess – Christopher Schoenfleisch: *Auf dem Weg in die europäische „Fiskalunion"? – Europa- und verfassungsrechtliche Fragen einer Reform der Wirtschafts- und Währungsunion im Kontext des Fiskalvertrages*. JuristenZeitung, 2012. 477–487.

kifejezetten nincsen utalás az EU alapító szerződéseiben, mint például az Európai Parlament tagjainak közvetlen és általános választójog alapján történő választásáról szóló okmány volt, de érdekes módon erre is az Alaptörvény E) cikke vonatkozik.

Az is elképzelhető, hogy a megerősített együttműködésre mint olyanra nem vonatkozik az Alaptörvény E) cikke, de ha ez így van, akkor ezt vajon miért nem érzékelte eddig a törvényhozó vagy az alkotmányozó? És ha nem vonatkozik rá az E) cikkbe foglalt Európa-klauzula, akkor egyrészt miért nem merült fel a lisszaboni szerződés ratifikálásakor, hogy milyen ellentmondásokhoz vezethet a megerősített együttműködés, és miért igazolta az Alkotmánybíróság a lisszaboni szerződés alkotmányosságát? Másrészt, ha az E) cikk nem vonatkozik rá, akkor nem lehet más alkalmazandó, mint az Alaptörvény Q) cikke, amely formálisan lényegesen egyszerűbb eljárást jelent, csak nem engedi meg a „hatáskörtranszfert", bármit jelentsen is ez a szó, hiszen több olyan vállalt nemzetközi kötelezettsége van Magyarországnak, amely bizonyos mértékű hatáskörtranszfert eredményez, pl. a NATO-n belüli együttműködés, de számos nemzetközi szabadkereskedelmi egyezmény is ilyen hatású, amikor kötelező nemzetközi választottbíráskodást ír elő.[16]

2. Az Európai Bíróság döntéséből levont téves következtetés

Érdekes módon az Alkotmánybíróság a saját kétségkívül egyedi gondolatmenetének megerősítését látja az *Európai Bíróság gyakorlatában* is. Ennek érdekében hosszan idézi az Európai Bíróság C-146/13 sz. ítéletét, aminek részleteitől a nyájas olvasót megkíméljük, és csak a legfontosabb pontokat emeljük ki.

„Az Alkotmánybíróság megjegyzi, hogy fenti értelmezése összhangban áll az EUB [...] ítéletével, amely eljárásban [...] a Spanyol Királyság az egységes szabadalmi oltalom létrehozásának területén megvalósítandó megerősített együttműködés végrehajtásáról szóló, 2012. december 1-i 1257/2012/EU európai parlamenti és tanácsi rendelet megsemmisítését kérte, de az EUB a keresetet elutasította. [...] [a semmisségi] kereset keretében *az EUB nem rendelkezik hatáskörrel arra, hogy a tagállamok által megkötött nemzetközi megállapodás jogszerűségéről döntsön, ahogy a nemzeti hatóság által hozott jogi aktus jogszerűségének elbírálására sem rendelkezik hatáskörrel*. Ebből következőleg az EUB, mint *elfogadhatatlan* kereseti kérelmet utasította el Spanyolország érvelését.

Minthogy tehát az EUB állásfoglalása szerint az EUMSZ 263. cikk alapján benyújtott kereset keretében az EU nem rendelkezik hatáskörrel arra, hogy a tagállamok által megkötött nemzetközi megállapodás jogszerűségéről döntsön [...], *ebből arra lehet következtetni, hogy az EUB is állást foglalt közvetett módon a tagállamok által megkötendő ESZB Megállapodás jogi természetéről.*"[17]

Röviden: az Alkotmánybíróság szerint abból, hogy az Európai Bíróságnak *nincsen hatásköre* valamilyen jogi aktus felülvizsgálatára, az is következik, hogy maga az adott jogi aktus *nem is uniós jog.* Ahogy *Dienes-Oehm Egon* alkotmánybíró is kifejtette különvéleményében, az Európai Bíróság ítéletével kapcsolatos érvek „minden szempontból közömbösek, illetve félreértelmezhetők". Ez valóban így van, de azért érdemes tüzetesebben is áttekinteni az Alkotmánybíróság által elkövetett *logikai hibák*at:

(*i*) Egyrészt a magyar Alkotmánybíróság bár *ragaszkodik ahhoz a szerepfelfogáshoz, hogy nem jogosult az uniós jogot értelmezni,* de jelen esetben (amikor valószínűleg az előre *megkonstruált* eredménynek ez álláspontja szerint megfelel) *mégiscsak hosszan idézi* az Európai Bíróság ítéletét[18], amire tipikusan az értelmezés érdekében lehet szükség.

Másrészt nemcsak hogy az ítélet kifejezetten kimondott tételeit értelmezi az Alkotmánybíróság, de *egészen odáig megy, hogy közvetett következtetéseket vonjon le az ítéletből* (amivel ugyanakkor ellentmond korábbi döntéseinek[19], amelyekből az olvasható ki, hogy nem értelmezi az európai uniós jogot).

16 *Comprehensive Economic and Trade Agreement – CETA*. Ez a Kanadával megkötni szándékozott nemzetközi szerződés, amelyben a nemzetközi kereskedelmi és befektetésvédelmi szabályok mellett hatáskörátadásként értékelhető rendelkezések is helyet kaptak. Az egyezmény ugyanis az anyagi jogi természetű rendelkezéseken túl számos eljárási szabályt is tartalmaz, így többek között olyan bizottságok létrehozását, amelyek a CETA-megállapodásban foglalt rendelkezések konkretizálásáról és részbeni módosításáról is dönthetnek, illetve egy választottbíróság felállítását, amelyben Kanada és az EU képviselői vesznek részt (tehát a tagállamokéi nem), és amely a beruházásokkal kapcsolatos jogvitákban dönt, ld. hozzá Jelena Bäumler: *Vom Vertragstext zum Inkrafttreten: Das Vertragsschlussverfahren im Mehrebenensystem am Beispiel CETA*. Europarecht, 2016. 607–629.; Franz C. Mayer – Marina Ermes: *Rechtsfragen zu den EU-Freihandelsabkommen CETA und TTIP*. ZRP, 2014. 237–240.; Bernd Grzeszick: *Völkervertragsrecht in der parlamentarischen Demokratie*. NVwZ, 2016. 1753.; Till Patrick Holterhus: *Eilanträge in Sachen CETA – Europäische Außenhandelspolitik im Mehrebenengeflecht von Verfassungs-, Unions- und Völkerrecht*. EuZW, 2016. 896.; Karsten Nowrot – Christian Tietje: *CETA an der Leine des Bundesverfassungsgerichts: Zumschmalen Grat zwischen Ultra-vires-Kontrolle und Ultra-vires-Handel*. EuR, 2017. 137.
E tekintetben nagyon hasonló rendelkezéseket tartalmazott a TTIP (*Transatlantic Trade and Investment Partnership*), ld. Rudolf Streinz: *Disputes on TTIP: Does the Agreement Need the Consent of the German Parliament?* In: Christoph Herrmann – Bruno Simma – Rudolf Streinz (eds.): *Trade Policy between Law, Diplomacy and Scholarship, Liber amicorum in memoriam Horst G. Krenzler. European Yearbook of International Economic Law,* 2015. 271–295.; Claus Dieter Classen: *Die Unterwerfung demokratischer Hoheitsgewalt unter eine Schiedsgerichtsbarkeit*. EuZW, 2014. 611–616.

17 9/2018. (VII. 9.) AB határozat, Indokolás [33–38]

18 Érdemes felidézni, hogy ez nem kivételes eset, ugyanígy tett például a 26/2013. (X. 4.) AB határozat is, amely kifejezetten nagy teret szentelt a szerencsejáték uniós jogi beágyazódásának (Indokolás [125]–[131]), annak ellenére, hogy az idézett EUB-döntések egy része pusztán díszítőelem volt.

19 Ld. pl. 17/2004. (V. 25.) AB határozat (termékkészletezés), 1053/E/2005. AB határozat (szerencsejáték).

Nem vált volna ugyanakkor a határozat hátrányára, ha megosztotta volna az olvasókkal, hogy mégis *mi lett volna az a közvetett állásfoglalás* „a tagállamok által megkötendő ESZB Megállapodás jogi természetéről", amit kiolvasott az Európai Bíróság ítéletéből. Az ítélet szövegét hosszú bekezdéseken keresztül idézte ugyan az Alkotmánybíróság, de *a következtetést csak lebegteti.*

(*ii*) A lebegtetett, de *ki nem mondott következtetés az ítélet tartalmára tekintettel az lenne, hogy az ESZB-megállapodás nem uniós jog,* mert azt az Európai Bíróság nem vizsgálhatta semmisségi kereset alapján. Ez – talán jobb is, hogy explicit nem jelenik meg, mert – *egyrészt nem igaz, másrészt pedig érdekes következményei vannak* annak, ha *a hatáskör hiányából az anyagi jogra következtetünk.* A semmisségi keresettel lényegében az unió másodlagos (és harmadlagos) joga támadható, de ez nem azt jelenti, hogy csak az tekinthető uniós jognak, ami támadható semmisségi keresettel. Egyfelől az olyan *hibrid jogi konstrukciók,* mint az Európai Stabilitási Mechanizmus vagy a fiskális paktum, *kiesnek a semmisségi keresettel támadható jogi aktusok köréből*[20], de a magyar Alkotmánybíróság nem vitatta, hogy ezek az uniós jog részei[21], amivel a német szövetségi Alkotmánybíróság álláspontjára helyezkedett[22] szemben az osztrákkal. Ez utóbbi esetén ugyanakkor ki kell emelni, hogy az osztrák szövetségi Alkotmány 50. cikkének[23] szövegezése lényegesen különbözik a magyar és a német alkotmányoktól, mivel abban az „Európai Unió szerződéses alapjai" kifejezés szerepel („vertragliche Grundlagen der Europäischen Union"), és ez sokkal szűkebb kategória, mint amit a magyar Alaptörvény E) cikke, vagy a német szövetségi Alaptörvény 23. cikke alkalmaz, ahogy erre az osztrák Alkotmánybíróság is rámutatott.[24] Mindezek alapján nem helytálló az a decizionista következtetés, amit az Alkotmánybíróság az Európai Bíróság határozata alapján megállapít, mivel ugyanaz az alkotmányos jogalap nem lehet egyik esetben alkalmas valamely hibrid konstrukció kezelésére, más esetben pedig alkalmatlan.

Másfelől tegyük fel, hogy ha a hatáskör hiányából ténylegesen következtetést lehet levonni a jogszabály anyagi jogi megítélésére, akkor az Alaptörvény 37. cikk (4) bekezdése szerinti hatáskör hiányából közvetetten következne az is, hogy az adott jogszabály nem vagy csak kivételes esetekben része az alkotmányos jogrendnek? Tehát adott esetben nem is lehet alkalmazni egy adójogszabályt, mert annak alkotmányosságáról az Alkotmánybíróság nem dönthet hatáskör hiányában?

Az Alkotmánybíróság megállapította tehát, hogy a tervezett Európai Szabadalmi Bíróságról szóló megállapodás nem uniós jog. E kijelentés *abszurditását* csak akkor érthetjük meg a maga teljességében, ha vetünk egy pillantást a tervezett megállapodás szövegére.

3. Miről is szól az ESZB-megállapodás?

Az *Egységes Szabadalmi Bíróság, amelyet az Európai Unió tagállamai hoznak létre*[25]*, formálisan nem az Európai Unió szerve, hanem a tagállamok közös bírósága, viszont az Európai Unió szervezetrendszerébe bíróságként bekapcsolódik.*[26] Ennek megfelelően pedig ugyanazoknak az uniós jogból fakadó kötelezettségeknek kell eleget tennie, mint a szerződő tagállamok nemzeti bíróságainak. Az Egységes Szabadalmi Bíróság felelősségére alkalmazandó jog szintén az uniós jog alapján határozandó meg, a szerződéses felelősségére alkalmazandó jog megállapítására a Róma I. rendelet, a szerződésen kívüli felelősségre alkalmazandó jog megállapítására a Róma II. rendelet alkalmazandó (ESZBM 5. cikke). A megállapodás 20. cikke alapján az Egységes Szabadalmi Bíróság maradéktalanul alkalmazza az uniós jogot, és tiszteletben tartja annak elsőbbségét. A 21. cikk szerint pedig az ESZB, mivel a szerződő tagállamok közös bírósága, és részét képezi azok igazságszolgáltatási rendszerének, a nemzeti bíróságokhoz hasonló módon és különösen az EUMSZ 267. cikkének megfelelően *együttműködik az Európai Unió Bíróságával az uniós jog helyes alkalmazása és egységes értelmezése*

20 Dörr: *AEUV Art. 263 Nichtigkeitsklage,* msz. 34. in Grabitz–Hilf–Nettesheim (Hrsg.): *Das Recht der Europäischen Union* (München: Beck, 2017); Pechstein–Görlitz: *AEUV Art. 263,* msz. 46. In: Pechstein–Nowak–Häde: *Frankfurter Kommentar EUV/AEUV/GRC.* Tübingen: 2017.

21 Ld. 22/2012. (V. 11.) AB határozat.

22 A német szövetségi Alkotmánybíróság értelmezése szerint a német Alaptörvény 23. cikke, vagyis a német Alaptörvény EU-klauzulája alkalmazandó minden olyan nemzetközi szerződésre is, amely az uniós joggal különleges közelségben van, és éppen ezért az Európai Stabilitási Mechanizmussal kapcsolatos problémákat a német szövetségi Alkotmánybíróság az európai uniós integrációra vonatkozó alkotmányos szabályok alapján szemlélte. Ld. BVerfGE 131, 152 – Unterrichtungspflicht „Zu den Angelegenheiten der Europäischen Union im Sinne von Art. 23 Abs. 2 GG gehören Vertragsänderungen und entsprechende Änderungen auf der Ebene des Primärrechts (Art. 23 Abs. 1 GG) sowie Rechtsetzungsakte der Europäischen Union (Art. 23 Abs. 3 GG). Um eine Angelegenheit der Europäischen Union handelt es sich auch bei völkerrechtlichen Verträgen, wenn sie in einem Ergänzungs- oder sonstigen besonderen Näheverhältnis zum Recht der Europäischen Union stehen. Maßgebend dafür ist eine Gesamtbetrachtung der Umstände, einschließlich der Regelungsinhalte, -ziele und -wirkungen." Megerősítve BVerfG, Urteil des Zweiten Senats vom 18. März 2014 - 2 BvE 6/12 - Rn. 232.

23 Artikel 50. (1) Nr. 2 B-VG: „Der Abschluss von Staatsverträgen, durch die die vertraglichen Grundlagen der Europäischen Union geändert werden, bedarf der Genehmigung des Nationalrates."

24 Ld. az osztrák Alkotmánybíróság 2013. október 3., VfGH SV 1/2013 sz. döntését: „Ungeachtet ihrer Schlüssigkeit sind diese Überlegungen nicht direkt auf die österreichische Rechtslage und hier vor allem auf die Genehmigung des VSKS gemäß Art 50 Abs 4 B-VG übertragbar. Denn die zitierte Wortwahl in Art 23 Abs 2 Satz 1 GG: »in Angelegenheiten der Europäischen Union« ist zweifellos erheblich weiter als »die vertraglichen Grundlagen der Europäischen Union« in Art 50 Abs 1 Z2 B-VG. Auch der systematische Kontext ist gänzlich unterschiedlich."

25 Az ESZB-megállapodás 84. cikk (1) bekezdése és a 2. cikk b) pontja szerint a megállapodás csak az Európai Unió tagállamai előtt áll nyitva aláírásra.

26 Ehhez a megközelítéshez ld. még Ficsor: i. m. 14.

érdekében.[27] Az Európai Unió Bíróságának határozatai az Egységes Szabadalmi Bíróságra nézve kötelezők. Az ESZBM 22. cikke szerint az uniós jogot megsértő nemzeti bíróságok által okozott károkért viselt, szerződésen kívüli tagállami felelősségre vonatkozó uniós jogszabályoknak megfelelően a szerződő tagállamok egyetemleges felelősséggel tartoznak azokért a károkért, amelyeket az uniós jognak a fellebbviteli bíróság általi megsértése okoz. A 23. cikk szerint az ESZB intézkedései közvetlenül felróhatók külön-külön az egyes tagállamoknak, beleértve az EUMSZ 258., 259. és 260. cikkének alkalmazását is, valamint kollektív módon az összes szerződő tagállamnak. Az ESZBM 41. cikk alapján az eljárási szabályzat és az uniós jog összeegyeztethetőségével kapcsolatban ki kell kérni az Európai Bizottság előzetes véleményét.

4. Az Alaptörvény Q) cikkének határai

Mindezek ellenére az Alkotmánybíróság szerint az Egységes Szabadalmi Bíróság létrehozásáról szóló megállapodás nem az uniós jog mintájára ítélendő meg, hanem az Alaptörvény *Q) cikke* alapján.

„Az Alaptörvény Q) cikk (1) bekezdése alkotmányos szabályként rögzíti Magyarország nemzetközi együttműködési kötelezettségét […]. Az Alaptörvény Q) cikk (2) bekezdése […] alkotmányos paranccsá teszi a nemzetközi jog és a magyar jog összhangjának megteremtését. […] nemzetközi szerződés kötelező hatályának elismerésére akkor kerülhet sor, ha a szerződés szövegének ismeretében az Országgyűlés feladat- és hatáskörébe tartozó nemzetközi szerződés esetében az Országgyűlés, illetve más nemzetközi szerződés esetében a Kormány erre felhatalmazást ad.

Az összhang megteremtését a szerződés tartalmának megfelelő alakításával, a jogszabályok módosításával vagy hatályon kívül helyezésével, illetve az európai uniós jogi és az egyéb nemzetközi jogi kötelezettségek lehetőség szerinti módosításával vagy megszüntetésével kell biztosítani."[28]

Ebből a szempontból is érdekes az Alkotmánybíróság érvelése. Az Alaptörvény Q) cikke ugyanis úgy hangzik, hogy „Magyarország nemzetközi jogi kötelezettségeinek teljesítése érdekében biztosítja a nemzetközi jog és a magyar jog összhangját". Bár az E) cikk speciális rendelkezés a Q) cikkhez képest, de ez nem változtat azon az alapvető összefüggésen, hogy az uniós jog *nemzetközi eredetű jog*[29], egy speciális fajtája a nemzetközi jogi kötelezettségeknek, amely a közvetlen hatálya és elsőbbsége miatt igényel külön felhatalmazást. Ebből ugyanakkor az következne, hogy az uniós kötelezettségek és a belső jog összhangját meg kell teremteni, ami nehezen egyeztethető össze a szuverenitási fenntartás nyomatékosan hangsúlyozott vélelmével. Tehát míg a Q) cikk kapcsán az Alkotmánybíróság felismerte az alaptörvényi szabályozás jellegét, vagyis azt, hogy ez egy alkotmányi parancs, ugyanezt az E) cikk kapcsán már nem ismerte fel, ami több mint ellentmondásos.

Ugyanakkor *alapvető uniós jogi ismeretek hiányosságáról* tanúskodik az is, hogy az Alkotmánybíróság úgy véli, az összhang megteremtését az európai uniós jogi kötelezettségek lehetőség szerinti módosításával vagy megszüntetésével kell biztosítani. Az EUMSZ 3. cikk (2) bekezdéséből ezzel szemben éppen az következik, hogy az olyan nemzetközi megállapodások megkötésére *az u nió kizárólagos hatáskörrel* rendelkezik, amelyek megkötését valamely uniós jogalkotási aktus írja elő, vagy ha az hatásköreinek belső gyakorlásához szükséges, illetve annyiban, amenynyiben az a közös szabályokat érintheti, vagy azok alkalmazási körét megváltoztathatja. Vagyis, ha a tagállam olyan nemzetközi szerződést kötne meg, amely esetén valamilyen uniós jogi kötelezettséget kellene módosítani, akkor az EU kizárólagos hatáskörébe tartozó területen járt el, tehát hatáskör hiányában. Sőt, ha még a csatlakozást megelőzően kötött nemzetközi szerződéseket, akkor arra is külön az EUMSZ 351. cikke szerinti rezsim vonatkozik, amely alapján annyiban, amennyiben ezek a megállapodások nem egyeztethetők össze a szerződésekkel, az érintett tagállam vagy tagállamok megteszik a megfelelő lépéseket a megállapított összeegyeztethetetlenség kiküszöbölésére. Ebből adódóan nem az uniós, hanem a nemzetközi kötelezettséget kell ilyenkor módosítani.

Az Alaptörvény Q) cikke alapján történő ratifikációval összefüggésben az *Alkotmánybíróság* több szempontot vett figyelembe.

„Így elsőként arra volt tekintettel, hogy a felállítandó Egységes Szabadalmi Bíróság nem csupán az uniós jogot alkalmazza az eljárása során, hanem a tagállamok által megerősített nemzetközi szerződéseket és a tagállamok nemzeti jogát is […].

A hazai bírósági struktúrát kiegészítő nemzetközi fórum működése azzal jár ugyanakkor, hogy az így létrejövő nemzetközi bíróság döntései kikerülnek a hazai jogorvoslati fórumrendszerből, és így az alkotmányossági vizsgálat alól is.

Mindez nem azt jelenti, hogy egyes hazai jogviták esetén pusztán a hazai bíróságok járhatnak el, hiszen Ma-

27 Matthias Amort: *Zur Vorlageberechtigung des Europäischen Patentgerichts: Rechtsschutzlücke und ihre Schließung.* Europarecht 2017. 56–80.

28 9/2018. (VII. 9.) AB határozat, Indokolás [41–42].

29 A nemzetközi jog és a magyar jog viszonyával kapcsolatban ld. *Vörös Imre* alkotmánybírónak a 4/1997 (I. 22.) ABh-hoz fűzött különvéleményét, mely szerint a nemzetközi szerződés a magyar törvény formájában való becikkelyezéssel nem veszti el azt a jellegadó vonását, hogy nem a magyar jogalkotó aktusával, hanem a nemzetközi jog egy vagy több alanyának közreműködésével jött létre.

gyarország több nemzetközi bírói fórum joghatóságát elismeri (lásd Emberi Jogok Európai Bírósága, Európai Unió Bírósága, Nemzetközi Bíróság stb.). Ezen fórumok jellemzője, hogy tipikusan valamely nemzetközi jogi vagy uniós jogi kérdést vizsgálnak, és amennyiben az ügyet érdemben és kötelező erővel eldöntik, úgy az eljárásban az aláíró állam, mint peres fél is jelen van.

Ettől eltérő megítélés alá kell esniük azonban az olyan nemzetközi szerződéseknek, amelyek magánszemélyek közötti közvetlen keresetek elbírálására biztosítanak a felek akaratától függetlenül kötelező kizárólagos joghatóságot egy nemzetközi bírói fórum számára, különösen akkor, ha e bírói fórum eljárása során nem csupán a nemzetközi jog vagy az uniós jog, hanem a magyar jog szabályait is alkalmazhatja. […]

Ebben a tekintetben figyelembe veendő szempont az is, hogy a bírói fórumot létrehozó nemzetközi megállapodások tipikus esetének az felel meg, hogy a létrehozott fórumok valamilyen speciális jogorvoslati funkciót látnak el. Ehhez képest az egyes ügycsoport(ok)ra létrehozott nemzetközi különbíróság különlegessége az, hogy nem csupán a perorvoslat, hanem az alapügy is a speciális bírósághoz kerül át. Ez utóbbi esetben tehát a magánfelek közti jogviták teljes vertikumban kikerülnek a hazai bíróságok joghatósága alól. Mindezekre tekintettel az Alkotmánybíróság álláspontja szerint a jogviták egy csoportját teljes egészében átvevő, speciális bírói fórumrendszert, nemzetközi különbíróságot létrehozó nemzetközi szerződés szükségképpen érinti az Alaptörvény hazai bíróságokról szóló fejezetét.

[…] az Alaptörvény 25. cikk (2) bekezdés a) pontja kivételt nem engedő jelleggel jelenti ki, hogy minden hazai illetőségű magánjogi jogvitában a hazai bíróságok döntenek.

Mindezek alapján az Alkotmánybíróság álláspontja szerint az Alaptörvény 25. cikke nem pusztán a bíróságok más alkotmányos szervektől való különbözőségét rögzíti, vagyis nem pusztán a belső szuverenitás fogalomrendszerében értelmezhető, hanem a szuverenitás külső aspektusának vonatkozásában is. Ez utóbbi körben kiemelt jelentősége van a magánszemélyek közötti közvetlen keresetek elbírálásának, amit az Alaptörvény 25. cikk (2) bekezdése alapján a hazai bírói fórumok látnak el általános jelleggel."[30]

Az érvelést röviden a következőképpen foglalhatjuk össze: a hazai illetőségű, *magánszemélyek közötti* jogvitákban kivétel nélkül magyar bíróságoknak kell dönteniük az Alaptörvény alapján, és ez a hatáskör nem ruházható át *egy a felek akaratától függetlenül kötelező kizárólagos joghatóságot gyakorló nemzetközi bírói fórum számára. Ezzel az érveléssel* érthető módon *Dienes-Oehm Egon alkotmánybíró sem tudott azonosulni:*

„Sem az Alaptörvény 25. cikkéből, sem annak bármely egyéb szabályából nem következik, illetve nem vezethető le az, hogy a magánjogi viták egy csoportjának elbírálására vonatkozó joghatóság nemzetközi szerződéssel ne lenne átadható. [...]

Álláspontom szerint az Alaptörvény 25. cikkének (2) bekezdése kizárólag a bíróságok más magyar állami szervektől, hatóságoktól való funkciója és eljárási jogosultságának és hatáskörének elhatárolása szempontjából értékelendő, nincs logikai kapcsolata és okozati összefüggése azokkal az esetekkel, amikor a joghatóságot az állam egészben vagy részben nemzetközi szerződés útján átengedi, illetőleg arról lemond. Az ilyen nemzetközi szerződés alkotmányjogi megítéléséhez azonban az Alaptörvény E) cikke a lex specialis. [...]

Csak ismételni tudom azt, amit a különvéleményemben leírtam: az E) cikk alkalmazandósága szempontjából nincs jelentősége annak, hogy a tárgybani nemzetközi szerződés a megerősített együttműködés keretében jött létre és az egységes szabadalmi bíróság az Európai Unió alapító-szerződéseiben nem szereplő intézmény."[31]

A különvélemény *eléggé kritikusan és pontosan írja le a helyzetet*, keveset lehet érdemben hozzátenni. Csupán azzal egészítjük ki, hogy az Alkotmánybíróság többségi felfogása a területi felségjog alapján igaz, de nem a személyi felségjog alapján. Az állami főhatalom „teljes és kizárólagos" volta is inkább a XIX. századi szuverenitáselméletek ideája, amely meglehetősen anakronisztikusan hat a XXI. század globalizált és integrált struktúráit tekintve.

Mindazonáltal, ha az Alkotmánybíróság többségének igaza van, akkor annak nagyon komoly következményei vannak.

IV.
A határozatból adódó bonyodalmak

Kezdődik a probléma azzal, hogy *mit jelent* a „minden hazai illetőségű magánjogi jogvita" kifejezés. Azt, hogy egy kérdés hazai illetőségű-e, vagy sem, a nemzetközi magánjog dönti el. Vagy az Alkotmánybíróság negligálja ennek létét, vagy pedig erősen korlátozza a nemzetközi magánjogot, és a nemzetközi elemet tartalmazó jogviták esetén a nemzetközi (értsd: nem magyar) joghatóságot, de akkor lényegében alkotmányellenes a külföldi beruházások védelméről kötött ún. ICSID-egyezmény (54. cikk)[32] vagy az energiacharta is (26. cikk), továbbá Magyarország nem vetheti alá magát nemzetközi (választott)bíróságnak (ami számos szabadkereskedelmi megállapodás

30 9/2018. (VII. 9.) AB határozat, Indokolás [45–53].

31 9/2018. (VII. 9.) AB határozat, *Dienes-Oehm Egon* különvéleménye [64–72].

32 Ahogy erre utal *Dienes-Oehm Egon* is különvéleményében.

esetén lehet komoly akadály), és a Nemzetközi Büntetőbíróság joghatósága sem ismerhető el.[33]

Vagyis – egészen általánosan – fel kell tenni azt a kérdést, hogy *mi teszi hazai illetőségűvé a jogvitát:* a felperes vagy az alperes (esetleg mindkettő) személye, állampolgársága vagy lakhelye, vagy a jogvita tárgya? Ezt a kérdést, ahogy azt már említettük, a nemzetközi magánjog már évszázadok óta, minimálisan a glosszátorok tudományos tevékenységétől számítva igyekszik megoldani[34], és e jogfejlődés eredményei aligha negligálhatók, mivel az általános jogi műveltség részét képezik. Mivel az Alkotmánybíróság az utóbbi időben egyre gyakrabban hivatkozik a történeti alkotmányra[35] mint az alkotmányos identitás részére, érdemes felidézni Werbőczy István *Hármaskönyv*ét, amely maga is különbséget tett személyes és területi joghatóság között[36], és ezzel *lényegesen cizelláltabb megközelítést* alkalmaz, mint a magyar Alkotmánybíróság tette ebben a határozatában.

Továbbmenve: ha a bírói hatalom nem ruházható át, akkor logikus következménye lesz ennek a – szintén uniós megerősített együttműködés keretében létrehozott – Európai Ügyészség alaptörvény-ellenessége is, és legalábbis bizonytalan, hogy Magyarország tagja lehet az Európai Stabilitási Mechanizmusnak, sőt kétségessé válik, hogy egyáltalán milyen nemzetközi szervezetnek lehet a tagja. Ez a határozat sokkal inkább *egy posztmodern dekonstrukció,* mint válasz az alkotmányértelmezési kérdésre, különösen problematikus alapvető jogi fogalmak megkérdőjelezése és jelentéstartalmának teljes kiüresítése.

Csupán homályos, részben irreleváns utalásokat találunk a korábbi gyakorlatra – pl. az indokolás [31] bekezdés végén: „[a] nemzetközi jog köréből [a] ius cogens normái, alapelvei és alapvető értékei együttesen olyan mércét alkotnak, amelynek minden következő alkotmánymódosítás és Alkotmány meg kell, hogy feleljen [61/2011. (VII. 13.) AB határozat]", vagy a [44] bekezdésben: a nemzetközi szerződés és Alaptörvény összeütközése „akként is kiküszöbölhető, hogy az alkotmánymódosító hatalom az Alaptörvény rendelkezéseit úgy módosítja, hogy annak eredményeként immár lehetővé válik a nemzetközi egyezményhez történő csatlakozás" –, de az Alkotmánybíróság továbbra sem vállalkozik arra, hogy érdemben felülvizsgálja az uniós jog nemzetközi jogi jellegével kapcsolatos gyakorlatát, és *azt sem mondja meg,* hogy az eddigi, Európai Unión kívüli nemzetközi együttműködéseinkre tekintettel *miért problematikus* jelen esetben *a Q) cikk alkalmazása*.

Az önmagában *nem meggyőző,* hogy az Egységes Szabadalmi Bíróság keretében bizonyos ügycsoportokban sajátosan valósul meg igazságszolgáltatási hatáskörök közös gyakorlása, mert ennek konzekvenciáit a bíróságokra vonatkozó sarkalatos törvényi szabályok megfelelő módosításával levonhatná a törvényhozó. Az pedig, hogy az alkotmányossági kontroll alól az ilyen – kizárólag az európai és egységes, de nem a nemzeti szabadalomra vonatkozó – bírósági döntések kikerülnének, nem egyedülálló, mert az Alkotmánybíróság hatásköre a választottbírósági döntésekre sem terjed ki.[37] Erre az ellentmondásra *Stumpf István* is utal különvéleményében, kiegészítve azzal, hogy a többségi érvelés e ponton voltaképpen túllépte az indítvány kereteit, mert az indítványozó nem az Alkotmánybíróság Alaptörvényben meghatározott alkotmányjogi panasz hatáskörére tekintettel, hanem a bíróságokra vonatkozó szabályok összefüggésében kérte az értelmezést. Az ilyen eltérés alkotmányértelmezés esetében eljárásjogilag nem megengedett, és az is visszás, hogy az indítványban a bírósági rendszer érintettségére vonatkozó konkrét kérdésre végül a többségi döntés nem válaszolt.[38] Érdemes utalni arra is, hogy az ESZB-megállapodás „csak" az eredetileg nemzetközi szerződéssel létrehozott, európai szabadalomra vonatkozó bírósági hatáskört érinti, a *nemzeti szabadalomra vonatkozót nem*, ezért enyniyben az új nemzetközi szerződés mindössze hatáskör-telepítést végez, és nem originer szuverén felségjoggyakorlást von el. Így az például kifejezetten üdvözölhető, hogy az Alkotmánybíróság nem ment bele az alkotmányos önazonosság további fejtegetésébe – ahogy azt az indítvány javasolta –, mivel a nemzetközi jog által létre-

33 Kovács Péter: *Kátyúba ragadt-e a szekér? (Avagy menthető-e a Nemzetközi Büntetőbíróság római statútuma kihirdetésének elmaradása és magyarázható-e annak hazai hányattatása? Alternatív javaslatok a megoldás irányába…).* IAS, 2015. 2. sz. 61–81.

34 Mádl Ferenc – Vékás Lajos: *Nemzetközi magánjog és nemzetközi gazdasági kapcsolatok joga* (Budapest: ELTE Eötvös, 2014) 10 §. Burián László: *A nemzetközi magánjog kialakulása és tudományának története.* In: Burián László – Czigler Dezső Tamás – Kecskés László – Vörös Imre: *Európai és magyar nemzetközi kollíziós magánjog.* Budapest: Krim, 2010., különösen 63. skk.

35 Az Alkotmánybíróságnak a történeti alkotmánnyal kapcsolatos ellentmondásos gyakorlatához ld. Vörös Imre: *A történeti alkotmány az Alkotmánybíróság gyakorlatában.* Jogtudományi Közlöny 2016. 10. sz. 491–508. A történeti alkotmányon alapuló értelmezés dilemmáihoz ld. Szente Zoltán: *A historizáló alkotmányozás problémái – a történeti alkotmány és a Szent Korona az új Alaptörvényben.* Közjogi Szemle, 2011. 3. sz. 5–10.

36 Werbőczy István: Tripartitum, Második rész, 5. Czim: „1. § Azután köteleznek mindenkit, a ki a fejedelem joghatóságának alá van vetve. 2. § És nem csak ezeket, hanem mindazokat az idegeneket is, a kik ebben az országban tartózkodnak."

37 Ld. 3108/2016. (VI. 3.) AB végzés, indokolás [17]: „A választottbírósági ítélet alaptörvény-ellenességének megállapítását és megsemmisítését kérő indítvánnyal kapcsolatban az Alkotmánybíróság utal arra a következetes gyakorlatára, mely szerint a választottbírósági ítéletek felülvizsgálatára nincs hatásköre."
Az Alkotmánybíróság a 3118/2013. (VI. 4.) AB végzésében (indokolás [6]) rámutatott arra, hogy „az indítványozók a választottbíróság kikötésével szerződési szabadságukkal élve, és az Alaptörvény XXVIII. cikk (1) bekezdésében megfogalmazott bírósághoz forduláshoz való jogukról, s ezzel együtt a (7) bekezdésben foglalt jogorvoslati jogukról lemondva az állami bíróságok elől elvonták jogvitáik rendezését, s azokat magánbírósági útra terelték […]". Ld. ugyanebben az értelemben 3348/2012. (XI. 19.) AB végzés, indokolás [13]; 3263/2015. (XII. 22.) AB végzés, indokolás [15]–[17]; 3174/2017. (VII. 14.) AB végzés.

38 9/2018. (VII. 9.) AB határozat, *Stumpf István* különvéleménye [79–80].

hozott (és előtte nem létezett, európai és egységes szabadalomra vonatkozó) hatáskört nehezen lehetne a nemzeti identitás inherens részeként tételezni.

Az is fontos szempont – és ezt Stumpf István szintén felveti[39] –, hogy ha az Alkotmánybíróság éppen kiszorította a megerősített együttműködésre épülő ESZB-megállapodást az E) cikk köréből, akkor arra értelemszerűen nem alkalmazható a 22/2016. (XII. 5.) AB határozatban kifejlesztett – és azóta a hetedik alaptörvény-módosítással kodifikált – alapjog-, szuverenitás- és önazonosságvédelmi teszt[40], mert azt kifejezetten az unió keretében megvalósuló közös hatáskörgyakorlás mércéjeként tételezte a testület.

A jelen határozat is arra mutat rá, hogy Magyarország óriási *deficitben* szenved a nemzetközi kapcsolatok, és az ezzel összefüggő szuverenitáskorlátozás alkotmányos szabályozását illetően. Egyrészt szinte *fóbiásan reszket az uniós jog hatásaitól,* és a tagsághoz szükséges szabályokat Alaptörvényben rögzíti, azonban a legkevesebb figyelmet sem szenteli semmilyen más nemzetközi szervezetnek, függetlenül attól, hogy ezek joghatásuknál, az átruházott hatáskörök terjedelménél, gazdasági, politikai vagy társadalmi jelentőségüknél fogva milyen befolyást gyakorolnak a jogrendszerre a jogszabályi hierarchiára vagy a jogalkalmazásra. Elég nehéz ugyanis dogmatikailag alátámasztani, hogy míg az egyik nemzetközi együttműködési rendszerrel – az Európai Unióval – kapcsolatosan részletekbe menő, és nem ritkán komoly formai feltételeket támaszt az Alaptörvény, a tagságot gyakorlatilag alkotmányozó többséghez köti, addig ehhez hasonló megfontolások még csak csökevényes formában sem lelhetők fel más nemzetközi szervezetek esetén, amelyek rendelkeznek a szupranacionalitás egyik vagy másik attribútumával (így a tagállam kifejezett jóváhagyása nélkül is kötelező szabályt alkotnak, vagy közvetlenül közhatalmat gyakorolnak, vagy az általuk alkotott szabályok alkalmazási elsőbbséget követelnek meg). Erre érdemes lett volna az Alkotmánybíróságnak is rámutatnia[41], nem csupán azért, mert az indítványozó kifejezetten rákérdezett.

Mit lehet ezek után mondani? Az Alkotmánybíróságnak talán érdemes lenne lapozgatnia Werbőczy István Hármaskönyvét: „Kiváltképen kötelessége pedig a birónak, hogy mindent éretten megvizsgáljon; az ítélethozásban se legyen meggondolatlan és hirtelenkedő, különben az ő elhamarkodott akaratát az igazság mostoha anyjának mondják."[42]

39 9/2018. (VII. 9.) AB határozat, Stumpf István különvéleménye [83]: „Jelen esetben ugyanakkor az ESZB Megállapodást mint nemzetközi szerződést a tagállamok, köztük Magyarország írta alá, hozta létre. […] Jelen esetben tehát fel sem merül, hogy az Alkotmánybíróságnak vizsgálnia kellett volna, hogy a közös hatáskörgyakorlás sérti-e az emberi méltóságot, más alapvető jogot, vagy Magyarország szuverenitását, illetve történeti alkotmányán alapuló önazonosságát."

40 Chronowski Nóra – Vincze Attila: Önazonosság és európai integráció – az Alkotmánybíróság az identitáskeresés útján. Jogtudományi Közlöny, 2017. 3. sz. 117–132.

41 *Pokol Béla* is felveti a 9/2018. (VII. 9.) AB határozathoz fűzött párhuzamos indokolásában [55–59], hogy a határozatban elvi jelentőséggel kellett volna leszögezni: a Q) cikk nem ad lehetőséget hatáskörtranszferre. Álláspontunk szerint ez azonban önmagában kevés, hiszen Magyarország nem zárkózhat el az unión kívüli, de közös hatáskörgyakorlással járó nemzetközi együttműködési formáktól.

42 Werbőczy István: *Tripartitum*. Előbeszéd 14. czim, 4. §.

Auer Ádám egyetemi adjunktus, Nemzeti Közszolgálati Egyetem, Államtudományi és Közigazgatási Kar (Budapest)

Megjegyzések a tilos szerződések polgári jogi dogmatikájához a közbeszerzési szerződés kapcsán*

A szerződések érvénytelensége a kötelmi jog központi témája. A problémakörön belül több terület is kiemelt figyelmet érdemel, mert korunk változásai nyomot hagynak az egyes rendelkezésekben: fogyasztói szerződések semmissége, általános szerződési feltételek tisztességtelensége etc. A tilos szerződések dogmatikai kihívásai véleményem szerint a szerződések komplexitásából erednek. A szerződésekre irányadó jogszabályi rendelkezések óhatatlanul felvetik azt a kérdést, hogy egy-egy kontraktusra irányadó jogszabályi összefüggésekben a magánjog világos válaszokat adjon. A kezdő hipotézis és probléma az, hogy viszonylag behatárolt azon szerződések köre, amelyekre csak a Ptk. irányadó. Számos speciális jogszabály vonatkozik a szerződésekre, így a közöttük lévő dogmatikai kapcsolat nem elhanyagolható probléma. Ezek közül a tanulmány a szerződés érvénytelenségét, a tilos szerződésen belül a más jogszabályba ütköző szerződések semmisségét vizsgálja a közbeszerzési eljárás eredményeként megkötött szerződések kapcsán. A téma egy másik vonulata, hogy az Európai Unió 2007/66/EK irányelve a közbeszerzési eljárás jogorvoslati szakaszában olyan okokat határozott meg, amelyek a közbeszerzési eljárás eredményeként megkötött szerződés semmisségét eredményezi. Hogyan érvényesül ez a szankció a gyakorlatban?

Bevezetés

A szerződések érvénytelensége a kötelmi jog központi témája, amelyen belül több terület is kiemelt figyelmet érdemel, hiszen *korunk változásai nyomot hagynak* az egyes rendelkezésekben: fogyasztói szerződések semmissége, általános szerződési feltételek tisztességtelensége etc. A tilos szerződések dogmatikai kihívásai véleményem szerint a *szerződések komplexitásából* erednek. A szerződésekre irányadó jogszabályi rendelkezések óhatatlanul felvetik azt a kérdést, hogy egy-egy kontraktusra irányadó jogszabályi összefüggésekben a magánjog világos válaszokat adjon. A szerződés érvénytelensége kapcsán az 5 évvel ezelőtt elfogadott magyar polgári törvénykönyv koncepcionális újítást nem hozott, az egyes érvénytelenségi *okok* szabályozásában, a *jogkövetkezményeknél* azonban *markáns változások történtek*. Ezek közé tartoznak a tilos szerződésekre irányadó normák, amelyeket jelen tanulmány is tárgyal. A kezdő hipotézis és probléma az, hogy viszonylag *behatárolt* azon szerződések köre, *amelyekre csak a Ptk. irányadó*. Számos speciális jogszabály vonatkozik a szerződésekre, így a közöttük lévő *dogmatikai kapcsolat* – különösen a semmisség kapcsán – nem elhanyagolható probléma.

A tilos szerződések kapcsán a tanulmány nem az általános polgári jogi problémákat kívánja bemutatni. A tanulmány a *más jogszabályba ütköző* szerződések semmisségét vizsgálja a közbeszerzési eljárás eredményeként megkötött szerződések kapcsán. A téma egy másik vonulata az, hogy az Európai Unió *2007/66/EK irányelve* (a továbbiakban: irányelv) a közbeszerzési eljárás jogorvoslati szakaszában olyan okokat határozott meg, amelyek a közbeszerzési eljárás eredményeként megkötött szerződés semmisségét eredményezik. Hogyan érvényesül az irányelv által súlyosnak és hatékonynak szánt szankció a gyakorlatban?

I. A semmisség alapvető jellemzői a polgári jogban

A szerződés érvénytelensége a polgári jog egyik meghatározó jogintézménye, és a civilisztikai jogirodalom által behatóan tárgyalt téma.[1] A szerződés érvénytelenségét a

* Az Emberi Erőforrások Minisztériuma *ÚNKP-17-4-I-NKE-67* kódszámú Új Nemzeti Kiválóság Programjának támogatásával készült.

1 A monográfiák közül kiemelkedő Kiss Gábor – Sándor István: *A szerződések érvénytelensége.* HVG-ORAC Kiadó, Budapest, 2014., Kemenes István ebben a tárgykörben írt és alább idézett publikációi. Priczinger Márta: *A szerződések érvénytelensége.* Complex Kiadó, Budapest, 2010. című munkája, amelyben tematikus összeállítás található a vonatkozó bírói gyakorlatból, továbbá Darázs Lénárd: *A kar-*

polgári jog *szankciónak tekinti*.[2] Az első helyen érdemes rögzítenünk ezt a megállapítást, ugyanis a közbeszerzési jogsértésekkel kapcsolatos jogkövetkezmények közé a szerződés érvénytelensége elsősorban ezáltal kapcsolódik. Amennyiben ezt az álláspontot elfogadjuk és a szerződés érvénytelenségét szankciónak tekintjük, akkor *számtalan problémát felszámolunk* ezzel. *Eörsi Gyula* gondolatát felidézve irányadónak tekintjük, hogy a jog „az érvénytelenség intézményével védekezik olyan szerződési viszonyok létrejötte ellen, amelyek szemben állnak a társadalmi érdekkel".[3] Az érvénytelenség mögött így társadalmi érdeket, és ennek a védelmét kell keresnünk.

A szerződés érvényessége azt jelenti, hogy *három konjunktív feltétel*: az akarat, a nyilatkozat és a kívánt joghatás *tekintetében nincs hiányosság*.[4] A szerződés érvénytelen, ha a törvényben meghatározott valamely oknál fogva nem alkalmas a célzott joghatás előidézésére, ezáltal a jog megtagadja a szerződéstől a joghatások elismerését. Az érvénytelen szerződésre jogot alapítani és a szerződés teljesítését követelni nem lehet.[5] A Ptk. az érvénytelenség *két kategóriáját* különbözteti meg: a semmisséget és a megtámadhatóságot.[6] A semmisség jellemzői közül – tekintettel a vizsgált problémákra – az alábbiakat emeljük ki: a semmisség a szerződés *megkötésének időpontjától* fennáll[7], a semmisségre *határidő és külön eljárás lefolytatása* nélkül *bárki* hivatkozhat, valamint azt, a semmisséget a bíróság *hivatalból* észleli, a semmisség *objektív* jellegű. A semmisség megállapítására jogosultak körét a hatályos Ptk. előtti bírói gyakorlat finomította[8], és megállapította, hogy *csak jogszabályi felhatalmazás, vagy jogi érdekeltség alapozza meg* a felperesi legitimációt. A Ptk. ezt kodifikálta, és kimondja, hogy a szerződés semmisségére az hivatkozhat és a szerződés semmisségével kapcsolatos peres eljárást az indíthat, akinek ehhez jogi érdeke fűződik, vagy akit erre törvény feljogosít.[9] A semmisség objektivitása azt jelenti, hogy a jogkövetkezmények beállta szempontjából nincs jelentősége az ügyletkötők jó- vagy rosszhiszeműségének.[10] A Ptk. *jelentős újítása*, hogy a semmisségre való hivatkozást időkorlátok közé szorítja az elévülés és az elbirtoklásra irányadó szabályok megfelelő alkalmazásával.[11]

A korábbi Ptk. az érvénytelenség okait elszórtan, több helyen szabályozta.[12] A hatályos Ptk. *három főbb csoportba foglalta* őket: a szerződési akarat hibája[13], a szerződési jognyilatkozat hibája[14], valamint a célzott joghatás hibája[15].

A Ptk. kodifikációja érintette az érvénytelenség jogkövetkezményeit is. A korábbi törvényen alapuló bírói gyakorlat – különösen a Legfelsőbb Bíróság 1/2010. (VI. 28.) PK véleménye – az érvénytelenség megállapítását és az érvénytelenség jogkövetkezményeinek levonását elválasztotta egymástól. A témánk szempontjából a probléma akként jelent meg: a *más* jogszabályba ütköző szerződés *semmisségét a bírói gyakorlat ex officio* vette figyelembe, azonban a *jogkövetkezmények* alkalmazását *a felek kereseti kérelméhez* kötötte. A Ptk. a bírói gyakorlatot kodifikálta.[16]

II.
A tilos szerződés az 1959. évi IV. törvény gyakorlata alapján

A *közbeszerzési* szabályokba ütköző szerződés érvénytelensége dogmatikailag a *semmis szerződések, célzott joghatás hibája*, ezen belül a *tilos szerződések* körébe tartozik.[17] A közbeszerzési szabályokba ütköző szerződést a korábbi polgári jogi kódex, az 1959. évi IV. törvény 200. §-a alapján kellett megítélni, amely akképpen rendelkezett, hogy semmis az a szerződés, amely jogszabályba ütközik, vagy amelyet jogszabály megkerülésével kötöttek, kivéve, ha ahhoz a jogszabály más jogkövetkezményt fűz.[18]

A jogszabályba ütközés a Ptk.-n kívül más, a polgári jog körébe tartozó jogszabály esetében azt jelenti, hogy ha a jogszabály kógens, akkor az attól való eltérés akkor is a szerződés érvénytelenségét okozza, ha egyébként erről

tellek semmissége. Complex Kiadó, Budapest, 2009. című kötete. A mai napig alapmunka a témában Weiss Emilia: *A szerződés érvénytelensége a polgári jogban.* KJK, Budapest, 1969.

2 Gellért György (szerk.): *A Polgári Törvénykönyv magyarázata.* Complex Kiadó, Budapest, 2007. 869., Priczinger Márta: *i. m.* 13.

3 Eörsi Gyula: *Kötelmi jog, Általános rész.* Tankönyvkiadó, Budapest, 1989. 93.

4 Kiss Gábor – Sándor István: i. m. 15., Vékás Lajos: *Szerződési jog – Általános rész*. ELTE Eötvös Kiadó, Budapest, 2016. 110.

5 Ptk. 6:108. §

6 A szakirodalom más terminológiát is alkalmaz: abszolút vagy relatív érvénytelenségi okok.

7 Vékás Lajos – Gárdos Péter: *A Polgári Törvénykönyv Kommentárja*. Complex Kiadó, 2014. 6:88. § magyarázata

8 Lásd Kúria 2/2005 PK vélemény, 1/2010 (VI. 28.) PK vélemény

9 Ptk. 6:88. § (3) bek., mely szabálytól a Ptk. eltérhet.

10 Kemenes István: *A szerződés érvénytelenségének egyes kérdései a gazdasági szerződéses gyakorlatban.* Polgári Jogi Kodifikáció 2002. 4. sz. 7–27., 8.

11 Ptk. 6:108. § (1) bek.; elvi indokaihoz lásd: Vékás Lajos: *Parerga, dolgozatok az új Polgári Törvénykönyv tervezetéhez.* HVG-ORAC, Budapest, 2008. 282–286.

12 A Ptk. ott szabályozza az egyes érvénytelenségi okokat, ahol felmerülnek. A rendszerezés problémáihoz lásd Menyhárt Ádám: *A szerződéses érvénytelenségi okok Ptk.-beli rendszeréről – a Ptk. legújabb kodifikációjának margójára.* Magyar Jog, 1999. 9. sz. 546–552.

13 Ptk. 6:90–6:93. §§

14 Ptk. 6:94. §

15 Ptk. 6:95–6:107. §§

16 Ptk. 6:108. § (2) bek., Vékás: i. m. (11. lj.) 285–286., Vékás Lajos (szerk.): *Szakértői Javaslat az új Polgári Törvénykönyv tervezetéhez.* Complex Kiadó, Budapest, 2008. 788.

17 A bírói gyakorlatban a közbeszerzési szabályok nem okoznak problémát a más érvénytelenségi okok elbírálásánál, lásd például: jó erkölcsbe ütközés.

18 Továbbá semmis a szerződés akkor is, ha nyilvánvalóan a jó erkölcsbe ütközik, Ptk. 200. § (2) bek.

a külön norma nem rendelkezik. A nem polgári jogi jogszabályba ütköző szerződés érvénytelenségének alapproblémája, hogy *eredményezheti-e a szerződés érvénytelenségét a nem polgári jogi jogszabály megsértése.* Az esetek döntő többségében ugyanis erre *külön jogterület* (például közigazgatási jog) szabályoz önálló jogkövetkezményeket. A régi Ptk. 200. § (2) bekezdés értelmezésével kapcsolatban Kemenes István megállapítja, hogy a „más jogkövetkezmény értelme helyesen az, hogy a jogszabály a megsértéséhez az érvénytelenség *helyett* alkalmazzon más jogkövetkezményt".[19] A jogszabályok alapos vizsgálata után lehet arra a megállapításra jutni, hogy a más jogkövetkezmény a szerződés érvénytelenségét szankcionálja-e, vagy sem. Amennyiben igen, akkor a szerződést a régi Ptk. 200. § (2) bekezdése alapján nem lehet érvénytelennek minősíteni, azonban ha a jogkövetkezmény nem a szerződés jogszabályba ütközését szankcionálja, akkor helye lehet a semmisség megállapításának. A szankció megítélésekor tehát vizsgálni kell, hogy a *jogalkotó célja mire irányul*: a szerződés célzott joghatásának megakadályozására, vagy más magatartást (például valamely engedély hiányát) szankcionál.

A joggyakorlat ezt a problémát a *kontárszerződésekkel* kapcsolatban vizsgálta behatóan. A gyakorlat szűkebb álláspontra helyezkedett, azonban idézte a Kúria 1932-ben hozott 53. számú állásfoglalását, amely szerint „ha bizonyos ügyletekkel való iparszerű foglalkozást jogszabály hatósági jogosítványhoz (iparigazolványhoz, iparengedélyhez vagy más nemű engedélyhez) köt, akkor az a körülmény, hogy az ügyletet – esetleg iparszerűen űzött foglalkozás keretében – olyan személy kötötte, aki az említett hatósági igazolvánnyal nem rendelkezik, magának az ügyletnek az érvényességét nem érinti, kivéve, ha az a jogszabály az ügyletet kifejezetten semmisnek nyilvánítja, vagy ha az ügylet tartalma más jogszabályba vagy jó erkölcsbe ütközik, vagy ha a magánjog szabályai szerint megtámadható".[20] Kemenes István a Kúria álláspontját *fenntarthatónak véli a gazdasági szerződéses* gyakorlatban[21]: ennek alapján minden egyes jogszabály egyedi értelmezése útján lehet megállapítani, hogy a jogalkotó szándéka kiterjedt-e a szerződés semmisségére, vagy sem.[22] Ennél különösen fontos szempont, hogy a törvény egyéb jogkövetkezményeket is meghatároz. Abból ugyanis arra lehet következtetni, hogy a szabály megszegésének a jogkövetkezménye a törvény által szabályozott szankció. A BH 1994.329. döntésben például a versenytárgyalás szabályainak megszegése nem eredményezte a szerződés semmisségét, mert ahhoz a jogszabály *más* jogkövetkezményt fűzött.[23]

A bírói gyakorlatban megjelent eseti döntések alapján általánosságban megállapítható, hogy a régi Ptk. alapján a kérdés megítélése *nem volt egyértelmű*. A BDT 2005.94. számú döntés megállapította, hogy a régi Ptk. 200. § (2) bekezdése *nem* bármely jogszabály bármely rendelkezésének a sérelméhez kapcsolja *mechanikusan* az érvénytelenséget, hanem semmisséget csak kógens jogszabályi rendelkezés megsértése okoz, amennyiben a szerződésben kikötött szolgáltatást (magatartás kifejtését), vagy a szerződés más tartalmi elemét tiltja. A BDT 2012.117. eseti döntés alapján a szerződés csak abban az esetben minősíthető semmisnek, ha az alapjául szolgáló ok szabályozott módon, a jogi norma szintjén megjelenik. A semmisségi okkal érintett érvénytelen szerződés olyan súlyos alaki, vagy tartalmi hibában szenved, amelynek következtében a szerződés egyáltalán nem alkalmas a célzott joghatás kiváltására, ezért a diszpozitív szabályozáson alapuló polgári jogviszonyokban a szerződés csak abban az esetben minősíthető semmisnek, ha az alapjául szolgáló semmiségi ok szabályozott módon, a jogi norma szintjén jelenik meg.

A közbeszerzési eljárás egy másik területhez kapcsolódik: *a szerződés megkötéséhez*. A közbeszerzési eljáráshoz hasonló – szerződéses partner kiválasztására irányuló – eljárásokkal kapcsolatban a pályázati eljárás szabályainak a megsértését a szerződés viszonylatában külön kell értelmezni.[24] Az EBH 2004.1117. számon közzétett eseti döntés alapján a jogszabály által előírt kötelező pályáztatási eljárás mellőzése a szerződést jogszabályba ütközővé és így semmissé teszi. A pályáztatási szabályok megsértése viszont önmagában – ha az annak alapján kötött szerződés tartalma, az abban vállalt feltétel nem ütközik jogszabályba – nem eredményezi a szerződés semmisségét; a szerződés érvényessége vagy érvénytelensége kérdését a Ptk. tartalmazza, ezért a szerződés érvénytelenségét a polgári jog szabályai szerint kell megítélni.

A BDT 2004.954. alapján a *szerződés megkötését megelőző eljárás* (például pályáztatás, árverés, versenyeztetés stb.) formai szabályainak a megsértése akkor eredményezi a szerződés semmisségét a jogszabály sérelme miatt, ha a jogkövetkezményt a versenyeztetésről rendelkező külön jogszabály kifejezetten előírja. Azt, hogy az adott más jogági jogszabály megsértése a *szerződés érvénytelenségét is okozza-e*, minden egyes jogszabály egyedi értelmezése folytán kell eldönteni, és megállapítani azt, hogy a jogalkotó feltehető akarata az ügylet megszüntetésére is kiterjedt-e. A döntés kiemelte, hogy általában a más jogág ren-

19 Kemenes: i. m. 9.

20 Kúria 52. sz. jogegységi döntése 1932. június 21.

21 Ebben elsősorban a kontárszerződéssel kapcsolatos akkori bírói álláspontot vitatta.

22 Elsősorban Kemenes István: i. m., Kiss Gábor – Sándor István: i. m. 80–81.

23 BH 1994.329.

24 Ezt megerősíti ÍH 2012.75., ÍH 2012.78. A teljesség kedvéért azt is meg kell említeni, hogy a problémát az is okozhatja a partnerválasztási eljárás normáinak megsértésénél, hogy érvénytelen szerződés csak a létrejött szerződés lehet. Azaz az eljárás lezárásaként a megkötött szerződés esetén lehet az érvénytelenséget vizsgálni.

delkezéseibe ütköző szerződés akkor érvénytelen polgári jogi szempontból, ha a más jogági törvény *kifejezetten* rögzíti az érvénytelenséget, vagy a törvény értelmezéséből, vagy az eset körülményeiből nyilvánvalóan megállapítható, hogy a jogalkotó a más jogági szankciók mellett a szerződés érvényességét sem kívánja megengedni. Ebből a szempontból jelentősége lehet annak, hogy a jogszabálysértés a szerződés megkötéséhez kapcsolódik, vagy az más aspektusból jelenik-e meg.

A közbeszerzési szabályokba ütköző szerződéssel kapcsolatban végül utalnunk kell a *4/1999. Polgári Jogegységi Határozat* megállapításaira.[25] A 4/1999. PJE megállapította, hogy a privatizációs pályázatokra vonatkozó szabályok megsértése miatti igények bírósági úton érvényesíthetők, valamint a privatizációs pályázaton részt vevőnek a pályázat kiírója és a pályázatot elnyerő másik pályázó között létrejött szerződés semmisségére alapított kereseti kérelmet nem lehet a felperes perlési jogosultsága hiánya okából elutasítani.[26] A jogegységi döntés leszögezte, hogy a megállapításai kizárólag a privatizációs törvények[27] alapján indult eljárásokban irányadók, azonban a határozat egyes megállapításai olyan jellegűek, amelyek iránymutatásként szolgálnak más, a privatizációs eljáráshoz hasonló eljárásokkal kapcsolatban is. A jogegységi tanács azonban általános jelleggel állapította meg, hogy a bírói út lehetősége nem terjed odáig, hogy a *bíróság átvegye a pályázat elbírálásával kapcsolatos* döntési jogkört. A perindítással kapcsolatban a Legfelsőbb Bíróság megállapította, hogy az, aki egy privatizációs pályázati felhívásnak eleget téve szabályszerű pályázatot nyújt be, érdekeltté válik a pályázat szabályos lebonyolításában és elbírálásában. Minden pályázónak joga van ahhoz, hogy a pályázaton más pályázókkal azonos eséllyel, azonos feltételek mellett indulhasson és hogy a pályázatát a jogszabályok, a versenyszabályzat és a pályázati felhívásban közöltek alapján szabályszerűen bírálják el. A jogegységi tanács kiemelte, hogy a pályázat benyújtásakor a pályázó csak annak a kockázatát vállalja, hogy a pályázatot szabályszerű elbírálás után más nyeri meg, és a kiíró mással fog szerződést kötni. Azonban, ha a kiíró a pályázatot nem szabályszerűen bírálja el, akkor ezáltal a pályázót sérelem éri, ami abban nyilvánul meg, hogy a jogsértő magatartása folytán eleve esélytelenné válik, elesik a tisztességes megméretés, a pályázata jogszerű elbírálásának a lehetőségétől. Ennek alapján a perbeli legitimációja megállapítható a pályázatot benyújtó félnek.

Az 1959. évi IV. törvény és gyakorlata a fentiek alapján *differenciáltan kezelte* a más jogszabályba ütköző szerződések kérdését. A formalista álláspont szerint – amely a régi Ptk. 200. § (2) bekezdésének „más jogkövetkezmény" fordulatának szoros nyelvtani értelmezésén alapult – a semmisség megállapítása kizárt, amennyiben a jogszabály eltérő szankciót alkalmaz. A 2000-es évek második felétől azonban előtérbe került az a gyakorlat, amely a kérdést differenciáltan közelítette meg. A „más jogkövetkezmény" fordulat ugyanis *csak a szerződés érvénytelenségével kapcsolatban* vizsgálandó: azaz a szerződés érvénytelenségét mintegy helyettesítő, pótló szankció eredményezi azt, hogy nem kell a szerződés érvénytelenségét megállapítani. Az új polgári törvénykönyv kodifikációja során ez az álláspont erőteljesen *előtérbe került*, és véleményem szerint a tilos szerződésekre vonatkozó szabályokra egyértelműen hatást gyakorolt.

III.
A tilos szerződések az új Ptk.-ban

A Ptk. 6:95. §-a szerint semmis az a szerződés, amely jogszabályba ütközik, vagy amelyet jogszabály megkerülésével kötöttek, kivéve, ha ahhoz a jogszabály más jogkövetkezményt fűz. Más jogkövetkezmény mellett is semmis a szerződés akkor, ha a jogszabály ezt külön kimondja, vagy ha a jogszabály célja a szerződéssel elérni kívánt joghatás megtiltása. A Ptk. ezen szabályának azon értelmezése, hogy mi történik akkor, ha a szerződés polgári jogi kógens normába ütközik, egyértelmű. Nem ilyen egyszerű a helyzet azonban akkor, *ha más jogszabály* rendelkezéseibe ütközik a szerződés. A Ptk. tilos szerződésekre alkalmazandó szabályának megalkotása során a jogalkotó újfent *a II. világháború előtti bírói gyakorlatra* támaszkodott.[28] A Ptk. alapján a más jogszabályba ütköző szerződéses rendelkezés vizsgálatánál az alábbiakat kell figyelembe venni: *1)* a norma *diszpozitív vagy kógens* rendelkezésbe ütközik, mely esetekben nyilvánvalóan csak a kógens szabály sérelme eredményezi a semmisséget. *2)* A továbbiakban a szankciót kell vizsgálni. *2a)* Több törvény rendelkezik arról, hogy valamely *normasértés semmisséget* eredményez: például az alább majd elemzés tárgyát képező közbeszerzési törvény, vagy a részvények forgalomba hozatalára vonatkozó tőkepiaci szabályok.[29] *2b)* Más a helyzet akkor, ha a norma nem *tartalmazza az előbbi kitételt*, és tartalmaz *más jogkövetkezményt* a jogsértéshez. A Ptk. szerint ezekben az esetekben a szerződés akkor is semmis, ha – a más jogkövetkezmény alkalmazása mellett – a jogszabály célja kifejezetten a szerződéssel elérni kívánt joghatás *megtiltása*. A Ptk. indokolása szerint ezeket az eseteket az adott *norma célja szerinti értelmezéssel* lehet megoldani. Vizsgálni kell a norma célját, vagyis azt, hogy az adott tilalom megszegése esetére

25 4/1999. Polgári Jogegységi Határozat

26 4/1999. Polgári Jogegységi Határozat

27 Az 1992. évi LIV. törvény az időlegesen állami tulajdonban levő vagyon értékesítéséről, hasznosításáról és védelméről, és az 1995. évi XXXIX. törvény az állam tulajdonában lévő vállalkozói vagyon értékesítéséről.

28 A régi Kúria 1932. évi 53. sz. jogegységi döntése és a Legfelsőbb Bíróság kontárszerződéses gyakorlata BH 1994.186.

29 Tpt. 17. § (3) bek.

a jogalkotó célja a szerződés célzott joghatásának a megvonása.[30] Olyan tilalom, amely nem ezt célozza, nem eredményezheti a szerződés semmisségét. Utóbbira példa azok az előírások, amelyek csak az egyik szerződő félre tartalmaznak valamilyen közigazgatási feltételt (például vállalkozói igazolvány).[31]

IV. Közbenső következtetés

A Ptk. a tilos szerződések kapcsán *differenciáltan* kezeli a kérdést. A korábbi gyakorlat részben mechanikusan oldotta meg az ilyen jellegű problémákat: amennyiben a külön törvény nem tartalmazta a szerződés semmisségét, a bíróság nem vizsgálta azt. A Ptk. szakítani kívánt ezzel a gyakorlattal, és a tilos szerződések kapcsán *kiterjesztette a vizsgálatot a jogszabály egészére*: amennyiben a jogalkotó célja a szerződés célzott joghatásának megvonása, akkor a bíróság kimondhatja a semmisséget. Annak eldöntése, hogy *mely normasértés* eredményez semmisséget, a *bíróság* feladata. A tilos szerződés dogmatikai elhelyezésének kérdése – mint fentebb láttuk – többször változott. Ez jogdogmatikai értelemben is megfigyelhető: *Szladits* Károly – a mai megoldáshoz hasonlóan – általános szabály nélkül, a példákat csoportosítva differenciált rendszerben tárgyalta a tilos szerződések csoportját; ekkor még a tilos szerződések egyik altípusa volt a jó erkölcsbe ütköző szerződés is.[32] *Nizsalovszky* Endre 1949-ben a tilos szerződést a szerződések általános tanai között csak megemlítette, mert nézete szerint a részletproblémákat csak a különös részben lehet tárgyalni specialitásuk folytán[33]. *Eörsi* Gyula és *Világhy* Miklós tankönyve 1962-ben a tilos szerződést átfogó kategóriának tekintette, amelyben többek között a jogszabály megkerülése mellett a feltűnő értékaránytalanság is megtalálható.[34]

V. A közbeszerzési szabályokba ütköző szerződés

A közbeszerzési eljárás eredményeként megkötött szerződés és a tilos szerződési klauzula kapcsán először arra kell választ kapnunk, hogy *milyen szerződésnek tekinthető ez a megállapodás*. Véleményünk szerint a közbeszerzési eljárás eredményeként megkötött szerződés *polgári jogi szerződés*. A közbeszerzési jogszabályok az eljárás eredményeként megkötött szerződés polgári jogi jellegét igazából sohasem vitatták. A polgári jogi szakirodalomban azonban vitatott volt a szerződés minősítése.[35] A zavaró tényező, amely helytelenül minősíti a szerződést vegyes jogáginak, vagy közjogi szerződésnek: a *partnerválasztási eljárás jellege*. Véleményem szerint a probléma megoldását a partnerválasztási eljárás hatásainak a szerződés jellemzői alapján történő vizsgálata jelentheti.

1. A közbeszerzési eljárás eredményeként megkötött szerződés jogi jellege

A Ptk. rögzíti a szerződés megkötésének formáit, amelyek között szerepel a versenyeztetési eljárás általános típusa is.[36] A versenyeztetési eljárás speciális formájaként tekinthető a közbeszerzési eljárás[37] is, amelynek csak akkor van a szerződés minősítésére hatása, ha a szerződés tartalmában is kimutatható specialitás. A közbeszerzési eljárás – és általában a közszféra beszerzései – nem módosítanak lényegesen a szerződés tartalmán. A közbeszerzési törvény a szerződés biztosítékainak formáira, módosítására, a szerződés teljesítésére tartalmaznak speciális előírásokat. Ezek az előírások azonban *nem változtatnak dominánsan a megállapodás polgári jogi jellegén*. A legegyszerűbben úgy lehetne szemléltetni és bizonyítani a megállapodások polgári jogi jellegét, ha a *szerződéskötési eljárást leválasztjuk* a megállapodásról. Ez vajon milyen szerződést eredményez? Az árubeszerzés adásvételi, vállalkozási szerződést, az építési beruházás vállalkozási szerződést. Sem a beszerzés tárgya, sem a tartalma nem mutat specialitást a polgári jogi szerződésekhez képest. Igaz azonban az, hogy a közbeszerzési jogszabályok tartalmaznak előírást a *tartalomra* nézve is: ezeket összefoglalóan úgy minősíthetjük, hogy mindegyik alapvetően azt célozza, hogy ne sérüljenek a közbeszerzés előírásának céljai és indokai.

A polgári jogi szerződés melletti *másik álláspont a közigazgatási szerződési minősítés* lehetne. 2018. január elsején hatályba lépett a közigazgatási perrendtartás, amelynek célja, hogy a közigazgatási ügyek bírósági eljárásait rendezze. A törvény hatálya kiterjed a közigazgatási szerződésekre is. Közigazgatási szerződésnek minősül a magyar közigazgatási szervek között közfeladat ellátására kötött szerződés vagy megállapodás, továbbá az a szerződés, amelyet törvény vagy kormányrendelet annak nyil-

30 Wellmann György: *6:95. § kommentárja* In: Petrik Ferenc (szerk.): *Az új Ptk. magyarázata* V/VI. Kötelmi jog. HVG-ORAC, Budapest, 2014. 172–185.

31 Gárdos–Vékás (szerk.): *A Polgári Törvénykönyv kommentárja* 6:95. §

32 Szladits Károly: A szerződések tartalma. In: Szladits Károly (szerk.): *Magyar Magánjog III. Kötelmi jog I.* Grill, Budapest, 1939. 45–50.

33 Nizsalovszky Endre: *Kötelmi jog I. Általános tanok*. MEFESZ, Budapest, 1949. 68–69.

34 Eörsi Gyula – Világhy Miklós: *Polgári Jog I*. Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest, 1962. 371–372.

35 Összegezve lásd Juhász Ágnes: *A közbeszerzésről másképpen*. Lectum Kiadó, Szeged, 187–188.

36 Ptk. 6:74–6:76. §§

37 Más forma is van: például koncessziós eljárás.

ványít.[38] A közbeszerzési eljárás eredményeként megkötött szerződést a jogalkotó nem minősítette közigazgatási szerződésnek, így a fenti érveket ezzel kiegészítve megállapíthatjuk, hogy a közbeszerzési eljárás eredményeként megkötött szerződés *polgári jogi megállapodás*.[39]

2. A közbeszerzési eljárás hatása a szerződésre

A közbeszerzési eljárás során kötött szerződés fentebbi minősítése a problémát részben megoldja. Ha elfogadjuk azt, hogy a közbeszerzési eljárás a szerződés jellemzőin nem változtat, akkor adódik a kérdés, hogy *a közbeszerzési eljárás szabályainak van-e hatásuk a szerződésre*. A tilos szerződés dogmatikai kritériumai ugyanis arra vonatkoznak, hogy valamely szerződéses *rendelkezés kógens szabályba ütközzön*. Ha a közbeszerzési eljárás nem terjed ki a szerződés tartalmára, akkor nehéz olyan szabályt találni, amely a szerződés semmisségét eredményezheti. Itt azonban további megállapítást kell tennünk. Ha a Ptk. 6:95. § azon fordulatát elemezzük: „ha a jogszabály célja a szerződéssel elérni kívánt joghatás megtiltása", akkor felmerülhet az is, hogy a szerződés semmissége alkalmas szankció arra, hogy a célzott joghatástól fosszuk meg a szerződést. Véleményem szerint a közbeszerzési eljárás egésze tekinthető egy speciális versenyeztetési eljárásnak, azaz egy szerződéskötési eljárásnak, amelynek a célzott joghatása a szerződés megkötése és teljesítése. A közbeszerzési eljárás összességben *egy garanciarendszer* arra, hogy a Kbt.-ben foglaltnak megfelelő ajánlattevővel kössön az ajánlatkérő szerződést. Ha ebből az aspektusból nézzük a problémát, akkor megállapíthatjuk, hogy a közbeszerzési eljárás egyes *szabályainak megsértése a szerződés semmisségét eredményezheti*. Az is könnyen belátható, hogy taxatíve nehezen határozható meg ezen jogsértések köre, mert a jogsértések egyedi esetekben mérlegelendők.

VI. A tilos szerződés szabályainak alkalmazása

A hatályos közbeszerzési szabályok forrását, eredőjét *az Európai Unió közbeszerzési irányelvei* jelentik. A közbeszerzési szabályokba ütköző szerződés érvénytelenségével kapcsolatban a vizsgálat során eljutottunk odáig, hogy a polgári jog hogyan kezeli a más jogszabályba ütköző szerződéseket. Amennyiben ezt a közbeszerzési szerződés kapcsán elemezzük, akkor nem hagyható figyelmen kívül a közbeszerzési joganyag ez irányú fejlődése.

Az első közbeszerzési törvény (1995. évi XL. törvény – a továbbiakban: *I. Kbt.*) tartalmazta, hogy a közbeszerzési eljárás alapján megkötött szerződésekre *a Kbt.-ben foglalt eltérésekkel a Ptk.* rendelkezéseit kell alkalmazni.[40] Az érvénytelenség kapcsán a Kbt. nem tartalmazott szabályokat. A Ptk. akkor hatályos azon rendelkezéséből levezetve, hogy „semmis az a szerződés, amely jogszabályba ütközik […] kivéve, ha ahhoz a jogszabály más jogkövetkezményt fűz", a bírói gyakorlat a Kbt. szankciórendszerét alkalmazta, viszont a tilos szerződés kategóriáját nem.[41] Az I. Kbt.-t 1999-ben módosító törvény célja az indoklás szerint a gyakorlatban felmerülő jogalkalmazási kérdések és pontatlan törvényi megfogalmazások helyesbítése volt. A törvény a Közbeszerzési Döntőbizottság által alkalmazható szankciókat kiegészítette, és kimondta, hogy az érvénytelenségi okok megállapítása tekintetében alkalmazható a tilos szerződési klauzula.[42] Ezt követően a bíróság megállapíthatta a szerződés semmisségét a közbeszerzési szabályok megsértése miatt, azonban – a 4/1999. jogegységi döntés alapján – a szabály megsértésének súlyát kell értékelni; amennyiben ez a szerződésre kihatott, és súlyos szabályszegés volt, megállapítható a szerződés semmissége.

1. A semmisség megállapításának eljárásjogi feltételei

Az 1995. évi törvényt *2003-ban egységes, új kódex* váltotta fel, amelynek indoka az Európai Unió vonatkozó *irányelveinek* hatálybalépése volt. A témánk szempontjából a korábbi feltételek nem változtak, azonban *az érvénytelenség kapcsán új feltételt írt* elő a törvény. A 2003. évi Kbt. (a továbbiakban: *II. Kbt.*) alapján a közbeszerzésre, illetőleg a közbeszerzési eljárásra vonatkozó jogszabályok megsértésére alapított bármely polgári jogi igény érvényesíthetőségének feltétele, hogy a Közbeszerzési Döntőbizottság[43], vagy – a Közbeszerzési Döntőbizottság határozatának felülvizsgálata során – a bíróság *a jogsértést* jogerősen megállapítsa.[44] A közbeszerzési törvény jogi feltételként így a közbeszerzési jogsértést megállapító döntést írta elő. A törvény indokolásának fő érve az volt, hogy a közbeszerzések döntésének véglegességét lehet ezzel elősegíteni. E nélkül ugyanis az eljárás lezárása után az általános polgári jogi határidők (elévülés) alkalmazásával *bizonytalanság* állhat elő abban a tekintetben, hogy évekkel az eljárás lezárása után is megállapítható legyen a szerződés semmissége.[45]

38 2017. évi I. törvény 4. § (7) bek. 2. pont. Például ilyen a településrendezési szerződés.

39 2017. évi CLXXXVI. törvény 68–75. §§-okhoz fűzött indokolás.

40 1995. évi XL. törvény 1. § (8) bek.

41 BH 2001.28.

42 I. Kbt. 88. §, módosította az 1999. évi LX. törvény.

43 A testület független, országos hatáskörrel rendelkező szerv, feladata a közbeszerzésekkel és a tervpályázati eljárásokkal kapcsolatos jogsértő vagy vitás ügyek miatti jogorvoslat intézése. Döntéseit bíróság vizsgálja felül.

44 II. Kbt. 350. §

45 A teljesség kedvéért hozzátartozik a kérdéshez, hogy a probléma nemcsak a szerződés semmissége, hanem a kártérítések kapcsán is felmerül, azonban utóbbi kérdés nem része a tanulmánynak.

Az alapvető kérdés az, hogy elfogadható-e a miniszteri indokolásban megfogalmazott érv, amely szerint a közbeszerzési szabályok megsértésére alapított igény érvényesítésének *előfeltétele* a Közbeszerzési Döntőbizottság előtti eljárás lefolytatása, és a jogszabálysértés jogerős megállapítása. A jogszabály mögött *felsejlik két elem*, amelyet el tudunk fogadni azt illetően, hogy a szabály indokolt. Az egyik elfogadható indok, hogy észszerűnek tűnik, ha az *értelmezési keretek és gyakorlati álláspontok* kialakítása egyetlen szervezethez kapcsolódik, és nem a polgári bíróságnak kell minden egyes esetben a közbeszerzés szabályait értelmeznie, és adott esetben közbeszerzési kontextusba helyeznie a jogsértést. Ehhez kapcsolódóan elfogadható az is, hogy olyan helyzet is előállhat, amely azt eredményezi, hogy a fél nem kezdeményez jogorvoslati eljárást, hanem a szerződés érvénytelensége iránti pert kezdeményez, amelyben majd lényegében a jogszabály megsértését értékeli a bíróság. Különösen akkor elgondolkodtató az összevetés, ha a kérelem és a kereset benyújtására nyitva álló határidőt vesszük figyelembe. A másik méltányolható indok az, hogy a *jogszabályok „megvédik" a szerződést az indokolatlan*, eljárást akadályozó jogorvoslati kérelmek benyújtásától. Erre külön utal a miniszteri indokolás utolsó fordulata, azonban ezzel kapcsolatban felvetődik a kérdés, hogy ez a védelem mennyiben áll arányban a más hasonló jogintézmények által eszközöltekkel. A bírói gyakorlat a fenti feltételt abszolút eljárásjogi feltételként értelmezi és értelmezte.[46]

2. Érvénytelenségi okok

A Kbt. témánk szempontjából következő módosítása a *2007. évi LXXVII. törvény* volt, amely a Kbt. szabályai közé *részleges érvénytelenségi* okokat iktatott be. Ezek alapján semmisnek minősül a közbeszerzési eljárás alapján megkötött szerződés azon rendelkezése, amely kizárja vagy korlátozza az ajánlatkérő szerződésszegése esetére irányadó jogkövetkezmények alkalmazását, vagy a késedelmi kamatra vonatkozóan a Ptk.-beli előírásoktól a jogosult terhére tér el.

Fontosabb módosítást ebből a szempontból a *2008. évi CVIII. törvény* tartalmazott, amely már nem részleges, hanem általános jelleggel határozott meg érvénytelenségi, semmisségi okokat. A II. Kbt. 306/A. § (2) bekezdése alapján semmis az e törvény hatálya alá tartozó szerződés, ha azt a közbeszerzési eljárás jogtalan mellőzésével kötötték meg; a felek a szerződéskötési moratóriumra vonatkozó szabályok megsértésével kötöttek szerződést, és ezzel megfosztották az ajánlattevőt attól, hogy a szerződéskötést megelőzően jogorvoslati eljárás megindítását kérelmezze, egyben olyan módon sértették meg a közbeszerzésekre vonatkozó szabályokat, hogy az befolyásolta az ajánlattevő esélyét a közbeszerzési eljárás megnyerésére.[47] A szerződés érvénytelenségét eredményező két ok közül véleményünk szerint az utóbbi – amely konjunktív feltételeket tartalmaz – érdekes bizonyítási eljárás lefolytatását teheti lehetővé. Az egyik feltétel az, hogy a szerződést a szerződéskötési moratóriumra vonatkozó szabályok megsértésével kötötték meg, ami megakadályozta azt, hogy az ajánlattevő a szerződéskötést megelőzően jogorvoslati eljárást kérelmezzen."

További feltétel az, hogy egyben olyan módon sértették meg a közbeszerzésre vonatkozó szabályokat, hogy az befolyásolja az ajánlattevő esélyét a közbeszerzési eljárás megnyerésére.[48] Felmerül a kérdés, hogy ezt a szabályt alkalmazhatják-e a kétszakaszos eljárások részvételi szakaszában elkövetett jogsértések tekintetében a részvételre jelentkezők. Olyan okok ugyanis előfordulhatnak, amelyek jogsértést eredményeztek és ezáltal az ajánlattételi szakaszban a részvételre jelentkező már nem vett részt. A felperes szempontjából további bizonyítási kérdés, hogy az ajánlattevő esélyének befolyásolása a közbeszerzési eljárás megnyerésére értelmezhető-e akként, hogy csak akkor lehet keresetet benyújtani az ilyen eljárás tekintetében, amikor ajánlattevő bebizonyítja, hogy a jogsértés hiányában nyertes lett volna, vagy csak befolyásolta az esélyét, példának okáért az ajánlata nem lett volna a jogszabálysértés hiányában érvénytelen, azonban érvényes ajánlat esetében sem lett volna nyertes.

Az érvénytelenség megállapításával kapcsolatban a törvény további támpontokat nyújt. A szerződés *nem semmis*, ha az ajánlatkérő azért nem folytatott le hirdetmény közzétételével induló közbeszerzési eljárást, vagy kötött közbeszerzési eljárás mellőzésével megállapodást[49], mert úgy ítélte meg, hogy a hirdetmény nélkül induló közbeszerzési eljárás alkalmazásával, vagy a közbeszerzési eljárás mellőzésével történő szerződéskötésre (megállapodás megkötésére) e törvény szerint lehetősége volt, valamint szerződéskötési szándékáról külön jogszabályban meghatározott minta szerinti hirdetményt tett közzé, továbbá a szerződést nem kötötte meg a hirdetmény közzétételét követő naptól számított tizedik napon belül, vagy kiemelkedően fontos közérdek fűződik a szerződés teljesítéséhez.[50]

A semmisségi okokat a *2011. évi XXIX. törvény*[51] újabbal egészítette ki: semmisnek minősül a szerződés, ha a hirdetmény nélküli tárgyalásos eljárás eredményeként úgy kö-

46 A Kúria „A közbeszerzésekkel kapcsolatos ítélkezési gyakorlat" joggyakorlat-elemző csoport összefoglaló véleménye. 2017, 152., BH 2017.59., BDT 2014.3080., BDT 2012.2760., BH 2016.37.

47 II. Kbt. 306/A. § (2) bek.

48 II. Kbt. 350. § (2) utolsó fordulat. A semmisségi okokat sajátosan elemzi Juhász Ágnes: i. m. 224–226.

49 II. Kbt. 2/A. §, hatályos Kbt. 137. §

50 II. Kbt. 306/A. § (3) bek., hatályos Kbt. 137. §

51 2011. évi XXIX. törvény 222. §

tették meg, hogy nem álltak fenn a hirdetmény nélküli tárgyalásos eljárás alkalmazhatóságának feltételei.

A jogalkotó – az utóbbi években többször is módosítva – *egy másik kivételt* is meghatározott: a szerződés *nem semmis, ha kiemelkedően fontos közérdek* fűződik a szerződés teljesítéséhez. A szerződéshez közvetlenül kapcsolódó *gazdasági* érdek (így különösen a késedelmes teljesítésből, az új közbeszerzési eljárás lefolytatásából, a szerződő fél esetleges változásából vagy az érvénytelenségből következő kötelezettségekből eredő költség) *nem* tekinthető kiemelkedően fontos közérdeknek, a szerződés érvényességéhez fűződő további gazdasági érdekek pedig kizárólag akkor, ha a szerződés érvénytelensége aránytalan következményekkel járna.[52]

A közbeszerzési törvények közül a *hatályos jogszabály (2015. évi CXLIII. törvény)* a fenti rendszert tartalmazza.[53] A kronologikus ismertetés célja annak bemutatása volt: hogyan alakult a semmisségi okok és a kivételek szabályozása. A közbeszerzési törvény módosítása alapján a törvény expressis verbis határoz meg semmisségi okokat. Ezek alapján a törvény értelmezési keretet ad a szerződés semmisségének megállapításához a bíróság számára, hogy mely okok jelentik a szerződés semmisségét, valamint mely esetekben minősíti a jogalkotó a jogsértést olyannak, amely nem vonja maga után a szerződés érvénytelenségét. A törvény e helyütt véleményünk szerint *akképpen illeszthető a Ptk. szabályaihoz*, hogy a jogszabályba ütközés *különös eseteit* határozza meg.

A bírói gyakorlatban is felmerült az a további kérdés, hogy a fentiekben nem szereplő esetekben hogyan kell döntenie a bíróságnak. A Kbt.-ben szabályozott okokon kívül megállapítható-e a szerződés semmissége jogszabályba ütközés címén? Álláspontunk szerint a válasz igenlő. Ennek alátámasztására a Kbt. 137. § (4) bekezdéséből kell kiindulni, amelynek alapján az e jogszabályhely szerinti jogkövetkezmények alkalmazása nem zárja ki a Ptk. alkalmazását a közbeszerzésre, illetőleg a közbeszerzési eljárásra vonatkozó jogszabályokba ütköző módon megkötött szerződés semmisségének megállapítása tekintetében. Amennyiben ugyanis kizárólag a közbeszerzési törvény határozná meg a szerződés semmisségére okot adó körülményeket, akkor ez a törvényhely nem lenne alkalmazható.[54] A Kbt. véleményünk szerint az okok, és azon körülmények meghatározásával, amelyek kivételt jelentenek, *csupán kiemel olyan jogsértéseket*, amelyek semmisséget eredményeznek. Annak ellenére, hogy a két jogszabályhely megfogalmazásánál nem szerepel arra való utalás, hogy a szabály exemplifikatív okokat tartalmaz[55], ez a nézőpont ellentétes lenne a korábbi bírói gyakorlattal, és a közbeszerzési szabályozás logikájával.

Az új Ptk. hatálybalépésével a helyzet *megváltozott* a fenti kérdésben. A Kbt. kimondja ugyanis, hogy a törvényben foglalt semmisségi eseteken kívül a közbeszerzési eljárás szabályainak (ide nem értve a szerződés tartalmi elemeit szabályozó rendelkezéseket) megsértése abban az esetben eredményezi a szerződés érvénytelenségét, amennyiben az adott jogsértés súlyára és jellegére tekintettel a szerződés érvényessége e törvény céljaival és alapelveivel összeegyeztethetetlen lenne. Ezzel véleményünk szerint a tilos szerződés *alkalmazásának lehetősége vitathatatlan*, és a közel 20 éves bírói gyakorlatban megfigyelt eltérő álláspontok, amelyek az érvénytelenséget leszűkítették a Kbt.-beli semmisségi okokra, nem tarthatóak fenn.

Összegzés

A tilos szerződés szabályozása – egyetértve Darázs Lénárddal[56] – egy *kapcsolószabály* a polgári jogi és más jogszabályok között. Fontos rögzíteni, hogy a probléma jelentős, mert *kevés* olyan szerződés van, amely önmagában csak a Ptk. hatálya alatt áll. Ha ez igaz, akkor megállapíthatjuk, hogy a polgári jogi szerződésekre alkalmazandó jogszabályok közötti összhang, és a jelentkező problémák megoldása elemi érdeke a polgári jognak. A tilos szerződés dogmatikai tartalma a magyar jogtudományban *többszöri tisztázáson ment keresztül*, azaz tiszta dogmatikai tartalma még mindig kialakulóban van. A szerződéses jogviták komplexitása indokolja azt, hogy ezek a problémák rendezést nyerjenek. A tanulmány a közbeszerzési szerződéses kapcsolatot vizsgálta, amelynél hangsúlyozni kell, hogy mind *versenyképességi*, mind a *gazdasági* súlyára tekintettel igen érzékeny terület. A fentiek alapján megállapítható, hogy a Kbt. nyitva hagyja a szerződés érvénytelensége megállapításának okait, azaz *nem taxatív* annak megállapítása, hogy mi eredményezi a szerződés semmisségét. A Kbt. *egyetlen feltételt támaszt:* a Közbeszerzési Döntőbizottság határozatát, amely megállapítja a közbeszerzési szabályokba ütközést. Azaz eljárásjogi úton támaszt feltételt: ha nem volt ilyen irányú döntés,

52 Kbt. 137. § (3) bek.

53 Az egyes érvénytelenségi okok közbeszerzési jogi értelmezéséhez lásd Dezső Attila (szerk.): *Kommentár a közbeszerzési törvényhez.* Complex Kiadó, Budapest, 2016. 687–690.; Patay Géza (szerk.): *A közbeszerzés joga.* HVG-ORAC, Budapest, 2016. 689–691.

54 A 2008. évi CVIII. törvény úgy rendelkezett, hogy a II. Kbt. szerinti jogkövetkezmények alkalmazása kizárja a Ptk. 200. §-a (2) bekezdésének alkalmazását a közbeszerzésre, illetőleg a közbeszerzési eljárásra vonatkozó jogszabályokba ütköző módon megkötött szerződés semmisségének megállapítása tekintetében. A jogalkotó észlelve a hibát a 2010. évi LXXXVIII. tv. 88. § (1) bek. x) pontjával korrigálta a normát, és visszatért az eredeti tartalomhoz, azaz amely alapján a jogkövetkezmények nem zárják ki a Ptk. 200. § (2) bekezdésének alkalmazását a közbeszerzésre, illetőleg a közbeszerzési eljárásra vonatkozó jogszabályokba ütköző módon megkötött szerződés semmisségének megállapítása tekintetében.

55 Erre utalhatna példának okáért a „különösen" szó használata.

56 Darázs Lénárd: *A kartellek semmissége.* Complex Kiadó, Budapest, 2009. 67.

a semmisség megállapítása a továbbiakban a közbeszerzési szabályokba ütközésre alapozva kizárt. A kérdés és a probléma ezzel kapcsolatban az, hogy ez a szabályozás nem felel meg a polgári jogi érvénytelenség szabályainak, hiszen az eljárás megindítására nyitva álló határidőt rendkívül lerövidíti. A másik probléma, hogy ezzel egy *nagyon súlyos szankciót hagy figyelmen kívül* a jogalkotó, és az egyik legerősebb, a joghatás megtagadását előíró polgári jogi szankciót ebben az esetben nem alkalmazza. Véleményem szerint ez a helyzet *indokolatlanul csökkenti* a tilos szerződés kategóriájának alkalmazását, holott az érvénytelenség mint jogkövetkezmény jogpolitikai célja egyértelműen a közbeszerzési terület szigorítását, eredményességét segítené elő.

Ára: 28 000 Ft

A KÖZBESZERZÉS JOGA I–II.

Kommentár a gyakorlat számára

Hetedik, átdolgozott kiadás

SZERZŐK: **Cser Palkovics Tamás, Márton Gizella, Mészáros Áron, Patay Gábor, Patay Géza, Smaraglay Gábor**

SZERKESZTŐ: **Patay Géza**

Az új közbeszerzési törvény (a 2015. november 1-jén hatályba lépett 2015. évi CXLIII. törvény) megalkotását egyrészt az Európai Unió e tárgykörbe eső új irányelvei (kiegészülve a koncesszió új szabályaival), másrészt a hazai közbeszerzések során felhalmozott tapasztalatok a gyakorlatba történő hatékony átültetése tette szükségessé. Az új törvény és végrehajtási rendeletei elfogadását gazdaságpolitikai célok is indokolták: a hazai, de különösen az uniós források gyors és szabályszerű felhasználása kiemelt prioritást jelentett.

A kommentár szerzői csapatának összetételében lényegi változás nem történt: olyan, kifejezetten közbeszerzési jogi specialistákból áll, akiknek a közreműködésével megvalósult közbeszerzések összértéke meghaladja a másfél milliárd eurót, szakmai kompetenciájuk több mint ezer közbeszerzési eljárás lebonyolításának tapasztalatain alapul, amihez nagyszámú szakmai előadás és jelentős szakirodalmi tevékenység párosul. A kötet szerkesztője tagja volt az új törvényt előkészítő kodifikációs bizottságnak is. Mindez biztosítékot jelent a kommentár régi és új olvasói számára, hogy hiteles, a gyakorlatban jól alkalmazható, nem csupán elméleti, hanem megfelelő gyakorlati segítséget kaphatnak a sok tekintetben új alapokra helyezett közbeszerzési szabályozásban való eligazodáshoz.

Az új közbeszerzési szabályozás számos kérdést már-már paradigmaváltás-szerűen új alapokra helyez. Megfelelő szakirodalmi támogatás nélkül nem, vagy csak rendkívül nehezen lehet eligazodni az új jogintézmények és szabályozási megoldások tömegében. Ehhez kíván biztos támaszt nyújtani a kommentár, melyben az újdonságok mellet a szerzők röviden és szakszerűen bemutatják a korábbi szabályozás továbbra is alkalmazható joggyakorlatát, döntőbizottsági és bírósági határozatait is.

A kommentár legutóbbi, 2018. júliusi pótlapcsomagja (a hetedik kiadás 2. pótlapcsomagja, kéziratlezárás: 2018. április 15.) feldolgozza az előző (kéziratlezárás: 2017. április 1.) pótlás óta bekövetkezett jogszabály-módosításokat, különös tekintettel arra, hogy 2018. április 15-től kötelezővé vált az elektronikus közbeszerzés lefolytatása. A pótlapcsomag az elektronikus közbeszerzés részletes szabályairól szóló 424/2017. (XII. 19.) Korm. rendelet leglényegesebb rendelkezéseinek magyarázatát is tartalmazza.

WEBES VÁSÁRLÁS –5%

HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó Kft., 1037 Budapest, Montevideo utca 14. **FAX:** (36-1) 349-7600 **TELEFON:** (36-1) 340-2304 • info@hvgorac.hu **www.hvgorac.hu**

Varga Zoltán PhD-hallgató, Pécsi Tudományegyetem (Pécs)

A helyi földbizottságok előképei a magyar és külföldi jogban*

I. A helyi földbizottsághoz hasonló testületek a magyar jogban

1. A közbirtokossági gyűlés

A közbirtokosság *(compossessoratus)* a társas birtoklás egyik fajtája, az *erdőközösség* legfejlettebb formája volt. Kezdetben a közbirtok használata általában minden család számára biztosítva volt. A községi és némely más erdők és kopár területek állami kezeléséről, továbbá a közbirtokosságok és a volt úrbéresek osztatlan közös tulajdonában lévő, közösen használt erdők és kopár területek gazdasági ügyvitelének szabályozásáról szóló 1898. évi XIX. törvénycikk (röviden: közbirtokossági törvény) létrehozta a közös birtokosok gyűlését, amely a közösen használt erdők és kopár területek gazdasági ügyeit intézte. A közös birtokosok gyűlésén szavazati joggal a tényleges birtokosok rendelkeztek, s a gyűlés határozatokat is hozhatott, amelyek végrehajtását az elnök és a végrehajtó közegek (választmány, erdőgazda, pénztárnok stb.) végezték. A közbirtokossági törvény meghatározta, hogy a gyűlés hatásköre mely ügyekre *nem terjed ki*: „a közösen használt erdők és kopár területek állagának elidegenítésére, egyénenkint való felosztására és megterhelésére[1]". A határjelek kijavítása és kiigazítása körül felmerülő vitás kérdéseket azonban érdemben intézhette a gyűlés. A közösen használt *erdők és kopár területek jövedelmét* a jogosultak között *a jogosultság arányában kellett felosztani* – a közös terhek és költségek fedezése után. Ha a közösen használt erdők és kopár területek jövedelméből a közös terheket és költségeket nem lehetett fedezni, „a közös birtokosok gyűlése a közös terhek és költségek fedezésére járulékot vethet ki, vagy pedig a közös munkával teljesíthető gazdasági teendőknek természetben való lerovását határozhatja el[2]". A közös birtokosok gyűlésének határozataival szemben *a közigazgatási bizottsághoz előterjesztett panasznak volt helye*. A panaszt minden érdekelt fél benyújthatta. A közös birtokosok gyűlésének határozata ellen emelt panasz egymagában nem akadályozta a határozat végrehajtását, de „a közigazgatási bizottság olyan esetekben, midőn a panasz érdemében azonnal nem határozhat, a megtámadott határozat végrehajtását előzetes intézkedéssel megtilthatja[3]". A közigazgatási bizottság határozatával szemben a *Magyar Királyi Közigazgatási Bírósághoz* lehetett előterjeszteni panaszt.

2. A legelőtársulatok

Az *osztatlan közös tulajdont képező legelők* esetében az érdekelt birtokosok közgyűlésének intézménye már a mezőgazdaságról és mezőrendőrségről szóló 1894. évi XII. törvénycikkben megjelent, mely gyűlés állapította meg a legelőrendtartást, valamint a legeltetés, az állattenyésztés s az apaállattartás módozatait. Az osztatlan közös legelőkről szóló 1913. évi X. törvénycikk 1. § alapján az osztatlan közös legelőkben részes felek (tulajdonostársak) társulattá voltak kötelesek alakulni a közösségből folyó ügyeik vitele végett. A fentiek alapján létrehozott *társulatok közgyűlései* – a teljesség igénye nélkül – az alábbi kérdésekben *hozhattak határozatokat*: a legelőrendtartás, a legeltetés és az apaállattartás módozatai előírása, ingatlan szerzése, kölcsönök felvétele, a társulat ingó tőkevagyonának felosztása, elidegenítése és megterhelése, legeltetési és egyéb használati díjak szedése és nagyságuknak megállapítása, tagsági járulékok kivetése, a természetben lerovandó közös munka meghatározása. A társulat határozatai ellen *a közigazgatási bizottsághoz lehetett panaszt előterjeszteni*, amely a határozat végrehajtását felfüggesz-

* A tanulmány az Igazságügyi Minisztériumnak a jogászképzés színvonalemelését célzó programjai keretében valósult meg.

1 1898. évi XIX. törvénycikk 30. §

2 1898. évi XIX. törvénycikk 32. §

3 1898. évi XIX. törvénycikk 54. §

tette, „de a közigazgatási bizottság indokolt esetekben a határozat végrehajtását, amennyiben a határozat hatósági jóváhagyásra nem szorul, előzetes intézkedéssel megengedheti[4]". A közigazgatási bizottság határozataival szemben *a földmívelésügyi miniszterhez lehetett fellebbezni* – amennyiben ezt a törvény nem zárta ki. A társulat aktusaival szemben azonban volt egy speciális jogorvoslati lehetőség, ugyanis a társulat „minden törvényellenes rendelkezése, határozata vagy intézkedése miatt, amely a társulat kötelékébe tartozó ingatlan tekintetében a tagok tulajdoni vagy használati illetőségét vagy azon alapuló tagsági jogát sérti, amennyiben a sérelem a jelen törvényben megengedett jogorvoslat útján elhárítható nem volt, az érdekelt igényét a társulat ellen a rendes magánjogi elévülési idő alatt bírói úton érvényesítheti[5]". Ilyen speciális jogvédelmi eszközt vehetett igénybe az, akit a tagok névjegyzékébe nem vettek fel, vagy illetőségét, szavazati jogát nem állapították meg helyesen. A társulat *a földmívelésügyi miniszter és a közigazgatási bizottság felügyelete alatt* működött, gazdasági-pénzügyi jellegű zavarok esetén pedig a miniszter a társulati ügyek vitelére miniszteri biztost küldhetett ki.

3. A legeltetési bizottságok

A legeltetési bizottságokat a legelőgazdálkodás részletes szabályozásáról szóló 75/1950. (III. 11.) MT rendelet hozta létre – visszautalva a legeltetési társulatokra és a legelőbirtokosságokra is. A legeltetési bizottságoknak az volt a feladatuk, hogy a községek (városok), földműves-szövetkezetek, legelőbirtokosságok és legeltetési társulatok legelőit *egységes kezelésbe vonják*. A bizottságot községben az elöljáróság, városban a polgármester alakította meg. A legeltetési bizottság tagjait az alábbiak küldik ki: egy tagot és egy póttagot a községi elöljáróság (polgármester), egy tagot a DÉFOSZ helyi szervezete, egy tagot a községben (városban) működő valamennyi állami gazdaság együttesen, egy tagot a községben (városban) lévő valamennyi, a földművelésügyi miniszter engedélyével működő termelőszövetkezeti csoport együttesen, egy tagot a községben (városban) működő valamennyi földműves-szövetkezet együttesen, végül két tagot a községben (városban) lévő valamennyi legeltetési társulat és legelőbirtokosság együttesen.[6] A legeltetési bizottságok *éves legelőgazdálkodási terv* alapján dolgoztak, s megállapították a legelő használati díjakat is. A legeltetésben részt vevő szervek és személyek, valamint az általuk kihajtható állatok számának, fajának és korának a megállapítása is a bizottságok hatáskörébe tartozott. A legeltetési bizottság „akkor határozatképes, ha az elnökön kívül a tagoknak legalább fele jelen van. Szavazategyenlőség esetén az elnök szavazata dönt."[7] A legeltetési bizottságok a földművelésügyi miniszter felügyelete alatt működtek.

4. A községi földigénylő bizottságok

Az ideiglenes nemzetgyűlés által elfogadott, 1945. március 15. napján kibocsátott a nagybirtokrendszer megszüntetése és a földmíves nép földhöz juttatása címet viselő 600/1945. ME szám alatti rendelet (a továbbiakban: ME-rendelet) az 1945. évi VI. törvénnyel emelkedett törvényerőre. Az ME-rendelet célja az volt, hogy „a nagybirtokrendszer megszüntetésével valóra váltsa a magyar földmíves nép évszázados álmát és birtokába adja ősi jussát, a földet[8]". Magyarország azt várta a törvénytől, hogy „egy demokratikus átalakulás indul meg biztosítva a fejlődést, továbbá azzal, hogy a földesúri birtokok lényegében meg-, illetve felosztásra kerülnek, a törvény a parasztok részére lehetőséget ad egyfajta szellemi, politikai, társadalmi és gazdasági felemelkedésre[9]".

Az ME-rendelet végrehajtásáért a földmívelésügyi miniszter irányítása és vezetése alatt az Országos Földbirtokrendező Tanács, a megyei földbirtokrendező tanácsok és a községi földigénylő bizottságok felelősek[10]. A községi földigénylő bizottságok 3200 községben, közel 30 000 taggal alakultak meg.

Az ME-rendelet II. fejezetében meghatározta, hogy kik azok a személyek, akiknek földbirtokát teljes egészében és nagyságra tekintet nélkül el kell kobozni (hazaárulók, nyilas, nemzetiszocialista és egyéb fasiszta vezetők, Volksbund-tagok, háborús és népellenes bűnösök). A községi földigénylő bizottság e tekintetben fontos szereppel bírt, hiszen *előterjesztése alapján* a megyei földbirtokrendező tanácsok állapították meg, hogy kinek a földbirtokát kell elkobozni.

Az ME-rendelet előírt egy a juttatott *föld megművelésére irányuló kötelezettséget* is a földhözjuttatott vonatkozásában, s e körben is fontos jogosítvánnyal ruházta fel a községi földigénylő bizottságokat. A jogszabály szerint „amennyiben a földhözjuttatott földjének megmívelését két gazdasági éven keresztül elhanyagolja, vagy indokolatlanul elmulasztja s ezáltal az ország gazdasági érdekeit veszélyezteti, a Községi Földigénylő Bizottság 2/3 szótöbbséggel hozott javaslatára az Országos Földbirtokrendező Tanács a juttatott ingatlant elveheti és másnak adhatja[11]". A községi földigénylő bizottságok tehát folyama-

4 1913. évi X. törvénycikk 62. §

5 1913. évi X. törvénycikk 64. §

6 75/1950. (III. 11.) MT rendelet 2. § (2) bekezdése

7 16028/1950. (III. 12.) FM rendelet 6. § (3) bekezdése.

8 1945. évi VI. törvény 1. §

9 Ember Alex: *A föld, mint tulajdonolható és birtokolható speciális dolog. Történeti áttekintés kezdetektől a rendszerváltásig.* Iustum Aequum Salutare, XII. 2016. 3. 95.

10 Az 1945. évi VI. törvény 3. § alapján e rendelet végrehajtását a földmívelésügyi miniszter irányítása és vezetése alatt az Országos Földbirtokrendező Tanács, a megyei möldbirtokrendező tanácsok és a községi földigénylő bizottságok végzik.

11 1945. évi VI. törvény 28. §

tosan ellenőrizték a földhözjuttatott gazdálkodását, s amennyiben annak elhanyagolását és elmulasztását állapították meg – amennyiben az ország gazdasági érdekei veszélyeztetésének gumiszabálya is fennállt –, előterjesztést tettek az Országos Földbirtokrendező Tanácsnak az ingatlan elvételére és másnak juttatására. Érdekes rendelkezés, amennyiben a bizottság az előterjesztésére hat napon belül nem kap választ, előterjesztését helybenhagyottnak tekintheti.

Az *igényjogosultság megállapítása* kapcsán az ME-rendelet egy sajátos eljárásrendet és jogorvoslati eszközt vezetett be. A VI. fejezetében akként rendelkezett ugyanis, hogy az igénylők közül ki kell zárni azt, akit a községi földigénylő bizottság 2/3-os szótöbbséggel a juttatásra alkalmatlannak talált. Az alkalmatlanság megállapítása esetén panasznak volt helye a megyei földbirtokrendező tanácshoz. A juttatásra való alkalmatlanság szempontrendszerének megállapításához azonban az ME-rendelet nem adott támpontokat.

A földhöz juttatás szervezeti felépítését az ME-rendelet a VIII. fejezetében határozta meg. Eszerint községi földigénylő bizottságot minden olyan községben létesíteni kellett, ahol földigénylők voltak. A bizottság tagjait „a földigénylők maguk közül választják úgy, hogy minden 20 igénylőre egy bizottsági tag jusson, de a bizottságnak semmi esetre sem lehet 30-nál több és 5-nél kevesebb tagja. Ha a tagok száma a 10-et meghaladja, úgy a bizottság az ügyek állandó intézésére 5 tagú választmányt alakít[12]". A községi földigénylő bizottságok feladatai közé tartozott *az igényjogosultak nyilvántartásba vétele* és a község határában lévő *elkobzás vagy megváltás alá kerülő földbirtokok összeírása*, a *felosztási terv* elkészítése és a földbirtokok felosztásában való közreműködés. A *megyei földbirtokrendező tanácsokat* megyeszékhelyenként kellett megalakítani. A tanács 7 tagból állt, amelyből „1 bírót, 1 mérnököt és 1 gazdasági szakembert a földmívelésügyi miniszter nevez ki, 2 tagot a megye székhelyén lévő Nemzeti Bizottság, 2 tagot pedig Földmunkás Szakszervezet küld ki[13]". Az Országos Földbirtokrendező Tanács elnökét és helyettes elnökét a földmívelésügyi miniszter nevezte ki. A földmívelésügyi miniszter elrendelhette, hogy a tanács keretében egy vagy több tárgyaló tanács alakuljon. „Minden egyes tanácsnak 9 tagja van, akik közül 1 bírót, 1 mérnököt és 2 gazdasági szakembert, a földmívelésügyi miniszter nevez ki. A Földmívelésügyi Miniszter 5 tagot a földigénylők közül hív be, akik közül két tagot a Földmunkások Országos Szövetsége jelöl ki."[14] A fenti bizottságok és tanácsok hatáskörét, belső ügyrendjét és egyéb szervezeti kérdéseit a földmívelésügyi miniszter rendelettel állapítja meg az ME-rendelet alapján. A földmívelésügyi miniszter állapítja meg azt is, hogy „az egyes bizottságok által hozott határozatok közül melyek ellen mely hatóságokhoz van egyfokú jogorvoslatnak helye[15]". Az ME-rendelet IX. fejezete alapján „az Országos Földbirtokrendező Tanács, a Megyei Földbirtokrendező Tanácsok és a Községi Földigénylő Bizottságok tagjai, megbízatásuk tartama alatt közhivatalnokoknak tekintendők[16]".

A földmívelésügyi miniszter 1945. évi 33.000.F.M. számú rendelete állapította meg a községi földigénylő bizottságokra vonatkozó ügyrendi és eljárási szabályokat. A miniszteri rendelet alapján a községi földigénylő bizottságok – ahogy a megyei földbirtokrendező tanácsok és az Országos Földbirtokrendező Tanács – köztestületnek minősültek, amelyeket a földmíves nép földhöz juttatásának megvalósítása érdekében alakítottak. A községi földigénylő bizottságok felett a közvetlen felügyeletet a megyei földbirtokrendező tanácsok gyakorolták. A bizottságok több tárgyaló albizottságot is alakíthatnak. A községi földigénylő bizottságok saját tagjaik közül elnököt, illetve – amennyiben a tagok száma meghaladta a tízet – öttagú választmányt választottak. Az elnöknek és a tagoknak esküt is kellett tenniük[17]. A bizottságok határozataikat egyszerű szótöbbséggel hozták, kivéve a földigénylők kizárását és a juttatott ingatlan elvételét, amelyhez 2/3-os többséggel hozott határozat hozatala volt szükséges. Az a bizottsági tag, „aki a döntés alá kerülő ügyben akár saját személyében, akár felesége, gyermeke vagy rokonai (unokatestvérig bezáróan) részéről bármilyen minőségben (különösképpen az igény jogosultság megállapításánál, a juttatandó birtok nagyságának és fekvésének kijelölésénél) érdekelve van, a határozathozatalban részt nem vehet[18]". A tényállás felderítése érdekében a bizottság meghallgathatta az érdekeltet, és szükséges esetben bizonyítási eljárást is lefolytathatott. A bizonyítási eljárás keretében tanúkat hallgathatott ki, okiratok felmutatását követelhette, hatóságokat is megkereshetett adatok szolgáltatása iránt.

A községi földigénylő bizottságok a telepítés útján juttatásban részesítettek vonatkozásában is rendelkeztek hatáskörrel a telepítésről és a földreform befejezésének előmozdításáról szóló 1945. évi IX. törvény alapján. A telepítést ugyanis az ME-rendelettel létrehozott tanácsok és bizottságok a melléjük rendelt földhivatalok közreműködésével hajtják végre. Mivel a Népgondozó Hivatal belső telepítésre vonatkozó hatásköre megszűnt, ezért a

12 1945. évi VI. törvény 48. §

13 1945. évi VI. törvény 48. §

14 1945. évi VI. törvény 48. §

15 1945. évi VI. törvény 49. §

16 1945. évi VI. törvény 55. §

17 A Földmívelésügyi Miniszter 1945. évi 33.000.F.M. számú rendelete 7. § alapján az eskü szövege az alábbi volt: „Én N. N., mint a Községi Földigénylő Bizottság elnöke becsületemre és lelkiismeretemre fogadom, hogy tisztemben legjobb tudásom és lelkiismeretem szerint kedvezés és részrehajlás nélkül járok el, tisztemmel összeférhetetlen tevékenységtől tartózkodom és a hivatali titkot megőrzöm."

18 1945. évi 33.000.F.M. számú rendelet 12. §

földrendező testületek a hivatal eddigi betelepítéseit is felülvizsgálhatták és megtehették a szükséges intézkedéseket. A telepítést „az Országos Földbirtokrendező Tanács által készített általános és részletes telepítési terv szerint kell végrehajtani[19]". A telepesek birtokbavezetését követően pedig a községi földigénylő bizottságokat újjá kellett alakítani, s a telepesek részére a számarányuknak megfelelő tagságot kellett biztosítani. Az 1945. évi IX. törvény meghatározta azokat az eseteket is, amikor a telepes kimozdítható volt a birtokából. Ezen esetkörök között voltak objektívek (népbíróság általi jogerős elítélés), illetve szubjektív jellegűek is (a juttatott ingatlanon önhibájából a helyi átlagnál feltűnően rosszabbul gazdálkodik, vagy földjének megművelését, illetőleg lakóházának, gazdasági épületének, felszerelésének karbantartását vagy gondozását elhanyagolja)[20]. A telepes kimozdítása tárgyában a községi földigénylő bizottság határozott (illetve a telepfelügyelő indokolt javaslatára a megyei földbirtokrendező tanács), mely határozat kiterjedt a telepes házanépére is. A telepest viszont a juttatási határozat kézbesítésétől számított három év után kimozdítani nem lehetett. Látható tehát, hogy a községi földigénylő bizottságok határozatát illetően a jogalkotó meghatározta a figyelembe veendő szempontokat, amelyek közül egyesek (például a gazdálkodási, művelési kötelezettség nem megfelelő teljesítése) tartalommal való megtöltése is ezen bizottságok feladata volt.

A szervezeti hierarchia vonatkozásában is egyértelműen fogalmazott az 1945. évi IX. törvény, amikor kimondta, hogy „azt a Községi Földigénylő Bizottságot, amely a jelen törvény hatálybalépése után az Országos Földbirtokrendező Tanács határozatának ellenszegül, illetőleg rendelkezéseinek végrehajtását megtagadja, az Országos Földbirtokrendező Tanács feloszlatja és a Bizottság ellenszegülő tagjait a juttatásból kizárja[21]". A bizottság feloszlatásán túlmenően tehát az ellenszegülő tag vagyoni jellegű hátrányt is szenvedett.

A megyei földbirtokrendező tanácsokat és a községi földigénylő bizottságokat a földreform befejezése érdekében szükséges egyes rendelkezésekről szóló 1947. évi V. törvény szüntette meg. Hatásköreik a megyei (fővárosi) földhivatalokra szálltak át.

5. A földrendező bizottságok

Az 1945-ös földosztást követően azonban megkezdődött *a tagosítás,* amelynek célja „a törpe- és kisbirtokosoknak a földosztás, vagy nagycsaládokon belüli öröklés miatt kialakult, sok birtokrészletből álló ingatlanainak egyesítése volt"[22]. A termelőszövetkezeti községekben (városokban) a mező- és erdőgazdasági ingatlanok tagosításáról szóló 145/1951. (VII. 24.) MT rendelet végrehajtásáról szóló 18075/1951. (VII. 24.) FM rendelet értelmében a mezőgazdasági nagyüzemek kérelmére tagosítást lehetett elrendelni. A tagosítás végrehajtásért területi szinten a földrendező bizottság volt felelős, amelynek munkáját a tagosító brigád[23] is segítette.

A földrendező bizottság *elnöke* a községi végrehajtó bizottság elnöke volt, *tagjai* pedig az alábbi személyek: a megyei végrehajtó bizottság elnökének megbízottja, a termelőszövetkezet elnöke, a községben földdel rendelkező állami gazdaság vezetője, a legközelebbi gépállomás vezetőjének egy kiküldöttje, valamint az egyénileg gazdálkodó dolgozó parasztok képviseletében a DÉFOSZ helyi szervezetének, valamint a helyi földműves-szövetkezet igazgatóságának egy-egy kiküldöttje. A bizottság „nem közalkalmazott tagjai a megalakuláskor az elnök előtt esküt tesznek[24]". A bizottság a hatáskörébe tartozó ügyekben szótöbbséggel határozott. *A jogorvoslati rendszer* – a politikai berendezkedésnek megfelelően – sajátosan egyoldalú volt a tekintetben, hogy az állami gazdaságnak a bizottságban részt vevő tagja vagy megbízottja a bizottság olyan határozata ellen, amely az állami gazdaság érdekeit sérti, 48 órán belül észrevételt tehet. Amennyiben a bizottság saját hatáskörben nem változtatja meg határozatát, köteles a megyei végrehajtó bizottság mezőgazdasági osztálya vezetőjének azonnal jelentést tenni. A mezőgazdasági osztály vezetője az állami gazdaságok megyei központja vezetőjének bevonásával egyeztető bizottságot szervez, amely 24 órán belül végérvényesen határoz.

A földrendező bizottságok által *elfogadott tagosítási tervet a megyei végrehajtó bizottság elnöke hagyta jóvá,* s a jóváhagyott tagosítási terv végrehajtásában a bizottság is közreműködött (a tagosító brigáddal és a megyei végrehajtó bizottság mezőgazdasági osztályának földbirtokrendezési csoportjával együtt).

Az egyéni gazdálkodó parasztok részére nyújtott *kártalanítások kapcsán is szerepet kapott* a földrendező bizottság, ugyanis a bizottság javaslatára a községi végrehajtó bizottság hozott határozatot a kártalanítás kérdésében.

19 1945. évi IX. törvény 9. § (1) bekezdése

20 Az 1945. évi IX. törvény 13. § (1) bekezdése alapján a telepes kimozdítható, ha *a)* a birtokbavezetés után nyereségvágyból elkövetett bűntett vagy vétség miatt jogerősen elítélték, *b)* a népbíróság jogerősen elítélte, *c)* a juttatott ingatlanon önhibájából a helyi átlagosnál feltűnően rosszabbul gazdálkodik, vagy földjének megművelését, illetőleg lakóházának, gazdasági épületének, felszerelésének karbantartását vagy gondozását elhanyagolja, *d)* a juttatott vagyontárgyakat gazdaságilag indokolt szükség nélkül elhasználja, elidegeníti, vagy zálogba adja, *e)* iszákos vagy megrögzött munkakerülő életmódjánál, vagy egyéb oknál fogva telepítésre alkalmatlannak bizonyult.

21 1945. évi IX. törvény 30. §

22 Ember Alex: i. m. 98.

23 A tagosító brigád földrendezőből, agronómusból, földmérőkből és igazgatási szakértőkből állt a 18075/1951. (VII. 24.) FM rendelet 7. § alapján.

24 18075/1951. (VII. 24.) FM rendelet 8. § (3) bekezdés.

6. A földrendező és földkiadó bizottságok

A magyar állam abból a célból, hogy a tulajdonviszonyok rendezése érdekében az állam által az állampolgárok tulajdonában igazságtalanul okozott károk részleges kárpótlásáról szóló, valamint az életüktől és szabadságuktól politikai okból jogtalanul megfosztottak kárpótlásáról szóló törvények alapján a jogosultak termőföldhöz jutását – a mezőgazdasági termelés folyamatosságához fűződő érdekekre figyelemmel – mielőbb lehetővé tegye, megalkotta a kárpótlási jegy termőföldtulajdon megszerzésére történő felhasználásának egyes kérdéseiről szóló 1992. évi XLIX. törvényt (a továbbiakban: kárpótlási törvény). A *kárpótlási törvényben meghatározott feladatok végrehajtásának elősegítése* érdekében a helyi önkormányzatoknak földrendező bizottságokat kellett alakítaniuk. A *földrendező bizottság tagjai* „a helyi önkormányzat megbízottja, továbbá az igénybejelentők közül a képviselő-testület által megválasztott 6-10 személy. A bizottságban a nem helyben lakók képviseletét is biztosítani kell."[25] A helyi önkormányzat a kárpótlási törvény szerinti bejelentésekről értesítette a földrendező bizottságokat, amelyek felmérik, egyeztetik és összesítik az igényeket és javaslatot tesznek az árverések ütemezésére és az árverésre kerülő földek kijelölésére.

A földrendező és földkiadó bizottságokról szóló 1993. évi II. törvény (Fkbt.) létrehozta a földkiadó bizottságokat, amelyek *a részarány-földtulajdonként nyilvántartott termőföldekkel kapcsolatos ügyekben* jártak el. A *földkiadó bizottságot* a részarány-földtulajdonosok közgyűlése választotta meg, a bizottságot szövetkezetenként kellett megválasztani. A földkiadó bizottság „legfeljebb 500 részarány-földtulajdonos esetén 7, ennél több részarány-földtulajdonos esetén 17 főből áll. A bizottságban a szövetkezeti tag és a nem szövetkezeti tag részarány-földtulajdonosok a tulajdoni arányuknak megfelelő számban vesznek részt, továbbá a szövetkezet gazdálkodási területéhez tartozó valamennyi település részarány-földtulajdonosai, településenként legalább 1 taggal képviseltetve vannak."[26] A bizottság munkacsoportokat is létrehozhat. A földkiadó bizottság a tagjai kétharmadának jelenlétében határozatképes (mely szabály később akként módosult, hogy a tagok legalább felének jelenlétében határozatképes). Határozatait fő szabályként egyszerű szótöbbséggel hozza. Szavazategyenlőség esetén az elnök (az ülés vezetőjének) szavazata dönt. A bizottság tagja a saját vagy hozzátartozója ügyében nem járhat el. A bizottság ügyrendjét maga állapítja meg, működési feltételeit az érintett önkormányzatok biztosítják a központi költségvetés terhére.

A fentiek alapján tehát *„a földrendező bizottságok a kárpótlási földalapot, addig a földkiadó bizottságok a részarány-tulajdoni földalapot »gondozták«, de karakterisztikusan eltérő feladat-és hatáskörrel*[27]*"*. A kárpótlási földalapba elkülönített termőföldek árverési vétel jogcímen kerültek magántulajdonba, míg a részaránytulajdoni földalap földkiadás jogcímen került magántulajdonba.

Az Fkbt. eredeti szövege szerint a földkiadási eljárás a részarány-földtulajdonos kérelmére indul, mely kérelmet a törvény hatálybalépésétől számított 60 napon belül nyújthatott be a földjét használó szövetkezet gazdálkodási területén működő földkiadó bizottságnál. A földkiadó bizottság az elé terjesztett kérelmeket csoportosította és meghatározta a teljesítési sorrendet. A földkiadó bizottság „a belterületen a részarány-földtulajdonok kielégítésére elkülönített földrészletekből elsősorban annak a részarány-földtulajdonosnak a földkiadási kérelmét teljesíti, akinek az adott település belterületén keletkezett beviteli kötelezettség alapján részarány-földtulajdona[28]". A bizottság az illetékességi területén a részarány-földtulajdonok kielégítésére elkülönített külterületi földrészletekből az alábbi sorrendben teljesítette a kérelmeket: akinek beviteli kötelezettség alapján belterületen keletkezett részarány-földtulajdona, de a föld kiadása a belterületen nem lehetséges; akinek beviteli kötelezettség alapján belterületen és külterületen is keletkezett részarány-földtulajdona; akinek beviteli kötelezettség alapján külterületen keletkezett részarány-földtulajdona; akinek a szövetkezetekről szóló 1992. évi I. törvény hatálybalépéséről és az átmeneti szabályokról szóló 1992. évi II. törvény alapján keletkezett részarány-földtulajdona. „Ha a földkiadási kérelmek teljesítésére a részarány-földtulajdonok kielégítésére elkülönített földek az adott településen – a településen belül a belterületen, illetőleg a külterületen – a földkiadási igények nagy száma miatt nem elegendőek, a földkiadó bizottság az érintett részarány-földtulajdonosok részvételével egyezség létrehozását kísérli meg, annak eldöntése céljából, hogy a teljesítési sorrend szempontjából azonos csoportba tartozó kérelmek közül melyek teljesíthetők az adott helyen. Ha nem jön létre egyezség, a földkiadó bizottság nyilvános sorsolással állapítja meg, hogy a teljesítési sorrend szempontjából azonos csoportba tartozó kérelmek közül melyek teljesíthetők. A sorsolásról jegyzőkönyvet kell készíteni."[29] Amennyiben a részarány-földtulajdonos kérelmében megjelölte, hogy melyik földrészletből kéri földjének kiadását és a kérelem teljesíthető, a földkiadó bizottság e földrészletet jelöli ki a földkiadás helyéül. Ha e földrészlet valamennyi kérelem teljesítésére nem elegendő, a bizottság egyezség létrehozását kísérli meg az érintett részarány-földtulajdonosok között. Amennyiben az egyezség nem jön létre, a kielégít-

25 1992. évi XLIX. törvény 4. § (2) bekezdés.

26 1993. évi II. törvény 2. § (3) bekezdés.

27 Szilágyi Sándor: Elmélkedés a földrendező és földkiadó bizottságokról. In: Veres-emlékkönyv, 1999. 366.

28 1993. évi II. törvény 6. § (2) bekezdés.

29 1993. évi II. törvény 6. § (4) bekezdés.

hető kérelmekről nyilvános sorsolással dönt. A ki nem elégíthető igények kapcsán a bizottság az érintettek között egyezséggel, ennek hiányában sorsolással állapítja meg, hogy mely földrészletből teljesíthető a kérelem. A földkiadó bizottság „kérelemre a földrészletből a részarány-földtulajdonosok önálló ingatlanainak kialakítási helyére, illetőleg sorrendjére az érintett részarány-földtulajdonosok között egyezség létrehozását kísérli meg. Ha egyezség nem jön létre, a földkijelölő bizottság az önálló ingatlanok kialakításának helyét, illetőleg sorrendjét nyilvános sorsolással dönti el."[30] A sorsolásról jegyzőkönyv és – szükség esetén – a földmérési munkák alapjául szolgáló vázlat készül. A fenti iratok alapján a földkiadó bizottság az illetékes földhivatalnál megrendeli az önálló ingatlanok kialakításának földmérési munkáit, s ezzel egyidejűleg a földrészletet ideiglenesen a részarány-földtulajdonosok birtokába adja. A földhivatal által kialakított önálló ingatlanokat ingatlan-nyilvántartási bejegyzésre alkalmas határozattal adja a részarány-földtulajdonosok tulajdonába. Amennyiben a részarány-földtulajdonosok nem kérik önálló ingatlanok kialakítását, a földrészlet a teljesíthető kérelmet benyújtó részarány-földtulajdonosok, illetve az egyezséggel vagy sorsolással megállapított tulajdonosok közös tulajdonába kerül. A földkiadó bizottság erről is ingatlan-nyilvántartási bejegyzésre alkalmas határozatot hoz.

Amennyiben a tulajdonos határidőben nem kérte részarány-földtulajdonának kiadását, a földkiadó bizottság nyilvános sorsolással állapítja meg a részarány-földtulajdon fedezetéül szolgáló földrészletet, s a sorsolásról jegyzőkönyvet készít. „A részarány-földtulajdon meghatározásával a részarány-földtulajdonosokat megillető AK érték arányában a földrészleten a Polgári törvénykönyv szerinti közös tulajdon keletkezik."[31]

Az Fkbt. meghatározza a földkiadó bizottságok érdemi határozatait, amelyek az alábbiak: a részarány-földtulajdonnak megfelelő föld, a tanya körüli föld kijelölésére és a tulajdonos birtokba helyezésére vonatkozó határozat, a részarány-földtulajdon helyének meghatározására vonatkozó határozat, a földterület tulajdonba adására és az értéknövekedést eredményező beruházási költség megállapítására vonatkozó határozat, a részarány-földtulajdonosok AK-értékének arányos módosítására vonatkozó határozat. A földkiadó bizottság határozata ellen fellebbezést[32] lehet előterjeszteni a megyei földművelésügyi hivatalhoz. A földművelésügyi hivatal a földkiadó bizottság törvénysértő határozatát megsemmisíti és szükség esetén a bizottságot új eljárásra utasítja, illetőleg a megalapozatlan fellebbezést elutasítja. A hivatal határozatának bírósági felülvizsgálatát az érintettek harminc napon belül az illetékes bíróságtól kérhetik, s a bíróság a határozatot megváltoztathatja.

7. A helyi birtokhasznosítási bizottság

A helyi földbizottságok létrejöttét közvetlenül megelőző sajátos, helyi érdekek érvényesítését megjelenítő testület, a helyi birtokhasznosítási bizottság a termőföldről szóló 1994. évi LV. törvény (Tft.) 2004. május 1-jével hatályba lépő módosításával jelent meg a magyar jogrendszerben. Az Európai Unióhoz való csatlakozásunkat követően akként változott meg a Tft. 7. § (2) bekezdése, hogy a belföldi magánszemélyre vonatkozó szabályok irányadók azon tagállami állampolgárra, aki önálló vállalkozó mezőgazdasági termelőként kíván letelepedni Magyarországon, és legalább három éve folyamatosan, jogszerűen Magyarországon lakik és folytat mezőgazdasági tevékenységet. A tagállami állampolgároknak a tulajdonszerzési feltételeket egyrészt hatósági igazolásokkal kellett bizonyítaniuk, másrészt – a jövőre nézve vállalt kötelezettségeket – teljes bizonyító erejű magánokiratba vagy közokiratba foglalt nyilatkozattal kellett vállalniuk. A tagállami állampolgárnak az alábbi hatósági igazolásokat kellett beszereznie: a lakóhelye, illetve tartózkodási helye szerint illetékes területi idegenrendészeti hatóság által kiállított hatósági bizonyítványt arról, hogy legalább három éve folyamatosan és jogszerűen lakik Magyarországon; a letelepedési engedéllyel nem rendelkező tagállami állampolgárnak érvényes tartózkodási engedélyt, illetőleg az eziránti kérelem benyújtását tanúsító igazolást; a tevékenység végzésének helye szerint illetékes megyei földművelésügyi hivatal (a továbbiakban: FM hivatal) igazolását arról, hogy a tulajdonszerzést megelőző három évben saját nevében, saját kockázatára folyamatosan mezőgazdasági tevékenységet folytatott Magyarországon[33]. A tagállami állampolgárnak a fentieken túlmenően az alábbi – teljes bizonyító erejű magánokiratba vagy közokiratba foglalt – nyilatkozatokat kellett tennie: nyilatkoznia kellett arról, hogy Magyarországon önálló vállalkozó mezőgazdasági termelőként letelepszik, illetve kötelezi magát, hogy a termőföldet más célra nem hasznosítja a mezőgazdasági termeléshez szükséges lakó- és gazdasági épületek létesítésén kívül, továbbá hogy a termőföld használatát másnak csak olyan mértékben engedi át, hogy az ebből származó bevétele nem haladja meg a mezőgazdasági tevékenységből származó bevétele 25%-át[34]. A fenti feltételek betartását a helyi birtokhasznosítási bizottság, ennek hiányában a települési önkormányzat jegyzője és a földhivatal bevonásával a termőföld fekvése szerint illetékes FM hivatal ellenőrizte. A helyi birtokhasznosítási bizottság –

30 1993. évi II. törvény 7. § (3) bekezdés.

31 1993. évi II. törvény 9. § (2) bekezdés.

32 Az Fkbt. 11. § (3) bekezdése alapján a földkiadó bizottság határozata ellen fellebbezést nyújthat be, akinek a határozat jogát vagy jogos érdekét sérti. A fellebbezést a kézhezvételtől számított nyolc napon belül a földkiadó bizottsághoz kell benyújtani.

33 1994. évi LV. törvény 8/A. § (2) bekezdés.

34 1994. évi LV. törvény 8/A. § (5) bekezdés.

amennyiben az adott településen volt ilyen bizottság – *ügydöntő hatáskört nem kapott*, kizárólag az FM hivatal vonta be eljárásába, mely a tagállami állampolgárok tulajdonszerzési feltételei meglétének ellenőrzésére szolgált.

A helyi birtokhasznosítási bizottságok a Nemzeti Földalapról szóló 2001. évi CXVI. törvény 4/A. §-ával kerültek be új intézményként a magyar jogrendszerbe. Az állami termőföldvagyon értékesítésével és haszonbérletével kapcsolatos pályázat elbírálásába a törvény szerint *véleményezési jogkörrel* be kellett vonni a helyi birtokhasznosítási bizottságokat is. E bizottságok legalább három, legfeljebb pedig öt tagból álltak. A bizottság tagjait az adott településen termőföldtulajdonnal rendelkező, illetőleg termőföldet használó és mezőgazdasági tevékenységet folytató természetes személyek köréből választották meg. A bizottságokba be kellett vonni a települési önkormányzat által megválasztott egy tagot is. A birtokhasznosítási bizottságok megszervezésével és működésével kapcsolatos feladatokat a Nemzeti Földalapkezelő Szervezet (NFA) az egyéni mezőgazdasági termelők, a társas mezőgazdasági vállalkozások, az erdőgazdálkodók érdekképviseleti szervezetei, a helyi (fővárosban a kerületi) önkormányzatok, valamint a területi agrárkamara közreműködésével látja el[35]. A bizottság a pályázat kézhezvételét követő 15 napon belül volt jogosult véleményt nyilvánítani, amely véleményét a földbirtok-politikai irányelvek figyelembevételével alakította ki. A földbirtok-politikai irányelveket országgyűlési határozat állapította meg. A birtokhasznosítási bizottságok létrehozásának és működésének szabályait a 108/2002. (XII. 13.) FVM rendelet állapította meg.

A Legfelsőbb Bíróság egyik döntésében megállapította, hogy a helyi birtokhasznosítási bizottság a földhasználati nyilvántartásba való bejegyzési eljárásban nem ügyfél, véleményezési joga a használatba adásra irányuló tulajdonosi jogok gyakorlásához kötődik, így az elsőfokú bíróságnak a keresetet a Pp. 130. § (1) bekezdés g) pontja alkalmazásával – mivel a pert nem a jogszabályban erre feljogosított személy indította – idézés kibocsátása nélkül el kellett volna utasítania, illetve ennek elmulasztása esetén a Pp. 157. § a) pontja alkalmazásával a pert meg kellett volna szüntetnie[36].

II.
A helyi földbizottságok

1. A helyi földbizottságokra vonatkozó jogi szabályozás

A helyi földbizottságok intézményét *a mező- és erdőgazdasági földek forgalmáról szóló 2013. évi CXXII. törvény* (Fftv.) 68. § rendelkezései vezették be a magyar jogrendszerbe. Az Fftv. 68. § (1) bekezdése szerint a települési önkormányzat közigazgatási területén földet használó földművesek, mezőgazdasági termelőszervezetek, más természetes és jogi személyek településenként helyi gazdálkodói közösséget alkotnak. A 68. § (2) bekezdése szerint e *helyi gazdálkodói közösség képviseleti szerve* a közösség tagjai által megválasztott helyi földbizottság. Az Fftv. 68. § (3) bekezdése alapján a helyi földbizottság feladata, hogy a település közigazgatási területén a törvény hatálya alá tartozó földek tulajdonjogának forgalmát a birtokviszonyok átláthatósága, a spekulatív földszerzések megelőzése, az üzemszerű művelés alatt álló élet- és versenyképes, egységes birtoktagot képző földbirtokok kialakítása és megőrzése, a helyi gazdálkodói közösség érdekeinek érvényesítése érdekében a földbirtok-politikai célokkal összhangban a 24. és 25. §-ban foglalt feladatának gyakorlásával befolyásolja.

Az Fftv. 68. §-ához fűzött *miniszteri indokolás* szerint a helyi földbizottság a magyar jogban új elemként jelenik meg, azonban számos más európai ország már régebb óta alkalmazza a helyi közösségek bevonását a földszerzési eljárásba. Ezen új intézmény bevezetésével a helyi érdekek és viszonyok – a hatóság által egyébként nem ismert – szempontjai jelenhetnek meg, ami teljesebb képet ad az eljáró hatóság számára a mérlegelés lefolytatásához. A földbizottság *nem hatóság*, eljárása nem önálló közigazgatási vagy szakhatósági eljárás, így a nyilatkozata ellen sem felszólalásnak, sem panasznak, sem más jogorvoslatnak nincs helye.

A helyi földbizottságnak, illetve a jogkörében eljáró kamarának a termőföld tulajdonjogának megszerzésére irányuló *adásvételi szerződés jóváhagyására irányuló eljárásban* biztosít szerepet az Fftv. A termőföld eladására vonatkozó elfogadott vételi ajánlatot adásvételi szerződésbe kell foglalni, s a vételi ajánlatot a tulajdonosnak közölnie kell az Fftv.-n, más törvényen és a megállapodáson alapuló elővásárlási jog jogosultjával, jogosultjaival – az Fftv.-n alapuló elővásárlási jog esetén a föld fekvése szerinti települési önkormányzat jegyzője útján, egyéb elővásárlási jog esetén pedig pedig közvetlenül is közölni kell a jogosultakkal. Az elővásárlási jog jogosultja az ajánlat közlésétől számított 60 napos jogvesztő határidőn belül tehet a jegyzőnél az adásvételi szerződésre elfogadó, vagy az elővásárlási jogáról lemondó nyilatkozatot. A jegyző a nyilatkozattételre nyitva álló határidő leteltét követő 8 napon belül a beérkezett, illetve az átvett jognyilatkozatokról iratjegyzéket készít, és azt az adásvételi szerződés eredeti példányával, valamint a jognyilatkozatokkal együtt megküldi a mezőgazdasági igazgatási szerv részére jóváhagyás céljából. A mezőgazdasági igazgatási szerv az Fftv. 23. § alapján „érvényességi szűrést" végez a hozzá beérkezett adásvételi szerződések és elfogadó jognyilatkozatok vonatkozásában: azok tartalma és alaki kellékei alapján ellenőrzi az érvényességi és hatályossági feltételeknek való megfelelést. Az okiratok beérkezésétől

35 2001. évi CXVI. törvény 4/A. § (4) bekezdés.
36 KGD 2013.27.

számított 15 napon belül a mezőgazdasági igazgatási szerv dönt az adásvételi szerződés jóváhagyásának megtagadásáról, ha a szerződés, vagy az elfogadó jognyilatkozat nem felel meg az Fftv. 23. § (1) bekezdésében meghatározott feltételeknek. Amennyiben *a mezőgazdasági igazgatási szerv* nem tagadja meg az adásvételi szerződés jóváhagyását, haladéktalanul *megkeresi a helyi földbizottságot állásfoglalásának beszerzése céljából*. Az Fftv. 24. § (1) bekezdése alapján *a helyi földbizottság 15 napon belül kiadja az adásvételi szerződés jóváhagyásának megtagadásához, vagy a jóváhagyás megadásához szükséges állásfoglalását*. A helyi földbizottság az adásvételi szerződést a köztudomású tények és legjobb ismeretei alapján, különösen az Fftv. 24. § (2) bekezdésében meghatározott szempontok szerint értékeli, s adja meg állásfoglalását. A helyi földbizottság állásfoglalásával szemben az eladó, a vevő és a határidőben elfogadó nyilatkozatot tevő elővásárlásra *jogosult kifogást terjeszthet elő a települési önkormányzat képviselő-testületénél*. A képviselő-testület megváltoztatja az állásfoglalást, ha annak kiadására az Fftv. 23–25. §-ai megsértésével került sor, egyébként a kifogást elutasítja. A képviselő-testület határozatával szembeni *bírósági felülvizsgálat* lehetőségét a mező- és erdőgazdasági földek forgalmáról szóló 2013. évi CXXII. törvénnyel összefüggő egyes rendelkezésekről és átmeneti szabályokról szóló 2013. évi CCXII. törvény (Fétv.) 103/D. § biztosítja. Utóbbi jogszabályi rendelkezés törvénybe iktatásának kiváltó oka az volt, hogy *az Alkotmánybíróság* a 17/2015. (VI. 5.). számú határozata (a továbbiakban: AB-határozat) *alkotmányos követelményként megállapította*, hogy az alaptörvény XXVIII. cikk (7) bekezdésében biztosított jogorvoslathoz való alapjog érvényesülése csak akkor biztosított, ha a helyi önkormányzat képviselő-testületének a földbizottság állásfoglalása ellen benyújtott kifogást elbíráló határozata mint közbenső érdemi döntés ellen bírósági felülvizsgálat igénybe vehető. Az Alkotmánybíróság a földbizottságok állásfoglalásának részletes indokolását is előírta[37]. A Kúria 2/2016. (III. 21.) KMK véleménye is megerősítette, hogy a képviselő-testület határozata külön közigazgatási perben vizsgálható felül. Az érdemi felülvizsgálat feltétele pedig az, hogy mind a földbizottság, mind a képviselő-testület határozata tartalmazza a döntés indokait.

2. A helyi földbizottság mint közvetett magánjogi érdekelt

Az Alkotmánybíróság az AB-határozatban *kísérletet tett a helyi földbizottság jogállásának meghatározására*. A taláros testület szerint a helyi földbizottság *nem köztestület*, azonban mint „a valamely település termőföldet művelő gazdálkodói közösségének a törvény által létrehozott képviseleti szerve a gazdasági élet ama fakultatív köztestületeire emlékeztet, amelyek a XX. század elején jelentek meg hazánkban annak a felismerésnek a következtében, hogy a XX. századi állam számos újonnan vállalt feladatának megoldására új szervezési formák szükségesek."[38] Az Alkotmánybíróság a helyi földbizottságra vonatkozó jogszabályi rendelkezésekből azt a következtetést vonta le, hogy a földbizottság nem közhatalmat gyakorol, *hatósági jogkört nem biztosított számára a jogalkotó*. „Ezt erősíti meg az a szabály is, mely szerint a földbizottság a más magánjogi érdekeltekkel nem közvetlenül, hanem a jegyző útján érintkezik."[39] Az AB-határozat szerint a helyi földbizottságnak olyan sajátos magánjogi jogosultságot biztosít az Fftv., amelyet „a termőföld forgalmában érdekelt, de az egyes adásvételi szerződések tekintetében saját alanyi joggal nem rendelkezők (nem szerződő felek és nem elővásárlási jogosultak) képviseletében gyakorol."[40] A földbizottság és az általa képviseltek *érdekeltsége magánjogi természetű* [Fftv. 68. § (3) bekezdése], és közvetett jellegű [Fftv. 68. § (4) bekezdése]. Az Alkotmánybíróság kiemelte, hogy a földbizottság állásfoglalásának közjogi jogkövetkezményeit a mezőgazdasági igazgatási szerv alkalmazza, ami erősíti a közvetett magánjogi érdekelt jelleget, annak ellenére, hogy a földforgalmi törvények működési szabályokat határoznak meg a földbizottság részére. Az AB-határozat rögzítette, hogy a földbizottság mint közvetett magánjogi jogosult értékelésen alapuló állásfoglalása a mezőgazdasági igazgatási szerv eljárása szempontjából az ügyfél nyilatkozatával esik azonos megítélés alá[41].

Czine Ágnes alkotmánybíró különvéleményében kiemelte, hogy a jogalkotónak egyértelműen tisztáznia kellett volna a helyi földbizottság jogállását, abból a megállapításból, hogy a helyi földbizottság nem hatóság, csak az következik, hogy eljárásban nem érvényesülnek az Alaptörvény XXIV. cikk (1) bekezdéséből[42] fakadó garanciák. A különvélemény szerint a helyi földbizottság *nem tekinthető magánjogi érdekeltnek*, hiszen *a helyi közérdek érvényesítése céljából jár el*. „Ha azonban a helyi földbizottság mégis »magánjogi érdekeltnek« minősül, akkor pedig

37 A 17/2015. (VI. 5.) számú AB határozat rendelkező része 2. pontjának a) alpontja alapján az Alkotmánybíróság alkotmányos követelményként megállapította, hogy az Alaptörvény XXVIII. cikk (7) bekezdésében biztosított jogorvoslathoz való alapjog érvényesülése csak akkor biztosított, ha a földbizottságok állásfoglalása a törvényben megkövetelt értékelést olyan részletességgel tartalmazza, hogy annak okszerűsége érdemben is elbírálható a hatósági eljárásban, a hatósági döntés ténybeli megalapozottsága és jogszerűsége pedig nemcsak formai szempontból, hanem érdemben is felülbírálható a bírósági felülvizsgálat során.

38 17/2015. (VI. 5.) számú AB határozat indokolásának 51. margószáma.

39 17/2015. (VI. 5.).számú AB határozat indokolásának 56. margószáma.

40 17/2015. (VI. 5.) számú AB határozat indokolásának 56. margószáma.

41 17/2015. (VI. 5.) számú AB határozat indokolásának 74. margószáma.

42 Mindenkinek joga van ahhoz, hogy ügyeit a hatóságok részrehajlás nélkül, tisztességes módon és észszerű határidőn belül intézzék. A hatóságok törvényben meghatározottak szerint kötelesek döntéseiket indokolni.

álláspontom szerint nem gyakorolhatna vétójogot a vele azonos »magánjogi« jogállású személyek adásvételi szerződésének a hatályosulási folyamatában[43]".

Kiss László alkotmánybíró különvéleményében hiányolta a helyi földbizottságokra vonatkozó jogszabály elfogadását – amelynek elfogadására egyébként a mai napig nem került sor. A helyi földbizottságok jogkörében a Nemzeti Agrárgazdasági Kamara területi szervei járnak el. Az alkotmánybíró hangsúlyozta, hogy ilyen sajátos magánjogi jogosultsággal rendelkező, közvetett magánjogi érdekeltként eljáró szervezetet a magyar jog nem ismer. A különvélemény szerint a helyi földbizottság állásfoglalása *hatósági együttdöntési jogot takar.* Tehát a mezőgazdasági igazgatási szerv nem egyedül dönt, így a földbizottság *közhatalmat gyakorló szervezet.* A különvélemény szerint a helyi földbizottság közhatalmi jellegét „húzza alá az a momentum is, hogy a település közigazgatási területén a határozat többségi indokolása szerint is a törvény hatálya alá tartozó földek tulajdonjogának forgalmát befolyásolja"[44]. Magánjogi jogalanyként erre nem lenne joga és lehetősége. Álláspontja szerint a helyi földbizottság nem rendelkezik demokratikus legitimációval, tagjain kívül másra nézve nem hozhatna kötelező döntéseket.

III.
A helyi földbizottsághoz hasonló testületek más államokban

1. Ausztria – Voralberg tartomány

A helyi földbizottsághoz hasonló testület Ausztria Voralberg tartományában is létezik, viszont ott bizonyos esetekben maga dönt a földszerzéssel kapcsolatos engedély megadásának kérdésében. Minden településen létezik egy földforgalmi helyi bizottság, amelynek élén a polgármester áll, három másik tagja közül pedig két személynek gazdálkodónak kell lennie. A bizottság akkor jogosult dönteni az engedély megadásáról, „ha a gazdálkodó, ki a vételi ajánlatot benyújtotta, a föld fekvése szerinti településen él, amennyiben ezt a kérdést nem tudja eldönteni, akkor csak véleményt fog adni"[45]. Ha a helyi bizottság nem tud dönteni, vagy a jogszerző nem a föld fekvése szerinti településen él, akkor a tartományi bizottság dönt az engedély megadásáról. A tartományi bizottság elnöke a körzeti agrárhatóság jogvégzett alkalmazottja, egy tagot az iparkamara, egyet a munkavállalók kamarája, egyet a voralbergi községi egyesülés, hármat pedig a mezőgazdasági kamara állít.

2. Németország – A helyi képviseleti szervek szerepe

A földszerzés kapcsán – a Grundstückverkehrgesetz (GrdstVG) 19. § alapján – a helyi érdekképviseleteknek véleményezési joguk van, amelyre a hatóság a döntését alapítja. A tulajdonszerzés csak akkor lehetséges, ha a helyi érdekképviselet véleménye alapján nincs helyi családi üzem, amely a földterületre igényt tartana. Az engedély megadása megtagadható, ha az adásvétel egészségtelen termőföldelosztáshoz vezetne; ha a gazdaságilag, vagy területileg összefüggő földek területe az adásvétel folytán gazdaságtalanul csökkenne, vagy oszlana meg; ha a telekár az eladásra kerülő föld ellenértékéhez viszonyítva feltűnően aránytalan[46].

3. A földszerzést korlátozó és nem korlátozó államok Európában

A földszerzést korlátozó államok között különbséget lehet tenni aszerint, hogy a helyi közérdeket megtestesítő szerveződés részt vesz-e a folyamatban, vagy sem. A helyi földbizottsághoz hasonló jogállású szervezetek kizárólag Ausztriában és Németországban vesznek részt a földszerzés jóváhagyására irányuló eljárásban. Dániában, Franciaországban, Svájcban, Norvégiában, Svédországban, Finnországban nincs a helyi földbizottsághoz hasonló „képződmény".

A földszerzést nem korlátozó államok közé tartozik – többek között – Spanyolország, Portugália, Olaszország, Hollandia, Belgium, Luxemburg és az Egyesült Királyság.

A fentiek alapján némileg meglepőnek tűnhet az Fftv. miniszteri indokolásában szereplő azon kitétel, miszerint „a magyar jogban új elemként jelenik meg, azonban számos más európai ország már régebb óta alkalmazza a helyi közösségek bevonását a földszerzési eljárásba"[47].

IV.
Összegzés: Quo vadis helyi földbizottság?

Ahogy az AB-határozat is megállapította, a helyi földbizottsághoz hasonló szerveződés nem tekinthető új képződménynek a magyar jogrendszerben, ilyen jellegű testületek hazánkban a XX. század elején már alakultak – az új, megnövekedett állami feladatok intézésében történő közreműködés érdekében.

A XX. század elején és közepén megjelenő szerveződések esetében azonban megfigyelhető, hogy a jogalkotó igyekezett jól körülhatárolható módon szabályozni ezen testületek jogköreit, illetve a döntéshozatalban történő részvételük feltételeit, s a döntéseikkel szemben jogorvoslati eszközöket.

43 17/2015. (VI. 5.) számú AB határozathoz fűzött különvélemény (158. margószám).

44 17/2015. (VI. 5.) számú AB határozathoz fűzött különvélemény (186. margószám)

45 Hornyák Zsófia: *Föld-tulajdonszerzés Magyarországon és az osztrák Voralberg tartományban.* Agrár- és Környezetjog, 2014. 17. szám 75.

46 Bányai Krisztina: *A magyar mezőgazdasági föld tulajdoni és használati forgalmának jogi korlátai és azok kijátszása.* PhD-értekezés, 2016. 90.

47 Az Fftv. 68. §-ához fűzött miniszteri indokolás.

A helyi földbizottságokhoz leginkább hasonlító szerveződések a községi földigénylő bizottságok voltak, amelyeknek jelentős szerepük volt a juttatott föld elvételével kapcsolatos döntéshozatalban nem megfelelő gazdálkodás esetén, illetve a juttatásra való alkalmatlanság megállapítására irányuló eljárásban. Bár az alkalmatlanság megállapításához az irányadó jogszabályi rendelkezések nem adtak szempontokat, a végrehajtási rendelet (a földmívelésügyi miniszter rendelete) megfelelő garanciákkal bástyázta körbe a községi földigénylő bizottságok eljárását. E körben meghatározta a bizottságok személyi összetételét, a tagok választásának metódusát, a döntéshozatal formáját, illetve az eljárásban figyelembe vehető bizonyítékokat és bizonyítási módozatokat. Álláspontom szerint főként ez utóbbi tekintetben lenne égető szükség napjainkban is a jogalkotó aktivitására annak érdekében, hogy a helyi földbizottság működéséről és a tagjai megválasztásáról és nyilvántartásának a vezetéséről, illetve a helyi földbizottság állásfoglalása ellen benyújtott kifogás elbírálásának részletes szabályairól szóló végrehajtási rendeletet megalkossa – az Fftv. felhatalmazó rendelkezéseinek és az AB-határozatnak[48] megfelelően.

A fent említett végrehajtási rendelet megalkotásával végre megalakulhatnának az Fftv. által a magyar jogrendszerbe új jogintézményként bevezetett helyi földbizottságok, s jogszabályban kerülnének rögzítésre a földbizottságok döntéshozatalára vonatkozó eljárási rendelkezések, amelyek az eljárás valamennyi résztvevője számára megfelelő garanciákat jelentenének – a mostani szabályozatlan értékelési eljárás helyett. Ugyanilyen garanciát jelentene valamennyi résztvevő számára a helyi földbizottságok tagjaira és azok megválasztására irányuló jogszabályi rendelkezések megalkotása is.

Amennyiben a fenti végrehajtási rendelet megalkotásra kerülne, úgy a földszerzés hatósági jóváhagyására irányuló eljárás valamennyi mozzanata szabályozásra kerülne, így az eljárásban részt vevő állampolgárok is jobban bíznának az eljárásban részt vevő szervek döntéseiben, állásfoglalásaiban – hiszen mind az eljárás, mind a döntéshozatal megfelelő szinten kerülne szabályozásra.

48 A 17/2015. (VI. 5.) számú AB határozat indokolásának 79. margószáma is utal arra, hogy a kormány rendeletben megállapíthatja a helyi földbizottság működéséről szóló szabályokat, amelyek kiterjednek a törvény szerinti értékelés elvégzésének részleteire.

SZABADON SZÓLNI, DEMOKRÁCIÁBAN

A szólásszabadság magyar doktrínája az amerikai jogirodalom tükrében

SZERZŐ: **Török Bernát**

Ára: 5000 Ft

Nagy viták és már-már mindent megkérdőjelező kihívások korát éljük az alkotmányjog világában. A hatalommegosztás biztosításának konkrét követelményeitől a nemzetközi jogvédelmi mechanizmusok szerepén át alapjogaink védelmi mércéinek rendszeréig nincs kivétel az újragondolás, sőt sok esetben az újraszabályozási kísérletek alól. Ilyen környezetben a legkevésbé sem lepődhetünk meg azon, hogy a szólásszabadság (s vele kéz a kézben a sajtószabadság) nemhogy nem mentes az alapvető erejű kihívásoktól, hanem épp az elsők között szembesült velük. A nyugati civilizáció ugyanis egészen bensőséges kapcsolatban áll a szólásszabadsággal, ami a véleménynyilvánítás fontosságának elismerése mellett jellemzően azzal is jár, hogy a társadalom fejlődésének folyamatai – legyenek azok akár kedvezőek, akár vészjóslóak a jogvédelem számára – az alapjogok dimenziójában nagy eséllyel a szólás- és sajtószabadság terrénumán jelennek meg leghamarabb.

Jó hír, hogy van számunkra egy kályha, amelyhez még e kihívások közepette is nyugodt szívvel térhetünk vissza akkor, amikor a véleménynyilvánítás szabadságának széleskörű megőrzése mellett szeretnénk érvelni. Heves vitáink ellenére is közös a szándék: demokráciában akarunk élni. Ez az értekezés arra a meggyőződésre épül, hogy ehhez továbbra is a szabad szólás és társadalmi vita robosztus valóságán keresztül vezet csak út.

WEBES VÁSÁRLÁS –5%

HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó Kft., 1037 Budapest, Montevideo utca 14. **FAX:** (36-1) 349-7600 **TELEFON:** (36-1) 340-2304 • info@hvgorac.hu **www.hvgorac.hu**

Deák Péter PhD-hallgató, Eötvös Loránd Tudományegyetem (Budapest)

A *ius offerendi* problematikája a római magánjogban*

1. 2018-ban jelent meg az Eötvös Loránd Tudományegyetem Eötvös Kiadójának gondozásában, az „ELTE Jogi Kari Tudomány" sorozat kiadványaként *Siklósi Iványnak*, az ELTE adjunktusának legújabb kötete. A szerző könyvében a *ius offerendi* roppant bonyolult és igen komplex látásmódot igénylő római magánjogi problematikáját vette górcső alá, hogy forráselemzései és a régebbi, majd a kurrens szakirodalom feldolgozását követően új megvilágításba tudja helyezni az egész kérdéskört, pontosabban egy dolog többszöri elzálogosítása, a *ius offerendi* gyakorlása, a keresetengedményezés, valamint a zálogjogi jogutódlás bonyolult és évszázadok óta vizsgált római jogi összefüggésrendszerét.

2. A kötet *négy* nagy szerkezeti egységből áll, amelyek a következő tárgyköröket fedik le: I. bevezetés, a kutatási téma meghatározása, a *ius offerendi* általános szabályainak ismertetése, a kutatás létjogosultságának indokoltsága (15–24.); II. a többszöri elzálogosításra vonatkozó szabályok, a záloghitelezők sorrendje megállapításának főbb római jogi szabályai (25–29.); III. a *ius offerendi* problémakörének részletes vizsgálata (32–179.); IV. az elemzett forrásokból nyert tapasztalatok, főbb konklúziók összefoglalása (181–200.). Kiemelendő továbbá a kötet részletes, és a témában való eligazodást a kutató számára nagyban megkönnyítő forrásmutatója és impozáns irodalomjegyzéke is.

Igazi hiánypótló munkaként tarthatjuk számon e kötetet, legalábbis, ami a hazai római jogi szakirodalmat illeti, de több tekintetben – így pl. az egész problémakör megközelítésére, a vizsgálódás komplex szempontrendszerére tekintettel – nemzetközi szinten is unikális, újszerű műről van szó. E körülménnyel a szerző is tisztában van, annak minden konzekvenciájával együtt, amikor az olvasó számára egyértelművé teszi, hogy bár a zálogjog problémakörét régóta és sokan elemzik, annak komplexitása, és különösképpen a *ius offerendi* mindeddig szűkebb kontextusban történt vizsgálata lehetőséget biztosít rá, hogy még ilyen alapos feldolgozottság mellett is lehessen új szempontokat a vizsgálódás középpontjába állítani, s így új tudományos eredményeket felmutatni. E kötet szerzője is ezt tette, amikor a *többszöri elzálogosítás* és a *ius offerendi* római jogi kérdéskörét nemcsak önmagában, zálogjogi vonatkozásait szemlélve vizsgálta meg, de tágabb kontextusba helyezve azt, elemzését kiterjesztette a *ius offerendi* és a zálogjogban bekövetkező jogutódlás, valamint a keresetengedményezés és visszkereseti jog problematikájára is.

A szerző e célból globálisan feltérképezte a *status quaestionis*t, és a rendelkezésre álló alapvető és kurrens szakirodalmat, elemzései és megállapításai során mindvégig reflektálva is arra. Különösen célszerűnek tűnik ez a megoldás annak fényében, hogy a szerző új megközelítést alkalmaz a problémakör vizsgálata során, amelyet viszont így rögtön össze is kötött a releváns szakirodalom mellőzhetetlen, így valamennyi kutató számára kiindulási pontként szolgáló alapműveivel.[1] Ezzel kapcsolatban a szerző rámutat, a szekunder irodalom gazdagsága miatt annak

* Siklósi Iván: A *ius offerendi* problematikája a római magánjogban. ELTE Eötvös Kiadó, Budapest, 2018. 224 old.

1 E helyütt ezek közül is csak a legfontosabbakat említve: Christian Edmunds – Jan Dirk Harke: *Das „ius offerendi succedendi" des nachrangigen Pfandgläubigers*. In: Jan Dirk Harke (Hrsg.): Facetten des römischen Pfandrechts. Studien zur Geschichte und Dogmatik des Privatrechts. Berlin–Heidelberg, 2015. 059 Max Kaser: Über *mehrfache Verpfändung im römischen Recht*. In: Studi in onore di G. Grosso, I, Torino, 1968, valamint Kaser további idézett munkái. Dietmar Schanbacher: *Hypothekarische Sukzession*. Tijdschrift voor Rechtsgeschiedenis. 2016. 84. sz.; Fritz Schulz: *Klagen-Zession im Interesse des Cessionars oder des Cedenten im klassischen römischen Recht*. Zeitschrift der Savigny-Stiftung für Rechtsgeschichte (Romanistische Abteilung). 1906. 27. sz.; Andreas Wacke: *Paulus Dig. 10,2,29: Zur Pfand-Adjudikation im Erbteilungsprozess und zur Entwicklung der sog. hypothekarischen Sukzession*. In: Festschrift M. Kaser, München, 1976. Szeretnénk felhívni a figyelmet arra, hogy e művek a törzsanyagnak is csupán a legalapvetőbb részét képezik, a kötet igen gazdag szakirodalmi apparátussal operál.

teljes körű feldolgozása ilyen terjedelmi keretek között nem volt lehetséges, e „hiányosságot" azonban véleményünk szerint megfelelően ellensúlyozza a primer források mind teljesebb és minél szélesebb körű analízise.

E módszertani alapvetéseket követően határozza meg vizsgálódása kereteit: a szerző elsősorban és alapvetően a császárkori római jogból származó *ius offerendi* konstrukcióját, annak jogi természetét vizsgálja, azt azonban a fentebb már jelzett tágabb kontextusban. Vizsgálódása kereteit és az annak megfelelő struktúrát érthetően, átgondoltan és indokoltan vázolja a szerző a Bevezetés 4. pontjában, így a továbbiakban a kötet érdemi (II–IV.) fejezeteit vizsgáljuk meg közelebbről.

3. Az *első* fejezetben a szerző meghatározza vizsgálódásának kereteit, s „útravalót" biztosít az olvasónak. Egyrészt, a problémafelvetés körében jelzi, hogy kutatásának kiindulópontja egy dolog többszöri elzálogosításának az érett klasszikus korban lehetővé vált konstrukciója, valamint az a szükségképpen ezzel együtt járó kérdés, hogy milyen elvek alapján határozzák meg a záloghitelezők sorrendjét és egymás közötti viszonyát. Másrészt tömören, valóban csak az elengedhetetlenül szükséges mértékben ki is fejti ezeket az elveket, különválasztva az (*actio Publiciana* körében is érvényesülő) általános elveket, és az ezek áttöréseként értelmezhető privilegizált zálogjogokra vonatkozó legfőbb szabályokat.

„Útravalóként" határoztuk meg az ebben a – valóban rövid – fejezetben foglaltakat, könnyen beláthatjuk azonban, hogy az itt összefoglalt szabályanyagot nehezen lehetne nélkülözni a későbbi vizsgálódások, forráselemzések megértése szempontjából. A *ius offerendi* tulajdonképpeni értelmezéséhez ugyanis elengedhetetlen, hogy az olvasó tisztában legyen azzal a fogalmi és jogi környezettel, amelyben a *ius offerendi* gyakorlásának lehetősége egyáltalán felmerülhet, ezért helyesnek tűnik tehát a szerző ezen szerkezeti megfontolása, hogy műve elején helyezte el ezt a fejezetet, mivel a benne kifejtett megelőző kérdésfeltevés így – remélhetőleg – az olvasót is végigkíséri a kötet tanulmányozása során.

4. A *ius offerendi* problematikájának érdemi vizsgálatára így egy bizonyos szemszögből nézve három részből álló „megalapozás" – Előszó, Bevezetés, II. fejezet – után kerül sor, a kötetnek mind tartalmi, mind terjedelmi szempontból legjelentősebbnek, törzsanyagának tekinthető fejezetében.

E recenzió terjedelmi keretei között az ebben a fejezetben a szerző által vizsgált esetcsoportok és problémakörök még vázlatos ismertetésére sem vállalkozhatunk. Mindenképpen érdemesnek tűnik azonban nagy vonalakban áttekinteni, milyen főbb vezérmotívumok alapján épül fel a kötet III. fejezete, s milyen *főbb problémák* vizsgálata alapján halad a szerző a *ius offerendi* és a zálogjogban bekövetkező jogutódlás egész kérdéskörében tett újszerű megállapításai felé.

Elsőként a szerző számba veszi, s a vizsgált témakörök szerint csoportosítja a releváns primer források törzsanyagát. Ezt követően a fenti forrásanyagra vonatkozó interpolációkritikai megfontolásokat is tesz, igazodva az ezzel kapcsolatos, a „posztmodern római jogi szakirodalomban uralkodó" paradigmához, amely szerint alapvetően „az egyes szövegek tartalmi értelemben vett eredetiségét kell vélelmezni". Egyúttal rámutat: egyéb okokból a zálogjog és a *ius offerendi* témakörében releváns forrásszövegekben egyébként sem történtek jelentősebb kései klasszikus változtatások.

Mindezen premisszák rögzítését követően tér rá a szerző az egyes, a *Codex Iustinianus* és a *Digesta* anyagát képező forrásszövegek elemzésére, amelynek során jól körülhatárolhatók azok a főbb *csomópontok*, amelyek e fejezet tagolását is meghatározzák.

Elsőként a *ius offerendi* kialakításának a forrásokból kikövetkeztethető indokait és a konstrukció általános jellemzőit vizsgálja meg, rámutatva, milyen „sanyarú helyzeten" kívánt segíteni Septimius Severus és Antoninus Caracalla császárok 197-ben kiadott rendelete, amely intézményesítette a *ius offerendi*t. Az addig fennállt helyzethez képest a *ius offerendi* igen komoly előrelépést jelentett, mivel – mint arra a szerző nyomatékosan rámutat – ezáltal az azt gyakorló záloghitelező „az első ranghelyen álló hitelező helyén érvényesítheti a megerősödött zálogjogából fakadó jogokat", sőt helyzete még kedvezőbbé válik, mivel a zálogtárgy eladásából fakadó kielégítési joga kiterjed arra a pénzre (és annak kamataira) is, amelyet a *ius offerendi* gyakorlója a rangsor első helyén álló záloghitelező kielégítésére fordított. Mindezen kérdések mélyenszántó elemzéseiből szinte természetesen adódnak a szerző által – jó érzékkel – e helyen feltett kérdések: vannak-e a *ius offerendi* gyakorlásának további joghatásai is, azaz következik-e a fentiekből, hogy a *ius offerendi* gyakorlása egyben a zálogjog tekintetében bekövetkező jogutódlást is jelentett? A szerző a releváns forrásszövegek következő csoportjába tartozó esetek elemzése során e kérdésre keresi a választ.

Felsorolni is nehéz lenne a vizsgált forrásszövegek, az e pontban felhasznált és elemzett szakirodalmi tételek, s különösen a megvizsgált problémák számát, amelyeket a szerző a III. fejezet 5. pontjában tár az olvasó elé. Így – nem utolsósorban terjedelmi korlátokra tekintettel – e rész másfajta bemutatására vállalkozhatunk csak e ponton: a forráselemzések általános struktúráját áttekintve és néhány kiegészítő megjegyzést téve.

Forráselemzései során a szerző – rövid bevezető gondolatokat követően – valamennyi esetben idézi a vizsgált textust, nem adja meg ugyanakkor annak fordítását. Mindazonáltal ez nem is jelent problémát: amint ugyanis kibontja a tényállást, az teljes egészében áttekinthetővé és érthetővé válik az olvasó számára. A tényállás kibontása és annak elemzése nem válik külön a szerzőnél: amint

egy jogi probléma felmerül, megfogalmazza az ebből fakadó kérdést és az adott forrásszöveg, valamint más primer források, s adott esetben a szekunder irodalom eredményei alapján meg is válaszolja őket, majd halad tovább az elemzett szövegből fakadó következő kérdésre, és így tovább. E technikájával a szerző mindvégig megőrzi lendületét, és gondolatmenete természetes, logikus haladását, a forráselemzések felépítésében így nem tapasztalhatók törések.

Az olvasónak talán csak *két tekintetben* merülhetnek fel problémái. Egyrészt a vizsgált kérdéskör szinte természetes módon magában hordozza annak roppant bonyolultságát: egy dolog többszöri elzálogosítása ugyanis minimum három különböző személyt feltételez (egy zálogadóst és legalább két záloghitelezőt), s mint az az elemzett forrásszövegekből kiderül, az élet ennél jóval bonyolultabb helyzeteket is produkált. Bár a szerző igen jól kezeli e tényállásokat, az olvasó nem feltétlenül láthatja át elsőre e bonyolult szituációk felépítését, így a tényállásokat vizuálisan, átláthatóan megjelenítő ábrák valószínűleg jótékonyan hatnának a szöveges elemzések befogadhatóságára is. Így véleményünk szerint, bármennyire közérthetők is a szerző egyes tényállás-rekonstrukciói, egy jövőbeni kiadás értékét mindenképpen emelnék a tényállásokhoz kapcsolt ábrák.

Másrészt utalnunk kell a lábjegyzetek – a szerző más munkáiban járatos olvasóknak bizonyára ismerős – terjedelmes mivoltára is. E hosszú lábjegyzetek körében „kritikaként" nem is annyira azok terjedelme fogalmazható meg, hanem sokkal inkább az, hogy az ott kifejtettek lábjegyzetbe kerültek: véleményünk szerint ezek olyan értékes gondolatokat közvetítenek, amelyek nem egy esetben a főszövegbe is kerülhetnének (ezzel is elősegítve a forráselemzések feldolgozását).

A zálogjogi jogutódlás tekintetében vizsgált forrásszövegek elemzését követően egy sajátos, de igen frappáns szerkezeti megoldásként a szerző – mielőtt a korábbi, általánosnak nevezhető esetcsoportokat követően bizonyos speciális, rendhagyó eseteket tárgyaló forrásszövegek elemzésébe fogna – összefoglalóan a *ius offerendi továbbélését,* rövid interpretációtörténetét és az egyes szakirodalmi álláspontokat mutatja be. Miért nevezhető frappánsnak, sőt kifejezetten célszerűnek ez a szerkezeti megoldás? Míg kétségtelen, hogy a *ius offerendi* alkalmazása körében egyes speciális megoldások árnyalhatják e konstrukció megítélését, addig azt is le kell szögezni, hogy a továbbélés során a legnagyobb hatást az eddig a pontig elemzett általános konstrukció gyakorolta, és ez állt a szakirodalmi elemzések fókuszpontjában is, tekintettel arra, hogy a *ius offerendi* általános konstrukciója időtállónak bizonyult, s a továbbélés során kialakult formái választ jelenthetnek megannyi manapság felmerülő zálogjogi problémára is. Ezért a *ius offerendi* továbbélésének, interpretációtörténetének és az egyes szakirodalmi álláspontoknak a vizsgálata indokoltnak látszik e helyen, még akkor is, ha – s ez némileg paradoxonnak tűnhet a fentiekben vázoltakhoz képest – ezek hosszú története során gyakran homlokegyenest eltérően értelmezték is a *ius offerendi* konstrukcióját és hatásmechanizmusát.

E körben betekintést nyerhet az olvasó a *ius offerendi* középkori és különösen újkori továbbélése körében releváns értelmezéseibe, a rá vonatkozó szabályrendszernek az újkori kodifikációk során tételes jogi konstrukciókként megjelenő – és a szerző által terjedelmes, tartalmát tekintve a fentiekben is jelzett szempontok alapján akár a főszövegbe is emelhető lábjegyzetekben közvetlenül e kodifikációs eredményekből citált! – formáiba és az eltérő szakirodalmi értelmezésekbe. Mindezeken túl elemzően áttekinti a XX–XXI. századi magyar kodifikációs eredményeket is, így az új, 2013. évi magyar polgári törvénykönyv vonatkozó rendelkezései mellett a jelzálogról szóló 1927. évi XXXV. törvénycikk megoldásait, ezek közös és eltérő szabályait is.

Ezt követően tér rá a *jogtudományi álláspontok* ismertetésére, ahol sor kerül röviden a XIX. század előtti, majd az elsősorban Dernburg nevével fémjelzett XIX. századi pandektista értelmezés bemutatására, hogy ezen a gondolati íven jusson el a modern szakirodalmat és kutatásokat alapvetően meghatározó, Fritz Schulz és Max Kaser által kidolgozott álláspontok tárgyilagos bemutatására, melyet követően leszögezi: „A szakirodalomban Kaser nézete lett az uralkodó álláspont." Nem áll meg ugyanakkor ezen a ponton, a szerző a részben már Kaser által is revideált álláspont ismertetését követően bemutatja a Kaser utáni szakirodalom álláspontját is, amelyek nem egy esetben kritikával illetik az uralkodó nézetet. Ennek körében ismerteti Wacke, Edmunds és Harke, végül pedig Schanbacher álláspontját.

Ezt követően olvashatjuk a szerző által eddig a pontig felvonultatott, vagyis a forrásokból és a szekunder irodalomból származó ismeretek, álláspontok összefoglalását és *szintézisét*, amely ebben az esetben a szerző állásfoglalási kísérletét jelenti a részletesen ismertetett szakirodalmi vitában, amelynek során a lehetséges szempontok és az eddig felmerült kérdések széles spektrumában tesz alapos és indokolt megállapításokat, hipotézisei így szintén megalapozottak. Véletlenül sem kritikaként, hanem a megkezdett munka folytatásának ösztönzése és lehetséges irányainak kijelölése végett kívánjuk megjegyezni, hogy a szerző egyes megállapításainak, feltevéseinek elméleti hátterét alaposabb megvilágításba is helyezhetné, fontos ugyanakkor arra is utalni, hogy ezeket az irányokat, utakat a szerző gondosan kikövezte jelen munkájával.

Végül, a konklúziókat megelőzően még e fejezetben ismerteti a szerző a *ius offerendi* jogi konstrukciójának fentebb már említett speciális, rendhagyó alkalmazási körét. Kérdésfeltevései, megállapításai e forrásszövegek és konstrukciók tekintetében is briliánsak, amelyek révén az olvasó előtt még jobban feltárul a *ius offerendi* hatásmechanizmusa.

5. Vizsgálódásai főbb *konklúzióit* a szerző négy szempont szerint csoportosítja: a zálogjogi jogutódlás összefüggésrendszere, a *ius offerendi* „gazdaságos" gyakorlása, a *ius offerendi* mibenlétének lényege és a *ius offerendi* gyakorlásával összefüggő keresetengedményezés szempontjából, mely csoportokban a szerző korábbi állásfoglalásai, megállapításai kikristályosodva, a maguk tiszta, tömör mivoltában kerültek visszaidézésre. E megoldás lehetőséget adott rá, hogy a szerző kiemelhesse újszerű tudományos eredményeit, s hogy azok számára is világossá váljon mind a *ius offerendi* konstrukciója, mind az azzal kapcsolatos egész problémakör, akik a vele kapcsolatos forrásokban kevésbé járatosak.

Végezetül, s a szerző vizsgálódásának lényegi megállapításaira tekintve, szeretnénk leszögezni: bár eleve nem könnyű a recenzens helyzete, amikor a tudományos eredményekről, konklúziókról ír (hiszen nem akarja megfosztani az olvasót ennek élményétől), de kötelességének érzi azt is, hogy rámutasson ezekre (mert az olvasó így kerülhet abba a helyzetbe, hogy tudja, mire számíthat). Jelen kötet esetében azonban különösen nehéz e feladat, mert a tudományos eredmények értelmezése során sok múlik magán az olvasón is, az eredmények ugyanis közel sem olyan „fekete-fehérek", mint azt az olvasó a problémafelvetés alapján – joggal – várhatná. Így talán legyen is elég ennyi, hogy az olvasó kíváncsiságát is kellőképpen felcsigázzuk, s hogy egyben a „rádöbbenés" és a továbbgondolás élményét is meghagyjuk, amit e kötet élvezetes olvasása nyújthat.

6. A kötet 198. oldalán – az „epilógus" mintegy felütéseként – a következő megállapítást olvashatjuk: „Jelen munka áttanulmányozását követően – a szerzőhöz hasonlóan – az olvasóban is bizonyos hiányérzet lehet úrrá." Valóban, az olvasó, a kutató a felvetett kérdésekre adott egzakt válaszok említett hiánya miatt némi hiányérzettel teszi le a könyvet. A szerző azonban szilárd meggyőződésünk szerint mégis elérte a célját: ha maradt is az olvasóban hiányérzet e mű elolvasását követően, az bizonyos, hogy a *ius offerendi* témakörében e kötet révén egyszerre tarthat a kezében kitűnő útmutatót, s egyben útravalót is az olvasó. A munka nagyban segíteni fogja az eligazodást a római magánjognak e talán egyik legnehezebb, legtalányosabb témakörében.

Megállapíthatjuk tehát, hogy az „ELTE Jogi Kari Tudomány"-sorozat Siklósi Iván fentiekben bemutatott római jogi munkája révén (a recenzió elkészültéig, a sorozat egyedüli 2018-as kiadásaként) egy újabb roppant értékes darabbal bővült, amely méltó és alkalmas rá, hogy tudományos diskurzusok tárgyát és újabb kutatások alapját képezze, s amely reményeink szerint megerősíti a római jog és a római jogi kutatások jelenkori jogi oktatásban betöltött pozícióját is. A kutatásnak a kötet 200. oldalán olvasható „tanulsága" pedig a fenti megállapítással összhangban önmagáért beszél, egyben meg is határozza a jelen munka alapjául szolgáló konkrét kutatás és – generális jelleggel – különösen a római jogi kutatások értelmét és létjogosultságát egyre inkább technicizálódó, és a klasszikus jogi műveltséget elfeledő, maga mögött hagyó korunkban. E nemkívánatos tünetek leküzdésében lehet segítségünkre Siklósi Iván legújabb kötete, amelyet szívből ajánlunk az olvasónak!

A JOGGAL VALÓ VISSZAÉLÉS

A joggal való visszaélés elmélete, bírói gyakorlata és munkajogi jelentősége

SZERZŐ: **Tercsák Tamás**

Ára: 8000 Ft

Tercsák Tamás könyve a joggal való visszaélés intézményének monografikus feldolgozását adja. Érvényes ez a megállapítás az elméleti alapok feltárására éppúgy, mint a bírói gyakorlat kritikai bemutatására. Az elméleti kérdések tárgyalását Szerző az alanyi jog fogalmi határainak megvonásával kezdi, hogy az alanyi jog fogalmának szilárdan megépített alapjára építhesse fel a joggal való visszaélés dogmatikáját. Ez a tárgyalási mód feltétlenül indokolt, mivel magánjogunkban a joggal való visszaélés tilalma általános jelentőségűvé vált. A Polgári Törvénykönyv ugyanis az alapelvi rendelkezések között helyezi el a tilalmi szabályt, ahogy azt már – az 1912-ben hatályba lépett svájci Zivilgesetzbuch mintáját követve – az 1959-es kódex is tette. Ez a kiemelt rendszertani pozíció pedig azzal a következménnyel jár, hogy elvben bármely alanyi jog visszaélésszerű gyakorlása a tilalomba ütközhet. A magyar magánjog tudatosan vállalja az általános tilalom módszerét, annak ellenére, hogy az egyes alanyi jogok és a velük való visszaélés módozatai jelentősen különbözhetnek egymástól. Külön ki kell emelni, hogy Tercsák elemzései túlterjeszkednek a szorosabban felfogott polgári jogon, és behatóan foglalkoznak a joggal való visszaélés munkajogi kérdéseivel. Ez a széles feldolgozási horizont önmagában is egyedülálló jelentőségűvé teszi a könyvet, amely jogirodalmunkban elsőként ad összefoglaló képet a munkajogi jogviszonyokban lehetséges visszaélési helyzetekről és azok jogi megítéléséről. A mű másik feltétlenül kiemelendő erényét a bírói gyakorlat szinte teljes körű feldolgozása jelenti. Nincs ma a magánjognak még egy olyan területe, amelynek teljes mértékadó jogalkalmazási praxisát egyetlen könyvben találhatja meg az alaposan dolgozó jogász. Ez a monográfia több mint félévszázad alatt, az 1959-es Ptk. hatálybalépése óta alakuló ítélkezési gyakorlatot kritikailag dolgozza fel és mutatja be áttekinthetően szerkesztett,az olvasó által könnyen követhető rendszerben. Melegen ajánlom Tercsák Tamás könyvét a hivatásukat igényesen gyakorolni kívánó magyar jogászoknak.

Vékás Lajos professzor emeritus, akadémikus

WEBES VÁSÁRLÁS –5%

HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó Kft., 1037 Budapest, Montevideo utca 14. **FAX:** (36-1) 349-7600 **TELEFON:** (36-1) 340-2304 • info@hvgorac.hu **www.hvgorac.hu**

SUMMARY

SAROLTA SZABÓ:
About Some General Part Rules of the New Private International Law Act

The new Act No. XXVIII of 2017 on Private International Law (hereinafter referred to as "the Code") entered into force on 1st January 2018 aimed at modernizing and refining the rules of the replaced Law Decree No. 13 of 1979 on Private International Law (hereinafter referred to as "the Code of 1979"). This paper presents some renewed and innovative norms of the general part of the Codex and analyses them in the light of previous rules, their jurisprudence and international trends.

EMŐD VERESS:
Remarks on the Core Elements of Shareholders' Agreements

The shareholders' agreement is a contract concluded on the basis of the contractual freedom, which is not regulated in Hungarian law, nonetheless emerging regularly in company law practice. The shareholders' agreement, as a result of the lack of regulation, shows an extremely varying substance in terms of its content. Each agreement deals with a specific situation and therefore any analysis of the legal effects of such a contract cannot be exhaustive. Nevertheless, the shareholders' agreement has typical features. This study analyses the dividend policy, the voting arrangements and the clauses related to shares transfer, as core elements of shareholders' agreements.

NÓRA CHRONOWSKI – ATTILA VINCZE:
Constitutional Court on the Unified Patent Court – Disturbance in the Force

Upon the request of the Government, the Constitutional Court had to decide as to whether the Agreement on Unified Patent Court (UPCA) infringes the constitutional identity of Hungary and the structure of judiciary as outlined in the Basic Law. The UPCA was declared not belonging to the European Union law, and hence it is not governed by the EU clause of the constitution. The jurisdiction of the UPC would, however, interfere with the competence of the Constitutional Court, excluding the constitutional control of the judgments on European and unified patent issues. However, the argumentation of the Constitutional Court is rather ambiguous and missed the core problem. The key challenge is that in Hungary the general constitutional rule about international cooperation in Art. Q of the Basic Law does not allow any transfer of state competences. Moreover, the Constitutional Court misinterpreted the judgment of the CJEU during the evaluation of the legal nature of the UPCA. The paper reveals the false arguments of the ruling and calls the attention to constitutional deficiencies.

ADAM AUER:
Notes on the Doctrine of Illegal Contracts in Civil Law Regarding Public Procurement Contracts

Annulment of the contracts is serious sanction in Civil Law, whose invalidation may have various reasons. The study examines a specific type of unlawful contracts the invalidity of which arises from breach of the legal provisions regarding contracts concluded pursuant to procurement procedure. This topic is highly important as serious sanctions of irregular procurement procedures are annulments of contracts at the end of the procedure. On the basis of the research's result it can be stated, that public procurement rules leave open the question of the reasons of determining invalidity of the contracts, namely that specification of the reason causing invalidity of the contract is not exhaustive. Public Procurement Law imposes only one procedural condition, which unduly excludes applying this sanction. Why this effective sanction is excluded regarding procurement procedures? This study examines the problems of this issue with respect to Civil and Procurement Law and attempts to find solution.

ZUSAMMENFASSUNG

SAROLTA SZABÓ:
Über einige Bestimmungen des allgemeinen Teils des neuen IPR Gesetzes

Das neue Gesetz Nr. XXVIII von 2017 über das Internationale Privatrecht ist am 1.1.2018 in Kraft getreten, mit dem Ziel, die Bestimmungen der früheren Gesetzesverordnung Nr. 13 von 1979 über das Internationale Privatrecht zu modernisieren und zu verfeinern. Die Studie stellt einige erneuerte und innovative Normen des allgemeinen Teils des Kodex vor und analysiert sie im Lichte der früheren Regeln, der Rechtsprechung und der internationalen Trends.

EMŐD VERESS:
Über einige Grundfragen des Inhalts des Syndikatsvertrags

Das geltende ungarische Recht kennt den Syndikatsvertrag nicht, dieser – auf die Vertragsfreiheit gestützte – Vertragstyp kommt aber in der gesellschaftsrechtlichen Praxis häufig vor. Auch wegen mangelnder Kodifizierung kann der Syndikatsvertrag inhaltlich sehr unterschiedlich sein. Jeder Vertrag reguliert eine besondere Situation, daher kann man die Rechtsfolgen nicht vollständig aufführen. Es gibt aber typische inhaltliche Elemente eines solchen Vertrages. Die Studie untersucht die Vertragsbestimmungen bezüglich Dividendenpolitik, Stimmrecht, des Verkehrs von Aktien und Geschäftsanteilen, da diese als typisch für den Syndikatsvertrag gelten.

NÓRA CHRONOWSKI – ATTILA VINCZE:
Das Verfassungsgericht über das Einheitliche Patentgericht – eine Erschütterung in der Macht

Anhand des Antrags der ungarischen Regierung hatte das Verfassungsgericht zu entscheiden, ob das Abkommen über das Einheitliche Patentgericht gegen die Verfassungsidentität Ungarns und die Grundsätze der Justiz verstößt. Laut der Entscheidung ist das Abkommen nicht Teil des Unionsrechts, daher kann die Europaklausel nicht angewandt werden, wobei die Gerichtsbarkeit des Einheitlichen Patentgerichts die Kompetenzen des Verfassungsgerichts verkürzen würde, da es über die europäischen Patentfragen nicht mehr entscheiden könnte. Das Verfassungsgericht kam zu diesem Ergebnis mittels einer sehr fragwürdigen Argumentation. Einerseits wurde ein EuGH-Urteil grundsätzlich falsch verstanden, andererseits wurde das Kernproblem nicht aufgegriffen, ob die verfassungsrechtliche Vorschrift bezüglich des Verhältnisses vom Völkerrecht zum staatlichen Recht einen Kompetenztransfer ausschließt. Der Aufsatz hebt die Argumentationsfehler sowie die verfassungsrechtlichen Mängel hervor.

ÁDÁM AUER:
Anmerkungen zur Dogmatik der Verbotsgeschäfte anhand des Ausschreibungsverfahrens

Die Unwirksamkeit von Verträgen wird vom bürgerlichen Recht als schwere Sanktion angesehen. Die Studie untersucht die Nichtigkeit von Verträgen, die gegen andere Rechtsvorschriften verstoßen, im Zusammenhang mit Verträgen, die als Ergebnis von Ausschreibungsverfahren geschlossen wurden. Das ungarische Vergabegesetz (VGG) lässt die Gründe für eine Feststellung der Nichtigkeit von Verträgen offen, es wird also nicht taxativ aufgezählt, was genau zur Nichtigkeit von Verträgen führt. Das VGG beinhaltet eine einzige Bedingung: der Beschluss der Schiedskommission der Ausschreibung, welcher den Verstoß gegen die Ausschreibungsregeln festhält. Es werden also auf verfahrensrechtlicher Ebene Bedingungen gestellt: Wenn es eine solche Entscheidung nicht gibt, ist die Feststellung von Nichtigkeit unter Berufung auf den Verstoß gegen die Ausschreibungsregeln im weiteren Verlauf ausgeschlossen. Warum lässt der Gesetzgeber eine sehr schwerwiegende Sanktion außer Acht? Die Studie untersucht das Problem im Zusammenhang mit dem Privatrecht und dem Vergaberecht, und versucht eine Lösung zu finden.

Ptk.-kommentár

2018. évi kiadás – Az új és módosult jogszabályokra figyelemmel, a bírói gyakorlat feldolgozásával

Harmadik, átdolgozott, bővített kiadás

A SOROZAT FŐSZERKESZTŐJE:
Petrik Ferenc ny. kollégiumvezető

Megjelent!
Kéziratlezárás: 2018. szeptember 1.

■ POLGÁRI JOG I/VI.
BEVEZETŐ ÉS ZÁRÓ RENDELKEZÉSEK, AZ EMBER MINT JOGALANY, ÖRÖKLÉSI JOG

SZERZŐK:
Kecskés László, Kőrös András, Makai Katalin, Orosz Árpád, Osztovits András, Petrik Ferenc

SZERKESZTŐ:
Wellmann György, a Kúria Polgári Kollégiumának vezetője

Ára: 4000 Ft

■ POLGÁRI JOG II/VI.
A JOGI SZEMÉLY

SZERZŐK:
Boóc Ádám, Gadó Gábor, Gál Judit, Pázmándi Kinga, Sándor Péter, Sándor Tamás, Sárközy Tamás, Török Gábor, Zsohár András

SZERKESZTŐ:
Sárközy Tamás egyetemi tanár

Ára: 8000 Ft

■ POLGÁRI JOG III/VI.
CSALÁDJOG

SZERZŐK:
Boros Zsuzsa, Katonáné Pehr Erika, Kőrös András, Makai Katalin, Szeibert Orsolya

SZERKESZTŐ:
Kőrös András, a Kúria családjogi tanácsának ny. elnöke

Ára: 6000 Ft

■ POLGÁRI JOG IV/VI.
DOLOGI JOG

SZERZŐK:
Petrik Ferenc, Pomeisl András

SZERKESZTŐ:
Wellmann György, a Kúria Polgári Kollégiumának vezetője

Ára: 4000 Ft

■ POLGÁRI JOG V/VI.
KÖTELMI JOG
Első és Második Rész

SZERZŐK:
Bíró György, Cseh Attila, Farkas Attila László, Fuglinszky Ádám, Kisfaludi András, Molnár Ambrus, Petrik Béla, Pomeisl András, Vékás Lajos, Wellmann György

SZERKESZTŐ:
Wellmann György, a Kúria Polgári Kollégiumának vezetője

Ára: 6000 Ft

■ POLGÁRI JOG VI/VI.
KÖTELMI JOG
Harmadik, Negyedik, Ötödik és Hatodik Rész

SZERZŐK:
Bartal Géza, Darázs Lénárd, Farkas Attila László, Gáspár Mónika, Harmathy Attila, Havasi Péter, Kiss Mária, Kovács László, Kőrös András, Miczán Péter, Murányi Katalin, Osztovits András, Petrik Béla, Petrik Ferenc, Pomeisl András, Simonné Gombos Katalin, Szeibert Orsolya, Szentiványi Iván, Takáts Péter

SZERKESZTŐ:
Wellmann György, a Kúria Polgári Kollégiumának vezetője

Ára: 8000 Ft

Díszdobozban a hat kötet: 30 000 Ft

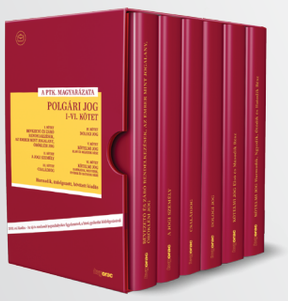

www.hvgorac.hu • www.ptk2013.hu (30-1) 340-2304 info@hvgorac.hu hvgorac